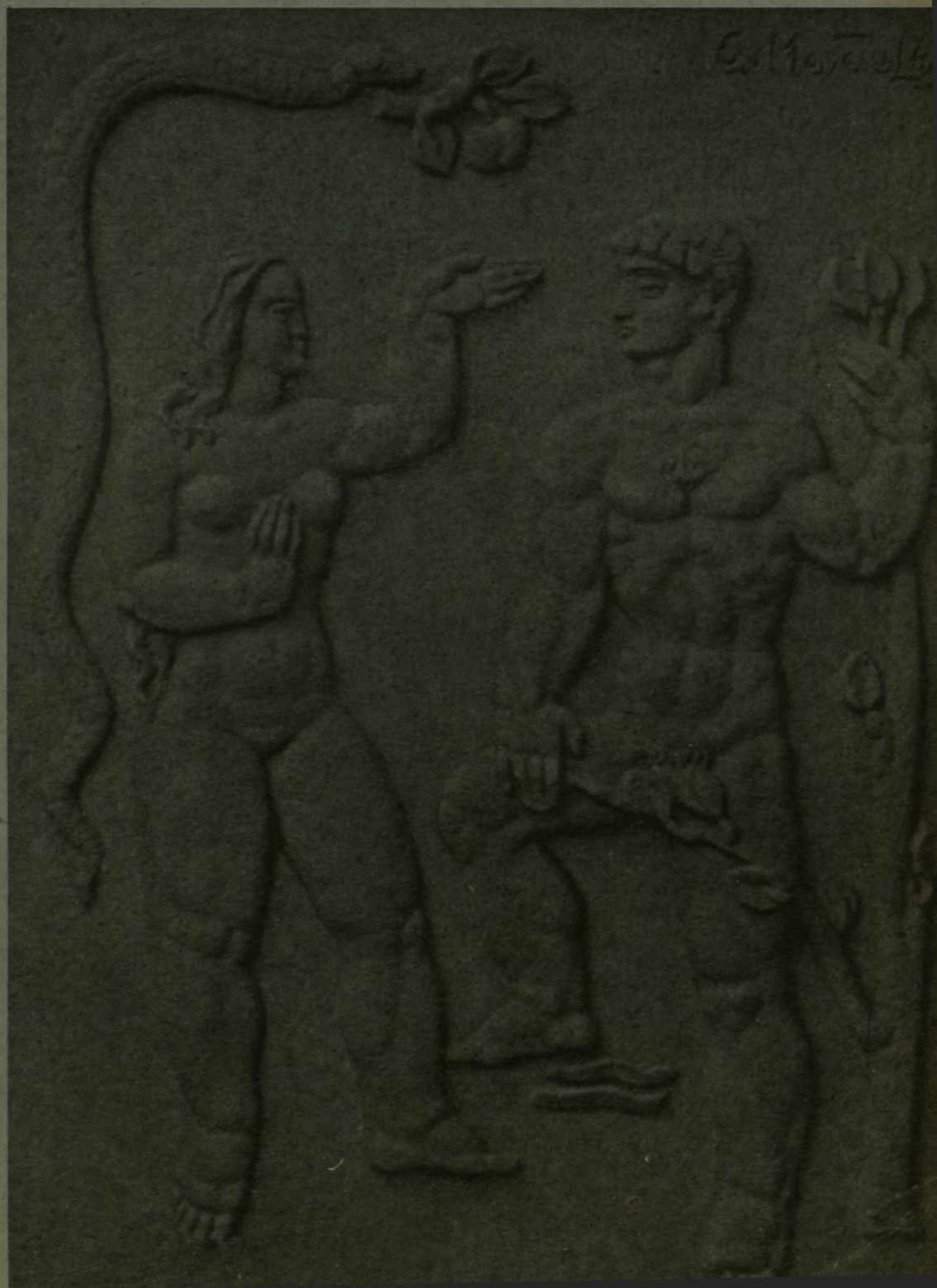
AIDAI

1948
LAPKRITIS
NR. 20

TURINYS

Sekančiame 21-me gruodžio mėnesio „Aidų“ numeryje numatoma: A. Maceina — Kristaus prasmė, A. Šapoka — Lietuvos Lenkijos santykiai lenkų akimis, St. Barzdukas — Kazimieras Būga, S. Sužiedėlis — Jaunimas šeimoje ir organizacijoje, Jurgis Jankus — Tavo rankos švarios (novelė), J. Grinius — Gulbės giesmė (dramos tęsinys), Vl. Prosčiūnaitė ir Alf. Nyka-Niliūns — Eilėraščiai. Be to Juliaus Kaupo, Albino Mariaus Katiliškio knygų recenzijos ir kita.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1948 METAI LAPKRIČIO MĖNUO NR. 20

KRIKŠIONIŠKOJI ETIKA VISUOMENINIAME GYVENIME

KUN. DR. J. GUTAUSKAS

1. **Visuomeninis subrendimas, kaip visuomeninio veikimo sąlyga.**
2. **Visuomeninis veikimas, kaip pašaukimas ir pareiga.**
3. **Visuomeninis veikimas, kaip bandymas — gundymas.**
4. **Krikščioniškoji etika, kaip sėkmingo visuomeninio darbo vadovė ir garantija.**

1. VISUOMENINIS SUBRENDIMAS, KAIP VISUOMENINIO VEIKIMO SĄLYGA

A. Žmogus, kaip visuomeninė būtybė apskritai

Du didieji žmogaus gyvenimo poliai — gimimas ir mirimas — yra du didieji slėpiniai. Slėpiniai ir paslaptys vyksta ir atsiskleidžia vienatvėje, slaptoje. Žmogus gimsta ir miršta v i e n a s giliausia šito žodžio prasme. Tie, kurie jį pasitinka gyvenimui, jo nepažįsta, kaip ir jis jų nepažįsta. Tie kurie jį išleidžia į anapus, nuo jo pasilieka, kaip ir jis juos palieka. Gimimo ir mirties slenkstį žmogui tenka peržengti v i e n a m, o gyventi su tūkstančiais. Prieš vaiko akis žingsnis po žingsnio žmonių pasaulis atsiskleidžia, prieš senelio akis jis diena po dienos užsiskleidžia. Vienišas kūdikis, nes dar nepastatytas tiltas, kuris jungia jo ir kitų žemę, vienišas senelis, nes jo dienos priartėjo prie naujos paslapties durų, o žmonės nutolo.

Kaip rytas ir vakaras nesudaro visos dienos, taip gimimas ir mirimas viso gyvenimo. Jei gimimas ir mirimas pažymėtas vienatvės vardu, tai visas gyvenimas eina bendravimo ir įvairių tarpusavių santykių ženkle. Žmogus, kaip individas, kaip turįs savęs sąmonę, net ir labiausiai išsivysčiusių visuomeninių santykių metu savęs nepraras bendruomenėje; jis visados jausis atskiras, išsiskiriąs ir vienas, nors kaip visuomeninė būtybė veršis į bendruomeninį gyvenimą. Tačiau žmogus niekuomet taip nesutaps su bendruomene, jos gyvenimu, kaip su ja sutampa paprasti gyviai, besivadovaują instinktu — bitės, skruzdės, termitai. Jie nežino kito pasaulio, kaip bendruomenės pasaulis, kitų darbų ir rūpesčių, kaip bendruomenės darbai ir rūpesčiai. Žmogus visados pasiliks bendruomenės atžvilgiu tam tikrame kritiškame rezerve su savo atskiru pasauliu, savo siekimais ir rūpesčiais. Jis į ją žiūrės ne tik bendro, bet ir asmeninio labo žvilgsniu. Vadinas, kaip iš vienos pusės bendruomenė negali pilnai žmogaus patenkinti, taip iš kitos pusės žmogus negali visiškai bendruomenei atsidėti. Bendruomenė žmogaus pilnai neišsemia ir nepatenkina. Žmoguje visados bus gyvas ne tik bendruomenės, bet ir vienumos ilgesys. Atsiskyrėlio laimė vilioja ne tik bręstantį, bet ir subrendusį, net šeimą sukūrusį žmogų. Neseniai paskelbtas šventuoju šveicaras Nikolojus iš Klüe pačiame amžiaus viduryje palieka namus, žmoną, vaikus (tada jo jauniausias sūnelis tebuvo šešių savaičių) ir apsigyvena kaip atsiskyrėlis nuošalaus slėnio vienumoje. Žmogaus užtenka žmogui sau pačiam, jei su juo ypatingu būdu gyvena Dievas arba jam skiria ypatingą pašaukimą. Gilus, mistinis žmogaus sielos santykis su Dievu neleidžia žmogui jaustis vienišam ir apleistam.

Tai kas mus paauglius žavėjo Robinzono Kruzės gyvenime, buvo visiška vienuma, visiška laisvė ir pionieriaus darbas. Tačiau ir toks gyvenimas Robinzonui atsibodo. Jis ilgėjosi ir ieškojo žmogaus, draugo. Iš socialinės žmogaus prigimties nuolat besiveržiąs giliausias ir pastoviausias ilgesys, yra ilgesys draugo, kuris jį suprastų; su kuriuo jis galėtų dalytis darbu, duona, laisve, kančia. Net ir rojuje pirmasis žmogus būdamas vienas nebuvo patenkintas. Kai žmogaus prigimties Leidėjas tarė: „Negera žmogui būti vienam" (Gen. 2, 18). Jis pridėjo: „Padarysiu jam draugę į jį panašią" (Gen 2, 19). Dievas nepasakė — padarysiu moterį, žmoną, bet draugę.

Žmogui lemta išgyventi nuolatinė įtampa tarp savęs ir kitų, nuolatinis teisių derinimas su kito teisėmis, nuolatinis įvairių pareigų atlikimas ne tik savęs, bet ir kitų atžvilgiu. Nusivylęs bendruomeniniu gyvenimu jis nori likti anachoretu. Įkyrėjus atsiskyrėlio daliai, jis vėl grįžta į visuomenę. Sunkiai žmogui pakeliamas ilga — laikis vienišumas, kaip ir nuolatinis minioje buvimas. Per didelis nutolimas nuo bendruomeninio gyvenimo gali žmogų padaryti egoistu, nesuprantančiu kitų; gi per dažnas ir ilgas minioje pasinėrimas neša priešingą pavojų — prarasti save, likti miniažmogiu, nebepažįstančiu savęs.

Senovės išminčius Aristotelis žmogų pavadino protinga ir visuomenine būtybe. Vadinasi, jis iškėlė dvi būdingas žmogaus ypatybes — jo protingumą ir visuomeniškumą. Tačiau reikia pasakyti, kaip ribotas žmogaus

protingumas, taip ribotas ir jo visuomeniškumas. Žmogiškai (ne angeliškai) žmogus protingas ir žmogiškai (ne skruzdėliškai) visuomeniškas. Ar žmogus daugiau protingas, ar visuomeniškas — sunku pasakyti. Atrodo, kad daugiau protingas, negu visuomeniškas. Žmogaus proto kuriamoji šventovė, atrodo, ir greičiau statoma ir lengviau palaikoma. Tuo tarpu visuomeninių santykių rūmas ir mažiau didingas ir nuolatos reikalingas remonto, naujų ramsčių, sargybų: storų įstatymų kodeksų, ilgomis togomis vilkinčių teisėjų, budrių policininkų. Prieš ypatingai asocialines egoizmo bacilas žmogus priverstas griebtis kalėjimų, kartuvių ir elektros kėdžių.

Lengviau protingai spręsti ir kalbėti, sunkiau visuomeniškai veikti — atiduoti suum cuique. Protas dažnai patalkininkauja savimeilei, bet savimeilė niekados nepaduoda rankos, nepadeda altruizmui. Tiesą sakant, ir proto šventovė statoma ne be altruizmo talkos, kaip ir visuomeniškumo rūmai nestovi be išminties šviesos. Pastarųjų silpnumas meta šešėlį ir ant išdidžios proto šventovės. Ak, abu pastatai to paties žmogaus ilgo patyrimo ir kruvinų pastangų vaisius. Tik žmogus statydamas visuomenės rūmus dvi plytas deda savo sterblėn, o trečią į bendrą statinį. Mat į save palinkusius žmogaus pirštus teatitiesia meilė ir pasiaukojimas.

B. Visuomeninis brendimas

Visuomeninis žmogaus brendimas eina ranka rankon su bendrąją dvasine raida, nei ją prašokdamas, nei toli nuo jos atsilikdamas. Žmogus bręsta, kaip medis auga, organiškai. Kaip mažutis medelis kartu augina ir šaknis, ir liemenį, ir šakas, taip ir vaikas augdamas — bręsdamas kartu ugdo — plėtoja visas fizines ir dvasines galias.

Tėvai, šeima negali pasikliauti savaime vykstančiu, natūraliu visuomeniniu vaiko brendimu. Reikia vaikui padėti, sąmoningai dėti pastangų jį visuomeniškai nuteikti ir išauklėti. Visuomeniškumui ir visuomeniškam veikimui iš vienos pusės kenkia egoizmas ir išdidumas, iš kitos pusės menkavertiškumo jausmas, nepasitikėjimas savimi, nedrąsa. Nuo pat mažens vaikas pratintinas įsijausti į kitus žmones, atsižvelgti į kitų reikalus, nežiūrėti į viską pro savo naudos akinius. Prieš nuolatinę egoizmo ir išdidumo grėsmę vaikas lenktinas prie p a s l a u g u m o ir n u o š i r d a u s m a n d a g u m o, p a g a r b o s v y r e s n i e s i e m s. Su mandagumu ugdytinas taktiškumas, kantrumas, teisingumas, nes tai vis socialinės dorybės, kurios labai pravers tolimesniame visuomeniniame gyvenime ir veikme.

Juo labiau vaikas dvasiniai bręsta, juo toliau nuo šeimos tolsta. Jis veržiasi į platesnį pasaulį, į savistovesnį veikimą, lyg ir nujausdamas, kad vieną dieną baigsis tėvų globa — reikės savomis kojomis vaikščioti ir sava galva verstis. Jau paauglio sąmonėje vis labiau ryškėja mintis, kad jis yra nevien šeimos, bet ir žymiai didesnių socialinių junginių narys, kad jis priklauso religinei bendruomenei — Bažnyčiai, tautai, valstybei, kad jis turi pasiruošti painiam ir labai plačiam visuomeniniam gyvenimui. Jis nutolsta nuo artimųjų, ieško naujų žmonių, kurie praturtintų jo dvasinį gyvenimą naujom žiniom, pergyvenimais, dar negirdėtais pasakojimais, nematytais vaizdais. Ateina karščiausios draugystės, didžiausio solidarumo ir socialumo metai.

Pats puberteto laikas (14—18 m.) yra paskutinis ir didžiausis individo bandymas įsijungti į visuomeninį gyvenimą, jo socialines institucijas pilnu ir vertingu nariu. Klysta, man rodos, tie psichologai, kurie mano, kad būdingos šitam metui dvasios apraiškos ir nusiteikimai yra kilę seksualinio brendimo įtakoje. Dalinė apraiška norima padaryti visuotina priežastimi. Daug lengviau puberteto meto dvasinį veidą suprasti protingos ir tikslingos žmogaus prigimties pastangomis pasiruošti savo kaip socialinės būtybės misijai ir ją pilnai atlikti. Imkime, pavyzdžiui, patį būdingiausį puberteto reiškinį — sugrįžimą į save. Jaunuolio dėmesys sukoncentruojamas į vidų, į savąjį „aš". Jis klausia: k a s a š, k a m a š, k o k i a m a n o i r p a s a u l i o b u v i m o p r a s m ė? Tik atsakęs į šiuos klausimus, jis gali atsakyti: k ą a š p r i v a l a u s a u i r k i t i e m s. Arba imkime vėl: bręstantis ir jau subrendęs jaunuolis yra k r i t i š k a s i r r a d i k a l u s. Jei be kritiškumo priimtų ankstesnių kartų palikimą, jei ranka pamotų į visas negeroves, esančias visuomenės gyvenime, jei neturėtų drąsos piktžolių pavadinti piktžolėmis ir jas paliktų be niekur augti ir klestėti, vadinasi, nebūtų nei kritiškas vertinime, nei radikalus veikime, tuo pačiu jis būtų menkavertis visuomenės narys ir visokios pažangos stabdis. Sakoma, kad jaunuoliai esą nepalankūs tradicijai. Jie iš esmės tradicijos neatmeta, tik nori prie tradicijos atneštų turtų prijungti ir savo dalią. Argi toks nusistatymas nėra tikrosios pažangos veiksnys? Imkime jaunuolių neapykantą nenuoširdumui, melui, visokiam pariziejiškumui, lanksčiam prie aplinkybių prisiderinimui, atsižadant lūpomis deklamuojamų principų. Argi ne šitomis ligomis serga mūsų visuomeninis gyvenimas, argi nuoširdumas, tiesumas, tiesos meilė ir drąsa atliekant savo pareigas nėra tikro visuomeniškumo parama ir daugeliui ligų vaistai? Į anketos klausimą: „Kurias religines pareigas sunkiau vykdyti?" vienas aštuntokas atsakė: „Sunkiausia būti tiesiu ir nuoširdžiu: kai tik pasakau tiesą, barasi tėvai ir mokytojai".

Kaip astronominiai metai dalosi į pavasarį, vasarą, rudenį ir žiemą, taip ir žmogaus gyvenimas skirstosi į audringą pavasarį — jaunystę, vaisius brandinančią vasarą — subrendusį amžių, turtingą rudenį — senatvę ir rūsčią žiemą — gyvenimo pabaigą. Kaip jaunystė galingai užsimoja, taip subrendęs amžius ištvermingai vykdo. Senatvė gi, grįždama iš pasaulio į savo namus, nueitąjį kelią apsvarsto, įvertina. Kaip atlapa krūtine besiveržianti pirmyn jaunystė pasiekia visuomeninio gyvenimo horizontą, jo aukštumas ir platumas, taip senatvė, atlikusi saulės kelią, grįžta vakaro vienumon.

Astronominių metų dalys eina viena po kitos — niekados nesti toje pačioje vietoje kartu vasaros ir rudens, arba kartu pavasario ir žiemos. Vienai metų daliai baigiantis, prasideda kita. Tik žmonių bendruomeniniame gyvenime kartu kunkuliuoja ir nerami jaunystė — pavasaris, ir ramesnė vasara — gyvenimo vidurdienis, ir vaisiais turtingas ruduo — senatvė, ir nuolatos į anapus vadinanti žiema — mirtis. Tokiu būdu gyvybės ir kūrybos vairas vis patenka į tinkamiausias rankas. Išmintingiausio Viešpaties patvarkymu, jaunuolio sieloje kaip tik gimsta tokie nusiteikimai, kurie būtini jo visuomeninei misijai — būti visuomeninio gyvenimo atnaujintoju — pavasario audra, kuri sausas šakas nulaužia, o gyvenimui pašauktąsias sustiprina ir naujom sultim aprūpina. Kaip darniame gamtos gyvenime veikia kartu ir dinaminės ir statinės jėgos, taip turi būti ir visuomeniniame organizme. Kad jaunystė — dinaminė jėga — būtų daugiau kurianti ir palaikanti, o ne vien veikianti ir griaunanti, išmintingasis žmogaus prigimties Kūrėjas jaunuolio sielai suteikė dar vieną — pačią gražiausią dovaną — idealizmo ir pasiaukojimo sparnus, šventąją aukos liepsną. O liepsnok šventoji ugnie, tik tu viena nugali chaoso tamsą, tik tu viena sudegini savimeilės užtvaras! Amžinai kilk ir amžinai žygiuok, heroiškoji jaunyste, nešdama savo tvirtose rankose broliškumo ir solidarumo vėliavą, įbedusi akis į svaigias idealo aukštumas! Vėliau pavargs tavo kojos, nekartą sukruvintos į žiaurios tikrovės akmenis, priblės ir liepsnojusi idealizmo ugnis, bet gale kelio galėsi pasakyti: Neveltui gyvenau. Ir metęs žvilgsnį atgal, galėsi tarti: Kur žygį seka auka, ten tikroji gyvybė atperkama, bet nesunaikinama.

Jaunuolio širdis dega troškimu savo gyvenimą paaukoti didžiam ir šventam idealui. Nekartą savo širdies krauju jis skina jam kelią, kad žodis taptų kūnu ne tik jo, bet ir tūkstančių gyvenime. Į anketos klausimą: „Koks tavo gyvenimo idealas?" atsakė daugiau kaip 800 jaunuolių, ir nėra nė vieno atsakymo, kuriame nešpindėtų tyras idealizmas. Kartais tas jų idealas konkretus, gyveniminškas, na, žemiškas, bet vistiek nesiribojąs siauruose asmens reikaluose. Viena aštuntokė, didelė muzikos mylėtoja, bet negalinti lankyti muzikos mokyklos, rašo: „Mano idealas sukurti gražią, lietuvišką šeimą, turėti bent keturis sūnus ar dukteris — visus garsius muzikus".

Idealizmas kaip tik ir yra tikrasis vadovas į visuomeninį veikimą. Per jį visuomeninis veikimas išgyvenamas ir suprantamas kaip būtina pareiga, o kitiems jis virsta tiesiog pašaukimu. Nerasime nė vieno tikrai didelio visuomenės veikėjo, kuris nebūtų buvęs iedalistas — visuomenės reikalus mokėjęs statyti aukščiau už savuosius, vistiek, ar tai bus prancūzas Fridrikas Ozonomas, ar lietuviai-Vyt. Endziulaitis, Dr. Pr. Dielininkaitis, Kun. Alf. Lipniūnas.

2. VISUOMENINIS VEIKIMAS, KAIP PAŠAUKIMAS IR PAREIGA

Nesigilinant į visuomeninio veikimo rūšis, formas (tam nėra vietos ir laiko), trumpai jį nusakysime, tardami: visuomeniniu veikimu vadiname savanorišką, sutelktinį (organizuotą) darbą dvasinių ir medžiaginių vertybių kūrime ir jų palaikyme, pirmon eilėn siekiant visuomenės labo, ją praturtinant dvasiniai ir medžiaginiai. Į visuomeninio veikimo sąvoką labiausia įeina kultūrinių vertybių kūrimas ir jų perteikimas. Būti visuomenišku, atlikti eilines visuomenės nario pareigas — kiekvienas įpareigojamas. Tiesa, jau ir eiliniame visuomeninių pareigų atlikime neapsieinama be šiokio tokio visuomeninio veikimo. Visuomeninis gi veikimas tikra prasme tegali būti savanoriškas, pasiaukojantis, specialus atsidėjimas visuomenės labui. Į šitokį visuomeninį veikimą įeina vadovavimas, ugdymas, apaštalavimas, trumpai, pagal turimą idealą įvairių vertybių perteikimas. Šitokiam veikimui jau reikalingi nebe eiliniai visuomenės veikėjai, bet veikėjai iš pašaukimo. Būti tokiu visuomenės veikėju, dalyvauti tokiame veikime, kuriam reikalinga ir specialus pasiruošimas ir ypatingesni gabumai, nėra griežtos pareigos, bet būti visuomenišku yra kiekvieno pareiga.

Visuomeninis žmonių organizmas (gal geriau gyvenimas) reikalingas įvairių patarnavimų, įvairios pagalbos. Todėl kiekvienas visuomenės narys savo visuomeniškumo pareigą gali atlikti, išeidamas iš savo profesijos, gabumų, pašaukimo. E. Spranger'is (Lebensformen, Halle a. d. S. 1930) žmones skirsto pagal jų dvasioje duominuojančią vertybę į šešius tipus: teoretinis žmogus (tiesa), estetinis (harmonija — grožis), ekonominis (nauda), religinis (religija), visuomeninis (meilė) ir jėgos (jėga). Kiekvienas šitų tipų gali ir turi būti visuomeniškas, net dalyvauti visuomeniškame veikime, tačiau visuomenininkas ex natura et professo tebus visuomeninis žmogus, kurio sielos dominuojanti vertybė yra meilė. Meilė daugiau duoda, daugiau pakelia, daugiau atsižada, negu ji privalo. Specifinė tad didelio veikėjo žymė yra didelė meilė — meilė išplaukianti iš Amžinosios Meilės, meilė idėjai ir žmogui. Neužtenka idėją mylėti, reikia su meile ją nešti ir realizuoti. Kai kur meilė idėjai virto nelaime žmogui.

Maloningoji Apvaizda pašaukia ir tokių didelių veikėjų, kurie yra dideli meile. Tačiau visuomeniniame veikime, kaip ir kariuomenėje, reikalingi ne tik vadai, karininkai, bet ir eiliniai kareiviai. Negali būt generolu, būk kareiviu. Niekas negali teisintis: aš nesu socialinis tipas, negaliu dalyvauti visuomeniniame veikime. Nesi pašauktas? Padaryk, kad būtum pašauktas. „Si non es vocatus, fac et sis vocatus" (Šv. Augustinas).

3. VISUOMENINIS VEIKIMAS, KAIP BANDYMAS — GUNDYMAS

Ir visuomenės veikėjas, kaip sakoma, iš Dievo malonės ir eilinis tos srities darbininkas susiduria su ištisa eile pavojų — gundymų. Šitie bandymai kyla iš paties visuomenės veikėjo pašaukimo. Visuomenininkas nebėra eilinis žmogus. Jis nebepriklauso sau, bet žmonėms. Jis nebeturi privatinio, bet tik viešąjį gyvenimą. Kalbant evangeliniu palyginimu, jis panašus į žiburį, kuris nededamas po saiku. Jis tarsi miestas, stovįs aukštai kalne, į kurį krypsta daugelio akys. Jį stebi, vertina, teisia tūkstančiai. Užtenka mažo suklupimo, kad priešai apsidžiaugtų, o draugai nusigręžtų. Iš jo labai daug reikalaujama, bet beveik nieko jam neduodama. Net pats jo idealizmas ir pasiaukojimas dažnai yra tragedijos pradžia: neišlaikoma pusiausvyra tarp darbo ir pareigų sau ir kitiems. Nuolatos būdamas svetur ir labai retai namie, toks visuomenės veikėjas negali susikaupti, naujų žinių įgyti, vienatvėje bręsti, pailsėti. To paseka — dvasinis išsieikvojimas, nuovargis, pasikartojimas — reta viešnia originalesnė mintis, sumanymas.

Tik degąs uždega, tik šviečiąs apšviečia, tik besiveržiąs patraukia. Betgi ugnis negaivinama gęsta, nepapildomos jėgos išsenka. Ir taip visiškai užmiršęs save dėl kitų, lieka galų gale nebenaudingas nei sau nei kitiems.

Su skausmu prisimenu a. a. Kun. Vytautą Lapšį, tekunigavusį 8 mėnesius. Ir sirgdamas gripu sakė pamokslus, lankė ligonius, kol po dviejų savaičių sunkios ligos, meteoru sušvitęs Utenos padangėje, užgeso. Gaila, užuot dirbęs dešimtmečius, palūžo po darbo našta per kelis mėnesius. Nors iš kitos pusės — vienas Dievas težino — gal kaip gamtos gyvenimui, taip ir Apvaizdos planams reikalinga ir staigiai gęstąs žaibo blykstelėjimas, ir blankus nėnulio spindėjimas, ir pastovi, karšta saulės šviesa.

Aplinkos inertiškumas, savanaudiškas nusiteikimas, visko naudos ir pinigo matu vertinamas irgi gali būti idealisto visuomenės veikėjo dvasinės krizės priežastimi — arba jis, pasipiktinęs, į visokį veikimą ranka pamos ir tars: tesižinai, arba ims su vilkais vilko balsu staugti.

Visuomeninis veikimas savo esme yra visuomenei tarnavimas. Betgi tarnaujant ir vadovaujant, labai lengva pradėti ir viešpatauti, ne kitų, bet tik savo naudos jieškoti, ypač kai visuomenininko širdy ima blėsti idealizmo ugnis. Tada jis išstatomas ypatingai smarkiai evangelinių gundymų ugniai, apie kuriuos skaitome Kristaus istorijoje. Deja, dažnas suklumpa, gundymų neatlaiko, prieš besotį, savanaudį godumą kapituliuoja. „Vien tik auksas valdo mus"! Šimtus kartų nusilenkia prieš aukso stabą, kad laimėtų „pasaulio karalystes". Nauda, pelnas, įtaka, aukštesnei vietai perspektyva — štai tos „sparnuotos" mintys, kurios įkvepia ir skatina tokį visuomenės veikėją.

Bedirbdamas, beplušdamas „visuomenės" labui, toks veikėjas ir nepajunta, kaip prisistato namų, prisiperka dvaro centrų. Su turtu ateina valdžios troškimas, puikybė. „Aš tau visa tai duosiu, jei parpuolęs pagarbinsi mane", kalba tyrų gundytojo balsu tam, kuris tų gėrybių ištroškęs. Jis mano, kaip Dostojevskio inkvizitorius, kad duona tai viskas. Ir norėtų net tyrų akmenis matyti duona, užmiršęs dieviškąjį įspėjimą: „Žmogus yra gyvas ne viena duona, bet kiekvienu žodžiu, kuris išeina iš Dievo burnos" (Mt. 4, 4).

Nužengęs nuo visuomenei tarnavimo į savanaudiškumo balą, „praktiškasis" veikėjas neišvengia ir Dievo gundymo nuodėmės — sėdamas rauges, tikisi pjauti kvie-

čius, o nekrikščioniškais darbais patarnauti Kristaus tiesai. Toks veikimas tėra grynas nesusipratimas ir Viešpaties gundymas.

4. KRIKŠČIONIŠKOJI ETIKA, KAIP SĖKMINGO VISUOMENINIO DARBO GARANTIJA IR VADOVĖ

Klaidžiame visuomeninio darbo labirinte geriausia vadovė ir būtina palydovė yra krikščioniškoji etika. Ji yra tarsi tas Ariadnos siūlas, kuris visuomenės veikėją vis įstato į tikrą kelią ir apsaugo nuo klaidingų žingsnių. Ji įprasmina patį visuomeninį darbą, atskleidžia šito darbo galutinį tikslą. Krikščioniškosios etikos šviesoje žiūrint, žmogus žmogui nėra vilkas, bet brolis ar sesuo, bendrakeleivis į amžinuosius Tėvo namus. Ji primena, kad čia neturime nuolat pasiliekančio miesto, bet ieškome būsimojo. Visų mūsų galutinis tikslas — amžinasis Gėris. Jį laimėti, reiškia viską laimėti. Jį prarasti, reiškia viską prarasti.

Padėti mažiausiam broliui, reiškia sau pačiam padėti. Net šalto vandens stiklo padavimas ištroškusiam nebūsiąs pamirštas atlyginti. Visuomeninis darbas krikščioniškosios etikos šviesoje spindi kaip gražiausia ir prasmingiausia artimo meilės tarnyba. Sugaištas laikas, nukentėjusi sveikata nebėra nuostolis, bet pelnas.

Kaip ugnies stulpas spindi Dekalogas, nurodąs pareigas Dievui, artimui, sau, visuomenei, Jis yra fundamentum regnorum, bet taip pat ir krikščinoiškosios etikos nugarkaulis. Jis nušviečia ir visuomeninio darbo kelius ir klystkelius.

Krikščioniškoji etika ne tik atskleidžia visuomeninio veikimo prasmę ir tikslą, bet ir nustato protingą vidurį tarp pareigų sau pačiam ir visuomenei, skelbdama dėsnį: amor incipitur a se ipso — tikroji meilė prasideda nuo savęs paties. Tas tikrai save myli, kuris sau trokšta aukščiausio Gėrio, kuris kitiems tarnaudamas nepamiršta galutino tikslo. Kaip tikroji meilė prasideda nuo savęs paties, taip pat ir tikrasis veikimas turi prasidėti nuo paties veikėjo — save nuolatos tobulinant, ugdant.

Krikščioniškoji etika turi du šaltinius — prigimtąją teisę ir Apreiškimą. Ji organiškai ir neatskiriamai susijusi su Apreiškimo tiesomis ir prigimtosios teisės reikalavimais. Iš šitų dviejų šaltinių išplaukia ir jos skelbiamos elgesio normos. Dievas, pirmiau savo įsakymus įrašęs į žmogaus širdį, vėliau duotame Apreiškime juos pozityviai aiškiais žodžiais papildė ir patobulino. Imkime kad ir du pagrindinius prigimtosios teisės reikalavimus: 1. atiduok kas kam priklauso, 2. nedaryk kitam to, ko nenori, kad kitas tau darytų. Abu šitie reikalavimai rado ryškesnę ir konkretesnę išraišką jau iš pozityvaus Apreiškimo kilusiame Dekaloge. Jeigu imsime pavienius Dievo įsakymus, kiekviename jų rasime glūdint aukščiau minėtus prigimtosios teisės dėsnius. „Nežudyk, nemeluok", vadinasi, nedaryk kitam to, ko nenorėtum, kad kitas tau darytų. „Netark Viešpaties vardo be reikalo, gerbk savo tėvą ir motiną" — kitais žodžiais, atiduok kas kam priklauso — kam klusnumą — klusnumą, kam pagarbą — pagarbą.

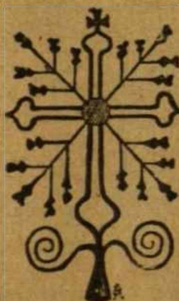
Apreiškimas, kaip žinome, nesibaigė su Sen. Įstatymu. Jis tapo atbaigtas Naujame Įstatyme per Jėzų Kristų. Viešpats Jėzus neatėjo anksčiau duoto įstatymo panaikinti, bet patobulinti. Jis priėmė ir prigimtosios teisės dėsnius, glūdinčius Apreiškimo tiesose. „Visa, ko jūs norite, kad žmonės jums darytų, ir jūs jiems darykite" (Mt. 7, 12).

Krikščioniškosios etikos pagrindinis šaltinis yra Kristaus mokslas. Pagal jį Dievas yra meilė. Kadangi Dievas yra meilė, tai ir Dievo vaiko tikroji žymė yra meilė. Betgi Dievas yra ne tik meilė, bet ir teisingumas. Krikščionis pirmiausia turi atlikti tas pareigas, kurios plaukia iš teisingumo, o po to ir iš meilės. Tuo būdu teisingumas ir meilė yra du pagrindiniai dorinio elgesio reikalavimai, du pagrindiniai principai kiek privatiniame elgesy, tiek viešame veikime.

Vis dėlto pirmon eilėn pabrėžtinas teisingumas, reikalaująs atiduoti kiekvienam tai, kas jam priklauso. Kur yra teisingumas, ten galima taika ir sugyvenimas. Tai pabrėžia ir Popiežiaus Pijaus pasirinktasis pontifikato obalsis — opus iustitiae pax — teisingumo dalykas — taika. Jei nebus atiduota kiekvienam to, kas jam priklauso iš teisingumo, jis niekuomet nematys to, kas jam priklausytų iš meilės. Labai kietai pabrėždavo teisingumo reikalą visuomeniniame — valstybiniame gyvenime šv. Augustinas. „Kur nėra teisingumo, kasgi yra valstybės, jei ne didelės galvažudžių gaujos? Nes ir galvažudžių gaujos kasgi yra kitą, jei ne mažos valstybės? — Remota iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia et latrocinia quid sunt nisi parva regna? (De civitate Dei IV, 4).

Meilė stato ant to pagrindo, kurį padeda teisingumas. Be jo pagelbos ir apsaugos meilė yra bejėgė. Bet iš kitos pusės, meilė sudvasina, veda ir formuoja teisingumą, kaip ir kitas dorybes. Užtektų, jeigu visi atliktų meilės pareigą, tada teisingumo reikalavimai būtų jau seniai atlikti. Ta prasme ir šv. Augustinas sako: „Mylėk ir daryk ką nori — ama et fac quod vis". Iš tikrosios meilės kyla pagalba, o ne skriauda. Bažnyčia lygiai pabrėžia kaip teisingumo, taip ir meilės pareigą. Ji yra didžioji cultrix iustitia et caritatis — teisingumo ir meilės ugdytoja bei puoselėtoja.

Kaip teisingumas ir meilė yra viešojo ir privatinio gyvenimo pagrindai, taip abi šios dorybės yra kiekvieno tikro visuomeninio veikimo principai. Visuomenės veikėjas be teisingumo ir meilės yra pabaisa, o ne bendruomenės geradarys. Kur nesivadovaujama teisingumu ir meile, ten nesilaikoma ir krikščioniškosios etikos reikalavimų. Kur teisingumas ir meilė nestato, ten egoizmas ir gobšumas griauna.

Henrikas Nagys

sūnūs palaidūnai

Taip vėlų vakarą atėjome prie miesto vartų išdidžių.
Sargai mums švietė kruvinom žibintų ugnimis į veidus.
Mes klausėm tylūs, plakančiom širdim, skaudžių
keiksmų: apdriskę, permerkti rudens lietaus liūčių...
Įeikit, valkatos! — jie šaukė mums. Jie mus įleido

Į gimtą miestą, metų metais širdyje nešiotą...
Parpuolę glostėm grindinį, kiekvieną akmenį bučiavom,
ir svaigom nuo gausybės skambančių lopšinės žodžių:
juos godžiai gėrėme nuo kiekvienų praeinančiojo lūpų...
Didžiulėm, nuostabos pilnom akim vaikai stovėjo gatvėj...

Ligi vidurnakčio... Ak, tai naktų lietus ir bokštų
ledinis laikrodžių skambėjimas į širdį laša...
Geltonas tėviškės medus! Per lūpas, per akis ištroškusias
jis teka... Kaip gera verkti debesų gimtųjų ašaras!
Kaip gera ant gimtinės grindinio miegoti!

Kažkas kvatodamas pro mus praeina. Užpučia šviesas.
Išblyškus gatvės moteris dejuodama šalia suklumpa.
Mes keliamės; Mes medžiai — tylūs ir bežadžiai. Mūsų klumpės,
kaip sausas kosulys nuaidi skersgatviais tamsiais...
Sūpuoja vėjas mums rankas nulytas ir tuščias.

Iš tolo dusliai jau putoti marių būgnai dunda...

Vėliau mes sėmėm sūrų vandenį suprakaitavusiais šalmais.
Ir jūrų smėly — kaip grabuos — užmigome po apvožtom valtim:
su valkatom šunim ir sutrupėjusiais geltono gintaro žvaigždynais.

Ir glaudėm juos nuvytusiais, pilkais delnais
prie išrašytų pervertom širdim ir burlaiviais nuogų krūtinių...
Ir nepabudom rytmetį, ir niekad nepabudom gimto marių miesto lekiančiuos smiltynuos.

rudens diena

Rudens diena giedra, kaip vaiko siela.
Liepsnoja topoliai, kaip angelo sparnai.
Pro juos praplukdo saulę vėjo sieliai,
šnarėdami iš lėto irklais mėlynais...

Aruodan paneria žemėtas saujas
laimingas žemdirbys. Ir teka skambantys grūdai
pro pirštus jo — geltonas žemės kraujas.
Po vieškelį klajoja vakaro varpų aidai.

Bejėgės tyso jo išblyškę rankos.
Iš tvenkinio juodos burnos, prikritusios žvaigždžių,
užtvinsta žemę balto garo bangos...
Per kryžiaus medį Dievo ašara nurieda pamažu.

mergaitės rankos

O, kaip žydi tavo išblyškę delnai nakty!
Apsvaigę drugiai tupia ant jų ir užmiega.
Ant jų galėtų ilsėtis ir mano širdis
Tavo blakstienų šešėly, kaip kvepiančiam sniege.

Tavo lūpos ir ją palytėtų galbūt —
Sūrų kraujo ir jūrų vandenio lašą...
Tokia tyla po klajonių, audros ir žaibų,
Viešpatie, tokia tyla ir ramybė bekraštė!

Leisk man užmigt. Tavo žydinčių rankų pusnynuos,
ak, tegul ilsis — paimk ją — mano širdis.
Ir teužpusto taip tuščią mano krūtinę
Svetimo krašto lekianti marių smiltis.

1948. ruduo.

PAGRINDINĖS LINKMĖS LIETUVIU PEDAGOGIKOJE

DR. ANTANAS RAMŪNAS

Turinys: Įžanga. I. Pedagoginių linkmių diferencijacija:

1. Empyrinė linkmė. 2. Filosofinė linkmė. 3. Praktinė linkmė. 4. Religinė linkmė. 5. Pedagoginių linkmių kryžkelėj.

II. Kelias į pedagoginių linkmių sutaikymą bei pedagoginės metodologijos pagrindimas:

1. Indukcijos ir dedukcijos esmė. 2. Intuicijos esmė. 3. Žinojimas, išmanymas, mokėjimas. 4. Indukcijos, dedukcijos ir intuicijos susitikimas tikėjime. 5. Pedagoginės metodologijos pagrindiniai principai ir jų santykiavimas.

ĮŽANGA

Nietzsche savo metu yra pasakęs: ateis laikas, kada žmoniją bus apėmusi vienui viena mintis: auklėjimas. Atrodo, kad šis pranašavimas šiandien pradeda pamažu pildytis. Dar, galima sakyti, Antrojo didžiojo karo patrankoms nenutilus, pasirodė anglosaksų pasaulyje knygų, kurios pastato ugdymo klausimą su iki šiol nežinomu kampuotumu ir nuodugnumu. Pirmoje vietoje čia minėtini: anglai - H. C. Dent dėl savo veikalo „Ugdymas pėrėjime", o paskui; W. Kenneth Richmond, savo veikale „Ugdymas Anglijoje" išsamiai gvildenantis ugdymo reformos pagrindus. Amerikoje prabilo J. L. Kandel, žinomas lyginamųjų ugdymo mokslų profesorius Kolumbijos universitete, paskelbdamas senosios pedagoginės eros galą. (I. L. Kandel, The End of an Era. New Jork 1943). Vadovaujantys Amerikos universitetai, kaip Harwardo, Yale, Princetono, Chicagos etc., metė kovos pirštinę iki šiolinei ugdymo sistemai, skelbdami karą, visų pirma, behawioristams J. B. Watson, E. L. Thornike, o paskui ir John Dewey pozityvistinei padegogikai, plačiai įsipilietinusiai ne tik Amerikoje, bet ir Europoje. Chicagos universiteto kanclerio Robert M. Hutschins veikalas „Ugdymas laisvei" (Robert M. Hutschins, Education for Freedom. Chicago 1943) yra mirtinas dūžis tiems visiems kraštutinumams pedagogikoje, kurie dar prieš kokią dešimtį metų buvo laikomi kaip savotiška ugdymo evangelija.

Pedagoginiu idėjų židiniu Europoje yra, kaip ir po ano pasaulinio karo, Austrija, tik šį kartą jau ne Viena, o Salzburgas, kur savo šakotą veiklą išvysto Salzburgo Universiteto Lyginamųjų Ugdymo Mokslų Institutas, vadovaujamas žinomo pedagogo prof. Friedricho Schneiderio, parašusio šiais pokariniais metais svarbų pedagoginį veikalą „Tautų pedagogikos varomosios jėgos" (Fr. Schneider, Triebkräfte der Pädagogik der Völker, Salzburg 1947).

Ugdymo kelių revizija prasidėjo. Prasidėjo pedagoginių vertybių pervertinimas, kokio dar nėra buvę nuo renesanso laikų, nuo tų laikų, kada Francis Bacon paskelbė „didžiojo mokslų atnaujinimo" šūkį, o dar vėliau pasirodė Komenijus su savo „Didžiąja didaktika". Pedagogikoje kaip tik vyksta šiandien tai, ką savo metu rytietinėj filosofijoj užsimojo vykdyti Vl. Solovjovas, o vakarietinėj filosofijoj-Joseph Serre: radikali kova prieš visus kraštutinumus. Pirmasis iš jų stengėsi patiekti integralinės žinijos pagrindus, o antrasis — savo knyga „Į platybę" siekė pagristi integralinio galvojimo metodą (J. Serre, Au Large! Esquisse d'une méthode de conciliation universelle et d'intellectualité integrale. Avignon 19262). Pedagogikoje, labiau negu kur kitur, galioja šiandien šūkis: šalin kraštutinumai. Po visų didžiųjų kataklizmų bei sukrėtimų šiandien darosi aišku kaip dieną, kad: jeigu teorijoj klaidas sėsi, tai praktikoj nelaimes pjausi.

Štai kodėl nūn kiekviena tauta, ar tai būtų didelė ar maža, yra priversta suvesti savo pedagoginį balansą, atlikti savotišką sąžinės sąskaitą, kruopščiai peržiūrint, įvertinant ir susumuojant visa tai, kas buvo iki šiol padaryta, atsijojant klaidą nuo tiesos, bet drauge akylai ir žiūrint, kad visa, kas iki šiol yra gero pasiekta, nebūtų paneigta ar ranka numota, o atvirkščiai, būtų įderinta į ateities statybą ir tarnautų jai tvirtu granitiniu pagrindu, nes tik tvirtai įsirėmus į praeitį ir dabartį, galimas yra sėkmingas didelis šuolis į ateitį.

Ugdymas visoms tautoms šiandien virto egzistenciniu klausimu. Tad ką ir bekalbėti tada apie mus, apie lietuvių tautą, kurios dalis yra nun plėšte atplėšta nuo savo gimtojo kamieno, taip kad jau ne tik tautinės kultūros, bet ir iš viso tautinės gyvatos išlaikymas mums šiandien yra žūtbūtinės kovos reikalas.

Štai kodėl šiandien reikalinga pagrindinė revizija visų mūsų pedagoginių kelių, iki šiol eitų ar nūn einamų, kad surastume, pagaliau, tikrąjį lietuvišką kelią.

Pats laikas dabar suvesti mums pedagoginį balansą ir paskelbti, kaip kad jau yra padariusios kai kurios tautos, „senosios pedagoginės eros galą", t.y., konkrečiai kalbant, galutinai palaidoti tą klaidingą įsitikinimą, jog mūsų pedagoginių linkmių diferencijacija, kaip atospindis mūsų pasaulėžiūrinės diferencijacijos poaušriniame laikotarpyje, tarsi reikštų ne ką kita o tik karą visų prieš visus, nors tuo tarpu visi čia kovojame dėl vieno ir to paties tikslo: lietuviškosios mokyklos ir lietuvių tautos gerbūvio. Juk pažiūrų skirtumas dažnai išplaukia ne iš klaidos, o iš tiesos turtingumo. Nuo pedagoginių linkmių bei pažiūrų diferencijacijos, kuri vyraujamai vyko tarp dviejų pastarųjų pasaulinių karų, mes šiandien turime žengti dar vieną žingsnį pirmyn: eiti prie pedagoginių pažiūrų integracijos. Čia yra mūsų ateities kelias.

I. PEDAGOGINIŲ LINKMIŲ DIFERENCIJACIJA

Lietuvių pedagogikos raidoje galima išskirti šios pagrindinės linkmės: empyrinė, filosofinė, praktinė ir religinė.

I. Empyrinė linkmė. Šios linkmės svarbiausias atstovas yra prof. Vabalas-Gudaitis, siekęs sukurti savo pedagoginę sistemą eksperimentiniu bei materialistiniu pagrindu. Čia jis eina užsienio pedagogų bei psichologų, kaip W.A.Lay, E. Meumann, A. Binet, P. Blonskij, William Stern ir kt. pėdomis. Žymi įtaka R. Lochnerio, P. Bartho, J. Piaget, O. Décroly ir kt. Būdamas Psichotechnikos Instituto organizatorius bei vedėjas, jis atstovavo pas

mus vad. reaktologijos bei psichotechnikos mokslus, kurie dabar ypač Amerikoje yra labai madoj, nors pastaruoju metu iš tokiu įžymių anglosaksų pasaulio psichologų kaip William McDougall, profesoriaus Harwardo Universitete, susilaukė labai aštrios kritikos. Gyvai domėjosi ir studentiją plačiai supažindino su testologija. Jo reaktologiniai testai yra įnašas į eksperimentinę psichologiją bei pedagogiką, radę platesnį atgarsį.

Žinoma, čia gali kilti tuoj klausimas, ar vien tik empyriniu, induktyviniu bei eksperimentiniu pagrindu remiantis, galima sukurti ugdymo sistemą, visapusiškai apimant ir objektyviai įvertinant tiek žmogaus įgimtas, tiek ir paties gyvenimo sudėtingus fenomenus. Jeigu žiūrėt šios rūšies užsimojimų, tai turėsime pasakyti, kad jie yra arba tik iš dalies pavykę (W.A. Lay, R. Lochner) arba net visiškai nepavykę (Paul Bergemann, J. B. Watson). Nežiūrint vienok visų nepasisekimų sukurti grynai „induktyvinę pedagogiką", reikia kiekvienu atveju pripažinti, jog atėjo laikas, kad mokytojas, nesusipažinęs su eksperimentinės psichologijos bei pedagogikos laimėjimais, negali žengti į mokyklinę tikrovę.

Apie Vabalą-Gudaitį spiečiasi ištisa eilė jo mokinių, pasekėjų, bendradarbių, kurių tarpe minėtini: doc. Lazersonas, dr. Laužikas, dr. Gučas, Geniušas, Ruzgas ir kt. Vienas iš būdingiausių šios pedagoginės linkmės bruožų buvo gyvas domėjimasis užsienio pedagogikos sąjūdžiais bei naujais ugdymo metodais, ką aiškiai liudija, pvz. V. Ruzgo redaguotoji „Naujoji Mokykla", tikras pažangiųjų idėjų garsiakalbis. Pažymėtini yra dr. J. Laužiko darbai. Jo knyga „Švietimo reforma" yra įnašas į mūsų neturtingą pedagoginę literatūrą. Apie šią pedagoginę linkmę kalbant, reikia pasakyti, kad netrūko čia ir praktikų. Kas, sakysime, iš mūsų nežino Geniušo ar Čižūno, to mūsų ugdytojo menininko? Arba ką nėra žavėjusi pedagoginė prof. Čepinskio asmenybė, metusi visiems ugdytojams įsidėmėtiną šūkį: „Į žemę neatsirėmes, dangaus nepasieksi".

2. Filosofinė linkmė. Prof. St. Šalkauskio mokykla. Esmingai mąstyti, tvarkingai ir sistematingai protinį darbą dirbti Lietuvos studentą, lygiai kaip ir Lietuvos mokytoją, yra išmokęs prof. Šalkauskis. Jo akademinei jaunomenei skiriamas didaktinis vaikalas: „Mokslinio darbo metodikos pradmenys" statytinas šalia geriausių šios rūšies užsienio veikalų. Jis taip pat yra vienas iš pirmųjų ne tik Lietuvoje, bet ir aplamai Europoje, kuris tiek kultūros mokslus, tiek ir pedagogiką grindė ontologija, būtent tomistine ontologija bei vertėmoksliu. Žinoma, čia kelius yra praskynusi Otto Willmanno mokykla bei neoscholastika, bet tai anaiptol dar nereiškia, kad prof. St. Šalkauskis nėra originalus mąstytojas. Ontologija bei vertėmokslis šiandien yra, galima sakyti, tik pumpure, dar mažiau yra nuveikta šių mokslų pritaikymo srityje, o tuo tarpu jau šiandien galima drąsiai pasakyti, kad tai yra ateities mokslai. Laikas parašyti darbą apie prof. St. Šalkauskį, kaip ontologą ir taip atidaryti mūsų tautos mąstytojui langą į pasaulį. Turime būti dideliai dėkingi dr. Cirtautui, kad jis čia pirmas pralaužė ledus, pastarojo karo metu Breslavo un-te parašydamas dizertaciją apie prof. St. Šalkauskį, kaip pedagogą. Tikimės, jog jis, nūn Erlangeno un-te besidarbuodamas, nenuilstamai tęs pradėtąjį darbą toliau. Prof. St. Šalkauskis ir buvo vienas iš mąstytojų, kurie ontologiją bei vertėmokslį taikė vyraujamai dviems sritims, būtent-kultūros ir pedagogikos sritims ir taikė labai originaliai. Kad šis darbas buvo tik pradėtas ir įpusėtas, o ne baigtas, nėra ko stebėtis. Jis yra taręs naują svarų žodį kūno kultūros srityje. Savo veikalais kaip „Ant dviejų pasaulių ribų" ar „Lietuvių tautos pašaukimas" jis yra bandęs nurodyti mūsų tautai kelią į pilnutinės kultūros idealą. Skelbdamas kultūrinį bei politinį universalizmą, jis yra ne tik tautinės pedagogikos atstovas pilnąja šito žodžio prasme, bet iš viso pirmtakas to universalizmo, kuris šiandien taip plačiai reiškiasi ir atrodo kaip vienintelis žmonijos kelias į ateitį. Aplamai pasakytina, kad vargu kuriam mūsų amžiaus filosofui bei pedagogui yra pasisekę sukurti tokį iškilnų, tokį sandarų minties rūmą kaip mūsų prof. St. Šalkauskiui. Viskas čia kuo kruopščiausiai išlyginta, klasiškai atbaigta, į simetriją, į harmoniją, į sintezę suvesta. Šalkauskio minties pasaulyje jautiesi tarsi kokioj iškilnioj, saulėtoj šventovėj; norėtųsi visą laiką čia būti, žavėtis minties pastatų grožiu, jų iškilnybe. Dėl tos tai priežasties nenuostabu, kodėl kiekvienas, kuris tik į šio reto minties architektoriaus karalystę įžengdavo, pasijusdavo veikiamas šviesaus, giedro idealizmo dvasios, tarsi rytmečio spindulių. Žinoma, ne vienam gali atrodyti, kad prof. St. Šalkauskis, tegu savo ir labai sitsteminga minties statyba, bet už tatai pernelyg atitraukta, mokęs mūsų mokyklos darbininkus daugiau mąstyti negu veikti. Bet čia pat būtų galima ginčytis, pavartojant šv. Tomo Akviniečio argumentą: kuris darbas yra pirmesnis — inžinieriaus, kuris sukuria ir patiekia visą architektūrinį darbo planą, sakysime, tiltui ar dangoraižiui pastatyti ar techniko bei darbininko, kuris pagal tą architektūrinį planą dirba? Gerų ugdytojų teoretikų mums dar labiau šiandien trūksta negu ugdytojų praktikų.

Apie prof. St. Šalkauskį ir jo filosofinės bei pedagoginės minties paminklą spiečiasi ištisa eilė mokinių bei pasekėjų, iš kurių ypatingai minėtini: a. a. dr. Pr. Dielininkaitis, parašęs prancūzų kalba apie valstybę ir ugdymą išsamų veikalą, pasaulinėj pedagoginėj literatūroj minimą; prof. dr. A. Maceina, prof. St. Šalkauskio filosofinių bei pedagoginių idėjų betarpiškas tęsėjas bei turtintojas, dovanojęs mums du svarbiu ped. veikalu: „Tautinį auklėjimą" ir „Pedagogikos istoriją", nekalbant apie daugybę jo kitų raštų; J. Girnius, davęs mums įžvalgią ir pedagoginiu požvilgiu svarbią studiją apie lietuvio bei lietuvių tautos charakterį; dr. J. Grinius, davęs mums apie grožį bei estetinę kultūrą vertingą veikalą, kurį griebs į rankas kiekvienas, kas tik rūpinasi ar įdomaujasi estetinio ugdymo klausimu.

3. Praktinė bei organizacinė linkmė. Vienas iš ryškiausių šios linkmės atstovų yra prof. Ignas Malinauskas. Jeigu prof. Vabalas-Gudaitis yra siekęs duoti lietuvių pedagogikai kūną, prof. St. Šalkauskis yra sukūręs jai nemirtingą sielą, tai prof. Ignas Malinauskas siekė kvėpti jai gyvąją, plazdančią dvasią. Gerai pažindamas Heinrich Scharrelmann, žinomą vad., „išgyvenamosios pedagogikos" (Erlebte Pädagogik, Erlebnispädagogik) atstovą ir būdamas Hugo Gaudig, vieno iš didžiausių darbo mokyklos šulų, betarpiškas mokinys, jis siekė perkelti darbo mokyklos principus ir aplamai naujausius laimėjimus didaktikos bei metodikos srityje į lietuvišką mokyklinę tikrovę, tapdamas tuo būdu vienas iš vadovaujančių lietuviškos mokyklos organizatorių. Prof. Ig. Malinauskas yra tiek empyrikas, tiek ir teoretikas, mokyklininkas tikrąja šito žodžio prasme, kaip vokiečiai apibūdintų: Der tüchtige Schulmann. Pastaruoju metu jis buvo plačiai užgriebęs ne tik vidinės, bet ir viešosios ugdymo organizacijos sritį. Deja, jo sukurtas mokytojų paruošimo bei mokyklinės organizacijos planas, atitinkąs tiek naujuosius pedagogikos mokslų reikalavimus, tiek mūsų tautinės buities savitumus dėl nelemtų karo bei vokiečių okupacijos aplinkybių negalėjo būti pradėtas realizuoti. Prof. Ignas Malinauskas yra išugdęs eilę mokytojų, betarpiškai įvesdamas juos į mokyklinę tikrovę ir apginkluodamas juos metodiniais darbo ginklais. Apie „Lietuvos Mokyklą" jis buvo suspietęs nemažą būrį mūsų mokyklos darbininkų. Iš jo mokinių bei bendradarbių ypač pažymėtinas dr. Antanas Šerkšnas, mūsų mokyklininkas praktikas pilnąja to žodžio prasme, davęs mums ver-

tingą ped. veikalą: „Mokyklinę bedruomenę", dr. Ruginis, ta gyvoji įkūnytoji „auklėtojo siela'", dir. A. Rinkūnas, dir. J. Kralikauskas ir kit.

Kalbant apie organizacinius mūsų mokyklos kelius, negalima išleisti iš akių daugybės kitų veiksnių, apsprendžiančių ir nulemiančių nepraklausomos Lietuvos mokyklos raidos kelius bei būklę, visų mūsų mokyklos darbininkų nenuilstamą pasiryžimą bei heroines pastangas, dedant kertinius akmenis lietuviškajai mokyklai ir būtent tiek vidinio ugdymo organizacijos srityje, ieškant naujų metodinių kelių, tiek ir išorinės, arba viešosios ugdymo organizacijos srityje, kuriant ar reorganizuojant sudėtingą mokyklinės tikrovės pastatą. Užtenka tik pasiskaityti „Švietimo Darbo", „Tautos Mokyklos", „Lietuvos Mokyklos" etc. puslapius, kad pamačius, jog lietuviškosios mokyklos, darbininkai, direktoriais pradedant ir mokyklos sargu baigiant, atsidėjusiai vykdė savo misiją bei uždavinį. Per jų, t. y. per mūsų mokyklininkų bei mokyklos darbininkų, pastangas, per jų vargą, naktų nemigą, pasiaukojimą — Basanavičiaus „Aušros", Kudirkos „Varpo", Maironio „Pavasario Balsų", Tumo Vaižganto „Pragiedrulių" dvasios spinduliai pasiekė tolimiausius Lietuvos kampelius, įspindėdami ne tik seklyčion, bet ir paprasčiausion samanoton bakūžėn, visoje Nemuno šalyje žadindami didįjį Prisikėlimo Rytmetį. Jeigu tad čia nesustojam atskirai ties tokiais mums brangiais vardais kaip M. Pečkauskaitė, Pr. Mašiotas, Kairiūkštis, Vokietaitis, Varnienė, kuri, būdama betarpiška M. Montessori mokinė, sugebejo sumaniai pritaikyti darbo mokyklos principus mūsų lietuviškajai motinos mokyklai, t. y. vaikų darželiams, Lindė-Dobilas etc. etc. etc., tai tik dėl to, kad tikimės rasią tam geresnę progą.

4. Religinė linkmė. Jeigu prof. Vabalas-Gudaitis siekė duoti lietuvių pedagogikai kūną, prof. St. Šalkauskis yra sukūręs jai nemirtingą sielą, prof. Ignas Malinauskas siekė kvėpti jai gyvos, plasdančios dvasios, tai religinės linkmės atstovai, plėtodami vysk. Valančiaus, to didžiojo, paminklinio lietuvių tautos auklėtojo, tikrojo Lietuvos atlietuvintojo, vysk. Baranausko, ark. J. Matulevičiaus, Jakšto-Dambrausko ir kt. istorinį palikimą, yra suteikę lietuvių pedagogikai antgamtinę gyvatos jėgą, yra nurodę ir įvedę į žmogaus gyvatos šaltinius, jų, tų šaltinių, pirmykštiškumą, neišsenkamumą. Vysk. Paltarokas, prof. B. Česnys, prof. Pr. Būčys, prof. Kuraitis, prof Stasys Yla etc., — štai tik keletas iš tų vardų, pro kuriuos nepraeis nė vienas, kas imsis rašyti lietuvių religinės bei pastoracinės pedagogikos istoriją. J. E. Ark. J. Skvirecko šv. Rašto išvertimas į lietuvių kalbą yra istorinis įvykis lietuvių religinės bei pastoracinės pedagogikos plėtotėje. Taip pat tokie veikalai, kaip J. E. vysk. V. Brizgio veikalas apie moterystę anaiptol nėra vien tik teologijos traktatas, o yra brangus įnašas į religinės bei šeimos pedagogikos lobyną. Ant dviejų amžių slenksčio — XIX amžiaus pabaigoj ir XX amžiaus pradžioj — Popiežių pasauliui mestoji katalikiškosios akcijos mintis, ta pilnąja žodžio prasme religinės pedagogijos mintis, išreikšta šūkiu: „Visa atnaujinti Kristuje", Lietuvoje „Marijos žemėje" (Terra Mariana), rado palankiausią dvasinę dirvą, atnešdama gražiausių žiedų ir vaisių: tai geriausiai liudija „Ateities" ir „Pavasario" sąjūdžiai.

Kokių didelių metodinių laimėjimų religinės bei pastoracinės pedagogikos srityje buvo pasiekta per tas kelias dešimtis metų, galima puikiai įsitikinti iš naujausių religinės pedagogikos darbų — prof. kun. St. Ylos, prof. dr. Gutausko, kun. J. Žitkaus ir kt. Iš šitų darbų mums aiškėja, kad metodiniu atžvilgiu religinės pedagogikos srityje mes atsistojam šalia Vakarų, kurie dabar yra pasiryžę priartėti prie gyvenimo.[1])

Negalima čia neužsiminti apie bažnytinį muziejų. Gal Dievas duos, kad šis muziejus bus kada nors tik pati užuomazga didesniam, universalesniam darbui. Pastoracinis ar Religinis Institutas, kaip tatai yra suprojektavęs prof. kun. Stasys Yla, būtų šalia tokių kultūros institucijų kaip Meno Akademijos, Tautos Muziejaus, Konservatorijos, Kūno Kultūros Rūmų, Valstybės Teatro ir kt. ne tik visos mūsų religinės kultūros gyvas židinys, šventovė, telkianti ir saugojanti religinės bei sakralinės mūsų kultūros paminklus, bet drauge ir visų mūsų kultūros sričių suderinimo, bendradarbiavimo, integravimo gyvas simbolis. Kokį barą religinės bei pastoracinės pedagogikos srityje yra išvarę mūsų vienuolynai —jėzuitų, marijonų, pranciškonų ir kt., — pasakys mums tas, kas imsis kada nors uždavinio objektyviai rašyti lietuvių religinės kultūros istoriją. Jeigu laikytis nūdieninės pedagogikos pagrindinio dėsnio: „Mokytojas moko ne tuo, ką jis sako, bet tuo, kas jisai yra", — tai tokios religinės asmenybės kaip arkv. Jurgis Matulevičius yra mūsų tautos pedagoginiai paminklai, užgesę žiburiai, o vienok žėruojantys mums spindulinga, negęstančia šviesa.

Religinės pasaulėjautos bei kultūros puoselėjimui ir kėlimui tiek mūsų jaunimo, tiek suaugusių tarpe lemtingai yra pasidarbavęs dr. Vydūnas: daugiau negu po 500 metų mirtinos tylos galingai prašneko jame pirmykštė religinė lietuvių dvasia, tarsi tie iškilę iš marių dugno varpai, ūmai išnešdami pasauliui į dienos šviesą aisčių religinės kultūros pirmykščius senovinius lobius, lygiai kaip ši pati pirmykštė aisčių religinės kultūros dvasia ūmai sušvito visame savo paslaptingume, spindesy ir grožy M. K. Čiurlionio kūryboje arba mūsų poeto Oskaro Milašiaus kūryboje. Pastarasis, iškylantis tegu ir po savo mirties į europinio masto poetus bei mąstytojus, yra išbylojęs daug giliaprasmių minčių, kurios religinei pedagogikai, reikia manyti, negalės palikti be atgarsio, nors turbūt dar daug laiko praeis, kol mūsų Milašius, tapęs kaip jis pats sakosi ne dabarčiai, o ateičiai[2]), mūsų bus suprastas.

5. Pedagoginių linkmių kryžkelėj. Dabar, kada turime jau pedagoginių linkmių bendrą vaizdą prieš akis, iškyla klausimas: kuri linkmė mums priimtiniausia? Šis klausimas paliečia pačią neuralginę vieta mūsų pedagogikoje. Nuo atsakymo į šį klausimą priklausys lietuviškosios mokyklos ateitis, taigi žymia dalimi ir mūsų tautos likimas.

Ne tik mūsų studentai, bet ir mūsų mokytojai buvo atsidūrę pedagoginių bei pasaulėžiūrinių linkmių kryžminėj ugny. Prasidėjo blaškymasis, netikrumas, bereikalingi ginčai bei kova tarp studentų, o paskui tarp pedagogų.

Prof. St. Šalkauskio studentai, patekę pas prof. Vabalą-Gudaitį, pasiklysdavo faktų duomenų, įvairių terminų, vardų, metų, etc. daugybėje, pasigesdami patiekiamų duomenų esmingo susisteminimo, apipavidalinimo, jų suvedimo į darnią, vieningą visumą; prof. Vabalo-Gudaičio studentai, patekę pas prof. St. Šalkauskį, atvirkščiai, gaudavo tobulą, apipavidalintą, susistemintą dėstomo dalyko vaizdą, bet pasigesdavo duomeningumo bei empyrinio nagrinėjamo dalyko pagrindimo. Pirmiesiems prof. Gudaitis atrodė pernelyg chaotiškas, apkraunąs studentiją medžiagos kalnais, antriesiems prof. St. Šalkauskis atrodė pernelyg atitrauktas, sausas, schematiškas.

1) Žiūr. G. Götzel, Religion und Leben. Das Arbeitsprincip in seiner Anwendung auf den Religionsunterricht, 2 Teile. Kempten 1922, J. Adrian, Arbeitsunterricht im katholischen Religionsunterricht an höheren Schulen. München 1928. A. Volkmer, Arbeitsschulgedanke und Religionsunterricht im Lichte der Schulpraxis. München 1929. M. Fargues, Les méthodes actives dans L'enseignement religieux. Paris. J. K. Sharp, Aims and Methods in Teaching Religion. New York 1929.

2) Žiūr. Armand Godoy, Milosz, Le Poète de l'Amour. Fribourg 1944, 136 p.

Ir prasidėjo ginčai. Ginčai be galo, be krašto. Gerai dar, kad netrūko mums žmonių, kaip kad, pvz., doc. dr. Albinas Liaugminas, kurie patys čia išsilaikė lygsvaroj ir tos lygsvaros dvasios stengėsi įnešti. Bene mažiausiai pedagoginį dualizmą yra jautę ir išgyvenę prof. Igno Malinausko studentai, kurie buvo betarpiškai įvedami į mokyklinę tikrovę ir buvo lavinami joje, toje mokyklinėje tikrovėje, praktiškai veikti: betarpiškas įsijautimas į dėstomą dalyką bei dėstymo būdą, į ugdytinį, į pačią mokyklinę tikrovę; pats ugdymo aktas, paremtas sveiku pedagoginiu instinktu, pedagogine nuovoka, intuicija, įžvalga, — štai kas čia buvo svarbiausia. Pedagoginis menas čia išstūmė visus ginčus dėl klausimo, kas yra svarbiau: empyrinė ar filosofinė ugdymo pusė.

Trumpai galime pasakyti: jeigu prof. Vabalas-Gudaitis, iškeliantis visame kame materialinę, empyrinę, duomeninę ugdymo pusę, atstovauja vyraujamai p e d a g o g i n į e m p y r i z m a, tai prof. St. Šalkauskis, iškeliantis ir apvaldantis, kaip retai kuris, formalinę, sisteminę, esminę ugdymo pusę, atstovauja vyraujamai p e d a g o g i n į f o r m a l i z m ą; prof. Ignas Malinauskas, iškeliantis ir puikiai apvaldantis techninę ugdymo pusę, atstavauja vyraujamai p e d a g o g i n į i n t u i t y v i z m ą arba a k t y v i z m ą; pirmasis iš jų ruošė ugdytoją eksperimentatorių, stebėtoją, duomenų rinkėją; antrasis — ugdytoją teoretiką par excellence; trečiasis — ugdytoją praktiką, veikėją, ugdytoją menininką. Pagaliau religinės pedagogikos atstovai, kuriems tiesioginiai rūpi ne kuris vienas žmogaus buities aspektas, o žmogaus buitis aplamai, žmogaus egzistencija, jos tos egzistencijos integralumas, atstatymas, amžinas jos laimėjimas, vienu žodžiu išganymas, visame kame išeina iš pačių pirmapradinių pasaulio bei buities klausimų ir tų klausimų nedalomos visumos. Taigi šiuo atveju turime tai, kas nūn ugdymo moksluos yra vadinama p e d a g o g i n i u i n t e g r a l i z m u.

Už ką tad mes, lietuviai, galų gale pasisakysime: už pedagoginį empyrizmą, formalizmą, aktyvizmą ar integralizmą? Ką vieną kartą galutinai priimsime ir ką galutinai atmesime? Ką galutinai išteisinsime ir ką galutinai pasmerksime?

Reikia pasakyti, kad daugiau ar mažiau kiekvienas Lietuvos mokytojas, pedagoginių linkmių kryžminėj ugny atsidūręs, sąmoningai ar pasąmoningai yra ieškojęs objektyvaus atsakymo į šiuos klausimus, ieškojęs išeities iš susidariusios pedagoginės painiavos.

Mes negalime taip palikti ilgiau stovėti pedagoginių linkmių kuyžkelėje, į visas puses dairydamiesi, nežinodami, kurį kelią iš keturių kelių dabar turime rinktis: 1. kairę, 2. dešinę, 3. vidurį ar 4. centrą.

Taigi: laikas, jau pats laikas vieną kartą giliai įsisąmoninti ir giliai sau įsidėti į širdį, kad arši kova tarp kairės, dešinės, vidurio ir centro pedagogikoje, lygiai kaip ir kitose gyvenimo srityse, yra gyvas nesusipratimas, kaip pasakytų mūsų aštriaprotis Jakštas: gryna siauraprotybė, turinti tikrąsias savo šankis galbūt ne tiek mūsų blogoj valioj, kiek, visų pirma, mūsų tautos pasaulėžiūrinio bei dvasinio brendimo sąlygose.

Mūsų pirmasis didis auklėtojas vysk. Valančius, lygiai kaip ir Valančiaus laikų visa Lietuva, pasaulėžiūrinės diferencijacijos nežinojo. Mūsų tauta tuo metu buvo dar vientisas dvasinis vienetas. Pasaulėžiūrinės diferencijacijos nežinojo net Basanavičiaus „Aušra". O tuo tarpu pasaulėžiūrinė diferencijacija, randanti paprastai gyvenimišką bei politinę išraišką partijose, nėra kokia anomalija, o atvirkščiai, yra visiškai normalus dalykas. Diferencijacija, kaip daugiariopumo bei įvairumo pradas, yra tautos dvasinė brendimo, jos kultūrinio ūgio bei skleidimosi apraišką. Bet kultūra, kaip pasakė Georg Simmel, yra kelias nuo v i e n t i s o s v i e n y b ė s į d a u g i a r o p ą v i e n y b ę. Taigi, diferencijacija, daugiariopumas, išsiskaidyams, yra tik pereinamasis kelias į vienybę įvairume, t. y., į pilnutinį tautos subrendimą. Po diferencijacijos, normaliai imant, eina integracija.

Lygiai tas pats pasakytina ir apie pedagoginių linkmių diferencijaciją, kuri tarp dviejų pastarųjų pasaulinių karų pas mus yra pasiekusi savo zenitinį laipsnį. Nūn yra pats laikas žengti galutinas žingsnis, būtent: likviduoti pedagogikoje, lygiai kaip ir kitur, tuščias ginčas bei arši kova tarp kairės, dešinės, vidurio ir centro, nes kiekvienas, kas tik šiandien akylai seka nūdieninius mokslus, kurių viršūnėje atsistojo ontologija, puikiai žino, kad pasaulėžiūrinis ginčas tarp kairės, dešinės, vidurio ir centro remiasi ne kuo kitu, o ta atgyventa praeitų penkių šimtmečių iliuzija, kad yra neįveikiamas prieštaravimas, yra neperžiangiama praraja tarp tikėjimo ir mokslo, tarp krikščinybės ir kultūros, kad būtent, tarp religinės patirties iš antros, racionalinės patirties iš trečios ir irracionalinės arba intuityvinės patirties iš ketvirtos pusės ne tik nieko nesą bendro, bet, atvirkšiai, esanti didžiausia kolizija, ir dėl to ta kova ne tik tarp religijos ir mokslo, bet ir tarp įvairių mokslų atrodė kaip neišvengiamybės, dar daugiau: kaip pagrindinis dėsnis. Hegelio, o paskui Markso, mestas šūkis, kad karas yra visų dalykų tėvas, šią naujųjų laikų iliuziją pavertė plačiu įsitikinimu, įsibrovusiu į masių pasąmonę. Gi tuo tarpu kovos dvasia tarp kairės, dešinės, vidurio ir centro, kuri par pastaruosius penkis šimtus metų buvo į visas gyvenimo sritiis įsibrovusi ir jas apėmusi, mokslų srityje šiandien yra galutinai įveikta ir jau priklauso „tariamų problemų" (Scheinprobleme) sričiai. Ne bet kas, o tokie autoritetai mokslo srityje kaip Plank[3]), Bavink, Eddington ir kt. yra šiandien tarę savo žodį.

Dėl tos tai priežasties ir pedagogikoje kova tarp kairės, dešinės, vidurio ir centro, kova tarp pedagoginio materializmo iš vienos pusės, pedagoginio idealizmo bei formalizmo iš antros, pedagoginio aktyvizmo iš trečios ir, pagaliau, pedagoginio integralizmo iš ketvirtos pusės bus pas mus tuoj atgyventas dalykas, vos tik mes ryšimės būti vieną kartą objektyvūs ir žiūrėsime ne į vardus ar pavardes, o į pačią dalykų esmę.

II. KELIAS Į PEDAGOGINIŲ LINKMIŲ SUTAIKYMĄ BEI PEDAGOGINĖS METODOLOGIJOS PAGRINDIMAS.

1. Indukcijos ir dedukcijos esmė. Ta pati Alfredo Schmiederio „Bendroji didaktika"[4]), kurią mokytojas Ambraška buvo išvertęs į lietuvių kalbą ir kuri daugeliui mūsų mokytojų buvo kelrodis pedagoginės metodologijos srityje, pastato visą dėstymo bei mokymo klausimą tokioj šviesoj, jog praktiškai imant, mokytojui palieka tik ši alternatyva: arba i n d u k c i j a arba d e d u k c i j a[5]).

Išeitų, jog kiekvienas mokytojas turi viena iš dviejų pasirinkti: ir jeigu jis teigia viena, tai būtinai išskiria ir neigia antra!

Didesnio nesusipratimo nereikia. Tik po 500 metų aršių aršiausių didaktinių bei metodologinių kovų šiandien pagaliau aiškėja, jog įvairūs patirties metodai arba būdai ne tik vienas kito neišskiria, bet, atvirkščiai, vienas kitą suponuoja, sąlygoja, papildo, ir būtent: empyrinis patirties būdas, arba indukcija, tiesa, pagrindžia ir tarsi įžemina racionalinį patirties būdą, arba dedukciją, vienok be pastarosios nėra įmanoma, kaip nėra įmanomas vien turinys be formos, padarinys be priežasties. Jeigu dedukcija yra patirties būdas bei kelias, kada nuo

[3]) Žiūr. M. Planck, Scheinprobleme der Wissenschaft. Leipzig 1947. Taip pat: Hans Rost, Zusammenbruch und Aufbau durch die Wissenschaft, in: Begegnung, 3. Jhrg. 1948, Heft 1, pusl. 32 sq.

[4]) A. Schmieder, Allgemeine Unterrichtslehre. Leipzig 1919.

[5]) op. c. 42—45 p.

priežasties einama prie padarino, tai indukcija, atvirkščiai, yra mūsų patirties būdas bei kelias, kada nuo padarinio einama prie priežasties, nuo duomenų registravimo bei rinkimo prie duomenų apibendrinimo bei jų susisteminimo, nuo faktų prie esmės įžvelgimo. Jeigu indukcija teikia mums patirties t u r i n į, tai dedukcija, atvirkščiai, teikia mums patirties e s m ę bei f o r m ą.

Skelbti kovą tarp indukcijos ir dedukcijos arba tarp pedagoginio empyrizmo ir pedagoginio formalizmo reiškia tikrenybėje skelbti nesąmonę, būtent: skelbti kovą tarp padarinio ir priežasties, tarp turinio ir esmės.

Indukcijos ir dedukcijos santykis bei abipusė priklausomybė galima pavaizduoti vienu palyginimu, paimtu iš Rytų pasakos: gyvenę, esą, vienas šalia antro du elgetos; vienas iš jų buvęs raišas ir negalėjęs pajudėti iš vietos, bet užtatai akių vyzdys buvęs kuo puikiausias, antrasis, atvirkščiai, buvęs neregys, gi kojų lygiai kaip ir viso organizmo sveikata buvusi kuo puikiausia. Šitaip, vienas nuo antro atskirai gyvendami, abu dideliai skurdo ir nyko, kol galų gale, vieną gražią dieną jiems abiems šovė laiminga mintis į galvą: susivienyti, bendradarbiauti! Nuo to laiko raišas, puikią regėjimo galią turėdamas, neregiui kelią rodė, gi neregys, atvirkščiai, sveikas, tvirtas būdamas, raišą ant savo pečių nešė. Abu puikiausiai išsiversdavo, abu buvo laimingi. Taip yra su indukcija ir dedukcija: dedukcija be indukcijos yra tarsi r a i š a, be tvirtos atramos į žemę; indukcija be dedukcijos yra tarsi a k l a, be sugebėjimo žvelgti į daiktų, į tikrovės esmę.

2. Intuicijos esmė. Giliau į dalyką įsinagrinėjus, pasirodo, kad indukcija ir dedukcija, analizė ir sintezė, yra tarsi du mūsų patirties poliai: vienas teigiamas, antras neigiamas. Klausimas: ar yra mūsų patirties toks momentas, kuris, tarsi tas magnetinių jėgų laukas, šiuos du polius, indukciją ir dedukciją, jungia? Taip, yra, būtent: i n t u i c i j a. Intuicija yra jungiamasis tiltas tarp indukcijos ir dedukcijos, analizės ir sintezės. Induktyvinės bei empyrinės patirties atstovas išeina iš faktų bei duomenų ir eina prie esmės pasaulio, deduktyvinės, racionalinės patirties atstovas, atvirkščiai, išeina iš esmės ir eina prie duomenų pasaulio. Taigi, kaip matom, juodu abu sklando tarp dviejų ir tų pačių galinių stočių, susikeisdami tikslais ir atsiremdami vienas į antrą; gi intuityvinės, irracionalinės patirties atstovas išeina iš p r a s m ė s ir eina prie domenų ir prie esmės pasaulių. Irracionalistas, išeidamas iš p r a s m ė s, užima vidurį tarp empyriko ir racionalisto, tarsi abu juodu sujungia ir kartu prašoka. Kas yra p r a s m ė? — Prasmė yra esmė, yra tiesa, įvilkta į juslinį apvalkalą, tai ne gryna esmė, bet esmė objektyvuota, sudaiktinta, įkūnyta. Aplamai imant, prasmė, kaip juslinio pasaulio iš vienos pusės ir esmių pasaulio iš antros pusės sintezė, yra grožio bei meno pradas.[6]) Grožis yra ne kas kita kaip esmės spindesys pro juslinius tikrovės pavidalus: splendor veritatis per formas sensibiles. Taigi, sakysime, kol Michel Angelo Dovydo statulos idėją bei reginį nešiojosi dar savo sieloje ir buvo jos dar neįkūnijęs, ši statula dunksojo tada dar esmių pasaulyje, gi pats marmuras, iš kurio ši statula buvo ištašyta, priklausė tada vien daiktybės sričiai, buvo bepavidališkas kūrybos objektas, kūrybos kūnas bei turinys. Sukurta gi Dovydo statula, kaip neišdalinama sintezė bei vienybė realybės ir esmės, turinio ir formos, priklauso jau grožio, atseit prasmės pasauliui. Prasmė yra tarsi surealinta esmė arba, atvirkščiai, suesminta realybė. Tai sintezės pradas.

Taigi, kaip matome, prasmės bei intuicijos pasaulis yra tarsi tiltas, jungiantis daiktų pasaulį iš vienos pusės ir idėjų pasaulį iš antros. Tai kelias į tikrovę ir į tikrovės esmę per meną, per pasąmonę, per grožį, apie kurį Dostojevskis yra pasakęs, kad jis išganys pasaulį. Iš to viso aiškėja, kad ir intuityvinių, irracionalinių, pasąmoningų bei meninių galių ugydamas žmoguje turi milžiniškos reikšmės. Nūdieninė kūrybos psichologija rodo, kad patys didieji mokslo atradimai, kaip tai heliocentrinės visatos sąrangos atradimas, Amerikos atradimas, atominė medžiagos teorija etc., jeigu nėra buvę tiesioginiai intuicijos vaisiai, tai mažiausiai yra turėję savo pradžią intuicijos bei pasąmonės pasaulio gelmėse. Dėl tos tai priežsties E. M. Bataille ir sako: „Kas yra išradimas, jeigu ne mokslo poezija?... Visi didieji išradimai turi poetinės minties neišdildomą žymę. Reikia būti poetu, norint kurti."[7])

Iš to viso, kas buvo aukščiau pasakyta, kad indukcija ir dedukcija susitinka intuicijoj. Jeigu dedukcija yra teigiamas polius arba tezė, tai indukcija yra neigiamas polius arba antitezė, o intuicija--indukcijos ir dedukcijos, tęzės ir antitezės, sintezė.

3. Žinojimas, išmanymas ir mokėjimas.

Iškeliant intuityvinę, irracionalinę patirtį, reikia neužmiršti tarpusavęs priklausomybės momento: intuicija yra tai tarsi žmogaus proto bei dvasios sparnai, jinai įgyja visą savo jėgą tik tada, kada jinai įsiremia į tikrovę, iš kur mes imame empyrinius duomenis, t. y. jinai negali apsieiti be indukcijos. Tai viena. Antra, intuicija negali apsieiti ir be dedukcijos: empyrinių duomenų pasaulyje priežastingumo sąryšiams įžiūrėti bei atrasti reikia logiško įžvalgumo, protinio vydžio aštrumo, gilumo, skvarbumo.

Indukcija be dedukcijos — tai kūnas be sielos; dedukcija be indukcijos, tai — siela be kūno; indukcija be intuicijos — tai kūnas ir siela be gyvos, plazdančios dvasios.

Taigi indukcija, dedukcija ir intuicija nėra jokia nesuderinamybė, o atvirkščiai: tai mūsų patirties trys komplementariniai, vienas nuo kito neatjungiami momentai. Jeigu indukcija, kaip empyrinis, juslinis pažinimo būdas bei metodas, išeinąs visų pirma iš objektyvinės, daiktinės tikrovės, yra būties suvokimas vyraujamai e r d v ė j e, tai dedukcija, kaip racionalinis pažinimo būdas bei metodas, išeinąs visų pirma iš logiškos, idėjinės tikrovės, yra būties suvokimas vyraujamai p r i e ž a s t i n g u m e, galop intuicija, kaip irracionalinis pažinimo būdas bei metodas, yra būties suvokimas vyraujamai l a i k e arba t a p s m e, v y k s m e. Empyrikas bei indukcijos atstovas ješko duomenų ir jais operuoja; racionalistas bei dedukcijos atstovas ješko visų pirma esmės ir priežasčių pasaulio ir operuoja sąvokom; irracionalistas bei intuicijos atstovas ješko prasmės ir operuoja simboliais, vaizdais, analogijom. Dėl to viena indukcija veda į scientizmą, į besąryšingą žinių konglomeratą; vien dedukcija veda į schematizmą, į perdėtą žinių susisteminimą; vien intuicija veda į hipotezių sritį, į mokslo mitologizaciją.

Indukcija yra kelias į ž i n o j i m ą, dedukcija yra kelias į s u p r a t i m ą, į i š m a n y m ą, intuicija yra kelias į m o k ė j i m ą. Tai skirtingi, vienok tai komplementariniai momentai. Pavyzdžiui, aš galiu ž i n o t i visus kurios nors kalbos žodžius, galiu i š m a n y t i bei s u p r a s t i tos kalbos visus dėsnius bei formalinę, logišką sąrangą, vienok aš tos kalbos galiu dar n e m o k ė t i, nes pirmasis momentas liečia tik m a t e r i a l i n ę, turininę

[6]) Žiūr. E. E. Carritt, The Theory of Beauty. London 1915. S. Alexander, Beauty and others Forms of Value. London 1933.

[7]) Žiūr. Samuel Smiles, Self — Help ou Caractere, Conduite et Persevérance, traduit par A. Talandier. Paris-Londre, 59 p.

G. FIRINAUSKIENĖ
MADONA

kalbos pusę, antrasis — formalinę, esminę, dėsninę kalbos pusę, trečiasis techninę, meninę, prasminę kalbos pusę. Taigi galima daug žinoti, bet mažai išmanyti ir mokėti, arba daug išmanyti ir mažai žinoti ir mokėti; arba daug mokėti ir mažai žinoti ir išmanyti.

Jeigu žinojimas, arba materialinis patirties momentas, remiasi vyraujamai atminties galių ugdymu, tai supratimas bei išmanymas, arba formalinis patirties momentas, remiasi vyraujamai logiškų bei pasąmoningų galių ugdymu, o mokėjimas, arba techniškas mūsų patirties momentas, vyraujamai remiasi irracionalinių, pasąmoningų galių ugdymu. Iš to, kas aukščiau buvo pasakyta, darosi aišku, kad pedagogikoje kova tarp kairės, dešinės ir vidurio yra nesusipratimas; kova tarp pedagoginio empyrizmo iš vienos pusės, pedagoginio formalizmo iš antros ir pedagoginio intuityvizmo iš trečios yra ne kas kita kaip pedagoginė siauraprotybė ir daugiau nieko, nes, kaip matėme, negi yra galima indukcija be dedukcijos arba atvirkščiai? Negi yra galima intuicija be indukcijos ir dedukcijos ir atvirkščiai? Ko būtų vertas žinojimas, kuris išskiria ir išmanymą ir mokėjimą? Ko vertas būtų išmanymas, kuris išskiria ir žinojimą ir mokėjimą? Ir ko būtų vertas mokėjimas, kuris išskiria ir žinojimą ir išmanymą?

Toliau lieka mums dar parodyti, kad kas buvo pasakyta apie tris pirmuosius pedagóginius kelius-kelią į kairę, į dešinę ir vidurio kelią, tas pat yra pasakytina ir apie ketvirtą pedagoginį kelią: centrą, t. y. pedagoginį integralizmą.

4. Indukcijos, dedukcijos ir intuicijos susitikimas tikėjime

XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje dar vyko arši istorinė kova tarp: 1) empyrizmo, kurį gynė Auguste Comte, John Stuart Millio, Richard Avenarijaus, vad. empyriokriticizmo pagrindėjo, Ernst Macho, Eugen Duehrungo mokykla, 2) recionalizmo, kurį bene sėkmingiausiai gynė vad. matematinės logikos arba logistikos atstovai, kaip Charles Peirce, Alfred North Whitehead, Gottlob Frege, Heinrich Scholz, 3) intuityvizmo bei fenomenologizmo, kurį gynė Henri Bergsono, Wilhelm Dilthey, Edmundo Husserlio, Max Schelerio, Nikolaj Losakij ir kt. mokyklos, kai tuo tarpu tarsi bomba (atomines tuo metu dar nebuvo!) sprogo mokslo pasaulyje, paversdama tik atskirais patirties fragmentais tai, kas nuo renesanso laikų, vadinasi per pastaruosius 500 metų, buvo laikoma visos mūsų žinijos bei patirties pastatu: iš žmonijos pasąmonės gelmių pirmą kartą išplaukia, žmonijos sąmonėj, tarsi žaibas, pirmą kartą sušvinta santykybės mintis revoliucijonuojanti visą mokslo pasaulį. Vienas

iš santykybės mokslo pradininkų matematikoj yra Albertas Einsteinas, vienas iš santykybės mokslo pradininkų filosofijoj yra lietuvis Oskaras Milašius [8]).

Stovint žmonijai ant dviejų amžių — XIX amžiaus ir XX amžiaus — slenksčio, prasideda minties bei dvasios revoliucija, kurios galutinų pasėkų šiandien dar niekas negali numatyti. Žinomas „Taikos anatomijos" autorius Emery Reves, nūn artimas asmuo Albertui Einsteinui, santykybės pagrindėjui, teigia, jog žmonija įžengusi nūn į koperniškąją erą*) tikrąja to žodžio prasme. Bet paklauskime: kas gi tad įvyko? Kame gi tos koperniškos eros esmė? — Gi tame, kad žmonija pirmą kartą išsimušė tiek iš siaurai empyrinio, arba erdvinio, tiek iš siaurai racionalinio, arba kauzalinio, deterministinio, tiek iš siaurai irracionalinio, arba laikinio, tikrovės suvokimo rėmų, ūmai atidengdama integralinės, absoliutinės patirties sritį ir šitokiu būdu išaugdama ir empyrizmą ir racionalizmą ir irracionalizmą kaip kad suaugsis išauga vaiko rūbus. Santykybės mokslas nugriovė visų pirma visas sienas tarp erdvės ir laiko, gi Max Plancko, Wernerio Heisenbergo, Liuis de Broglie mokslas sudavė mirtinus dūžius siaurai kauzaliniam, deterministiniam tikrovės aiškinimui. Riemamo, Minkovskio sferinė geometrija, išsimušanti iš euklidinės geometrijos rėmų, Einsteino mokslas, skelbiantis keturmatiškumo dėsnį, Plancko kvantų teorija, palaidojusi kauzalinį determinizmą etc., — visa tai griovė senas sienas, griovė slenksčius tarp erdvinio, kauzalinio ir laikinio tikrovės aiškinimo, o egzistencializmas tas visas sienas, tuos visus slenksčius galutinai išlygino ir juos peržengė. Ką skalbia egzistencializmas? — Jis skelbia, kad: ne empyrinė, ne racionalinė ir ne intuityvinė, o egzistencinė patirtis yra pati pirmapradinė. Baimė nebūti, baimė netekti savo egzistencijos, — štai neigiamas mūsų egzistencinės patirties polius; tikėjimas, meilė, viltis egzistenciją išlaikyti, kiek galint ją ilgiau pratęsti, padidinti, padaryti ją pilnutinę, — štai teigiamas egzistencinės patirties polius. Jeigu baimė atsineša į nebūtį, į niekį ir yra, kaip sako Heidegger, nebūties, niekio išgyvenimas, tai tikėjimas viltis ir meilė, kaip tiesioginė baimės priešingybė, atvirkščiai, atsineša į absoliutinę buitį, į absoliutą, į Dievą, t. y. priklauso integralinei, absoliutinei, religinei patirčiai. Esminga religinei patirčiai yra tai, jog jinai neišskiria, nė išjungia, empyrinės, ricionalinės ir irracionalinės patirties, o atvirkščiai jas visas tris suponuoja, įjungia, suima ir drauge prašoka. Taip, sakysime, tikėjimo aktas reiškia ne tik pažinimą, t. y. proto aktą, bet ir pripažinimą, t. y. valios aktą, ir išpažinimą, t. y. širdies, sąžinės aktą. Vadinasi, tikėjimo organas yra ne vien protas ir ne vien valia ir ne vien jausmas, o visos mūsų, prigimties galios, visa mūsų prigimtis. Tikėjimas suima ir prašoka ir indukciją ir dedukciją ir intuiciją.

Arba vėl, sakysime, meilė: negi protu žmogus įsimyli, negi protu myli? Jeigu taip būtų, tai savižudybių dėl meilės labai retai, jei ne visiškai, nebūtų. Meilė, lygiai kaip ir tikėjimas, priklauso egzistencinei patirčiai, kuri suponuoja, suima ir drauge prašoka dalines patirties formas bei laipsnius - empyrinę racionalinę, intuityvinę; žmogaus buitis, žmogaus egzistencija suponuoja ir jauseną, ir mąstymą, ir veikseną. Žmogus, visų pirma, turi pats realiai egzistuoti turi gyventi, kad galėtų jausti mąstyti, veikti. Taigi ne: „Cogito, ergo sum." Kaip pasakė Dekartas, bet atvirkščiai: „Sum, ergo cogito", „Existo, ergo cogito".

[8]) Žiūr. Armand Godoy, Milosz, Le Poete de l'Amour, Fribourg 1944. 111—112 pusl.

*) Emery Reves, Anatomy of Peace, Ney York 1947. 32—37 p.

Egzistencialistas šiandien likviduoja tuščią ilgus amžius trukusį ginča tarp empyristų, racionalistų ir irracionalistų, tarp indukcijos, dedukcijos ir intuicijos šalininkų. Jeigu empyrikas laikosi principo: „Prius edere post philosophare", „Pirmiau valgyti, o paskui filosofuoti", tai racionlistas, atvirkščiai: „Prius philosophare post edere", irracionalistas, būdamas pasąmonybės bei valios filosofijos atstovas, laikysis principo: „Prius agere post edere et philosophare", „Pirmiau reikia veikti, o tik paskui valgyti ir filosofuoti." Egzistencialistas gi visas šias tris formules apverčia aukštyn kojom, pastatydamas formulę: „Prius existere, post agere, edere et philosophere", „Pirmiau egzistuoti, o paskui veikti, valgyti ir filosofuoti", — tokiu būdu ir juslinį ir protinį ir valios pasaulį palenkdamas egzistencijos dėsniui. Nes juk gyvatos, gyvybės ilgesiui yra palenkta visa žmogaus saviraiška, taigi ir jautimas ir mąstymas ir veikimas.

Egzistencinių bei religinų galių sumenkėjimas žmoguje yra katastrofa, nes egzistencinės bei religinės galios yra visų kitų galių-empyrinių, racionalinių, irracionalinių-pagrindas, šaltinis, yra pati giliausia, neišsenkama kūrybos versmė. Nūdieninis mokslas atranda, kad egzistencinių bei religinių galių bet koks sužalojimas, nustelbimas (Verdraengung) neišvengiamai veda į psichofizinius iškrypimus, sutrikimus (Stoerungen), moralines perversijas, anomalijas.[9])

Iš to, kas pasakyta apie egzistencializmą, dar anaiptol nereiškia, kad jis nūdieninėj formoj šimtu nuošimčių priimtinas. Nūdieninis egzistencializmas nuėjo jau taip toli, jog jis vardan egzistencijos pradėjo užmiršti ar net tiesiog neigti ir patį daiktų bei aplinkos pasaulį ir daiktų bei pasaulio esmę ir pagaliau prasmę. Kad egzistencinė patirtis išreiškia, kaip matėm, tarsi patį patirties integralą, o empyrinė, racionalinė ir intuityvinė patirtis tik dalinius momentus, nereiškia, kad vardan visumos galima paneigti dalį, Yra ribos ir integralizmui. Nūdieninė ontologija pastato ribas ne tik empyrizmui, racionalizmui, intuityvizmui, bet ir egzistencializmui bei integralizmui.

Taigi: kaip intuicija prašoka ir indukciją ir dedukciją, taip tikėjimas prašoka ir indukciją ir dedukciją ir intuiciją; ir kaip indukcija yra kelias į žinojimą, dedukcija-į išmanymą, intuicija-į mokėjimą, taip tikėjimas yra kelias į egzistenciją.

Kaip tik, būtent, tas faktas kad yra keturi pagrindiniai patirties laipsniai, būdai bei metodai, kad kaip intuicijoj susitinka indukcija ir dedukcija, taip tikėjime susitinka ir indukcija ir dedukcija, taip tikėjime susitinka ir inindukcija ir dedukcija ir intuicija, — sukelia šiandien perversmą pedagoginėj metodologijoj ir, visų pirma, pedagogikoje šimtmečių ginčą tarp kairės, dešinės, vidurio ir centro paverčia seniena.

Mes esame matę, kad: jeigu indukcija yra kelias į žinojimą, dedukcija-į išmanymą, intuicija-į mokėjimą, tai tikėjimas-į egzistencijos, į gyvatos, buities sritį. Vadinasi: kaip žmogaus pati gyvybė neišdalomai santykiuoja su kūnu, siela ir dvasia, su jauslėm, protu ir valia, taip lygiai neišdalomai santykiuoja tikėjimas, arba integralinė, absoliutinė patirtis, su trimis daliniais patirties laipsmais, būdais arba metodais: empyriniu, arba indukcija, formaliniu, arba dedukcija, techniniu, meniniu, arba intuicija. Dėl tos tai priežasties skelbti karą

[9]) Žiūr. C. C. Jung, Psychologie und Religion. Zuerich und Leipzig 1940, 79 p. Johanna Herzog—Durck, Die Behandlung der Neurose als existentielles Problem, in: Psyche, Tiefenpsychologie und Menschenkunde in Forschung und Praxis. Bd. I, 1947. Heidelberg.

tarp pedagoginio empyrizmo iš vienos pusės, pedagoginio formalizmo iš antros, pedagoginio intuityvizmo iš trečios ir, pagaliau, pedagoginio integralizmo iš ketvirtos reiškia skelbti karą tarp žinojimo iš vienos pusės išmanymo iš antros, mokėjimo iš trečios ir pagaliaus žmogaus pačios egzistencijos, pačios buities iš ketvirtos pusės. Negi yra vertas ko toks žinojimas, išmanymas ir mokėjimas, kurie suardo ir sugriauna pačios mūsų egzistencijos pagrindus?

Mūsų egzistencija yra visų mūsų jėgų — empyrinių, racionalinių, irracionalinių-turėtoja bei nešiotoja, kaip tokia jinai yra mūsų kūrybiškumo tikroji ir neišsenkama versmė. Dėl to tai egzistencinių, religinių bei kūrybinių galių ugdymas turi stovėti ne tik šalia, bet pirm empyrinių, racionalinių ir irracionalinių galių ugdymo. Šūkis gyventi stovi pirm šūkio jausti, mąstyti-siekti, šūkis kurti — pirm šūkio žinoti, išmanyti mokėti, pirm šūkio gėrėtis, pažinti, veikti.

Tokiu būdu: indukcija, dedukcija, intuicija ir tikėjimas arba: žinojimas, išmanymas, mokėjimas ir kūrybiškumas — štai pedagoginės metodologijos keturi kertiniai akmenys, štai keturi pagrindiniai ugdymo principai, būtent: empyrinis, formalinis, technins ir integralinis, apie kurių nedalomą sąryšį ir tarpusavę priklausomybę mes dabar trumpai ir pakalbėsime.

5. Pedagoginės metodologijos pagrindiniai principai ir jų santykiavimas.

Iš to, kas aukščiau buvo kalbėta apie mūsų patirties aspektus, seka, kad kiekvienas pedagogas, praktinį darbą dirbdamas ar tai vaikų darželyje ar tai pradžios mokykloj ar tai, pagaliau, universitete, privalo gerai įsidėmėti, kad jo uždavinys yra darniai plėtoti keturias pagrindines ugdytinio prigimties galias, plėtoti ketveriopą pajėgumą:

1. empyrinį, arba imlumo pajėgumą (Aufnahmefähigkeit),
2. formalinį, arba apdirbimo pajėgumą (Verarbeitungsfähigkeit),
3. techninį, arba išraiškos pajėgumą (Ausdrucksfähigkeit),
4. egzistencinį, arba išradingumo bei kūrybos pajėgumą (Erfindungs- und Schaffensfähigkeit).

Savaime suprantama: egzistencinis bei kūrybinis momentas yra viso ugdomojo veikimo pradžia, centras ir pabaiga, bet juk niekas nekuria neturėdamas: 1. pačiai kūrybai medžiagos, 2. tos medžiagos savitai neapdirbęs, neapipavidalinęs, neperleidęs jos per individualinę sąmonės prizmę, 3. neapvaldęs pačios darbo technikos. Štai kodėl egzistencinis bei kūrybinis pajėgumas remiasi ne išimtinai vienu kuriuo momentu-empyriniu, formaliniu, techniniu, bet visais trimis ir būtent jų derama lygsvara: kaip mūsų širdis gali normaliai, ritmiškai veikti tik tuo atveju, kada vyksta įalsavimo išlaikymo ir išalsavimo normalus, ritmiškas vyksmas, taip lygiai mūsų egzistencinės, kūrybinės galios tik tada normaliai gali reikštis, kada vyksta imlumo, apdirbimo ir išraiškos galių normalus, ritmiškas plėtojimas, kada žinojimas, išmanymas ir mokėjimas yra darnioj lygsvaroj. Nė vienas ugdymo momentas negali būti pertemptas, juo labiau visiškai išjungtas: pertempti empyrinį momentą, t. y. žinojimą, reiškia ugdytinį užversti, užslėgti ir užkasti medžiagoj; reiškia versti ugdytinį visą laiką vien valgyti, neduodant jam niekad to, kas suvalgyta, suvirškinti. Pertempti formalinį momentą reiškia versti ugdytinį visą laiką virškinti, visai nieko neduodant jam valgyti. Pertempti technišką momentą reiškia versti ugdytinį visą laiką nenuilstamai veikti, atimant jam galią patį maistą imti ir jį suvirškinti. Pertempti egzistencinį, kūrybinį momentą reiškia versti ugdytinį visą laiką gyventi, atimant jam galią patį maistą priimti, priimtą suvirškinti ir suvirškintą sunaudoti.

Keturias pagrindines ugdytinio jėgas — 1. egzistencines, 2. jauslines, 3. sąmoningas, 4. pasąmoningas — plėtodamas, mokytojas naudojasi ne vienu, ne dviem, ne trimis, o keturiais pagrindiniais pedagoginiais metodais: 1. egzistenciniu, arba heuristiniu, metodu 2. empyriniu, arba indukcija 3. formaliniu, arba dedukcija 4. techniniu, arba intuicija. Net kiekvienos pamokos metu šie keturi momentai gali, pagal reikalą, kaitaliotis: mokinys pasyviai klauso arba stebi, — turime vyriaujamai imlumo, empyrinį arba, kaip sakoma, akroamatinį momentą; mokytojas stato mokiniui klausimą ir taip nuo bendro klausimo pastatymo eina prie klausimo išvystimo, išplėtojimo bei išaiškinimo, — turime vyraujamai deduktyvinį, arba, kaip sakoma erotematinį momentą; mokytojas mokiniui arba mokinys mokytojui pasakoja arba vaizduoja, parodo ar tai žodine ar veiksmine forma (pvz. kūno kultūros pamokos metu). turime vyraujamai technišką, arba, kaip sakoma, deiktinį momentą; mokytojas ir mokinys, pakaitom vienas antram klausimus statydami, vienas antram į klausimus atsakinėdami bei pasakodami, ieško tarsi abu bendrom jėgom tiesos, kad mokytojas tuo būdu pabudintų, atpalaiduotų, išneštų dienos švieson visas ugdytinio prigimty snūdinčias egzistencines, kūrybines galias, įkvėpdamas jam tikėjimą savimi, sužadindamas jame išradingumo bei kūrybos meilę ir džiaugsmą, — turime vyraujamai egzistencinį išrandamąjį, kūrybinį arba, kaip sakoma, heuristini majeutinį momentą.

Heuristinio metodo, kurio išradėjas yra genialus senovės mokytojas Sokratas, esminis privalumas yra tas, jog čia ugdytinis yra ne tik ugdymo objektas, bet ir subjektas. Heuristinio metodo vertė tik šiandien pamažu atskleidžiama.[10])

Atkasus nūdien pamažu egzistencinį bei heuristinį metodą, kur ypač yra nemažai pasidarbavęs anglų pedagogas Dr. Henry Armstrong, ir nustačius heuristinio metodo santykį su indukcija, dedukcija ir intuicija, — naujoj šviesoj atsistoja ir pati dėstomų dalykų klasifikacija. Iki šiolei, galima, sakyti, iš viso nebuvo surasta principo dėstomų dalykų klasifikacijai, nebuvo surasta pagrindo mokslo programai sustatyti. Dėstomi dalykai mokslo programoj stovėjo be jokio sąryšio, kaip papuolė. Ėjo amžini ginčai dėl dėstomų dalykų eilės. Kuris dėstomas dalykas yra pirmaeilis, kuris antraeilis ir tt. Vieni stovėjo už vad. humanitarinių, kiti, atvirkščiai, už gamtos mokslų sustiprinimą mokyklose. Taip ir nebuvo galo ginčams tarp atskirų pedagogų ir pačių švietimo ministerijos darbininkų. Buvo du pagrindiniai frontai: vienas besąlygiškai kovojo už analizės principą, antras, atvirkščiai, už sintezės principą. Šis dualizmas tarp realinės pakraipos atstovų iš vienos pusės ir humanitarinės bei formalinės pakraipos iš antros pusės atrodė neperžengiamas. Kaip sustatinėsi mokslo programas, vistiek pasekmė buvo ta pati: visvien perkrovimas medžiaga, visvien kalimas, visvien vienašališkas atminties lavinimas, visvien gyvumo, kūrybiškumo, gyvenimiškumo stoka.

Taigi klausimas: kame čia slypi klaida? — Pati fundamentalinė klaida slypi tame, kad šito amžino ginčo dalyviai buvo užgriebę tik du pedagoginės metodolgijos bei ugdymo principus-empyrinį ir formalinį, o likusius du principus buvo visiškai išleidę iš akių. Kas šiandien težino tik indukciją ir dedukciją, tik realinę ir

[10]) Žiūr. A. E. Fletscher Sonnenschein's Cyclopedia of Education. London. 214 p. Fr. Copei, Der fruchtbare Moment im Bildungsprozeß, Leipzig 1930. J. Adams, The Evolution of Educational Theory. London 18 p.

formalinę ugdymo pusę, tas pedagoginės metodologijos klausime yra atsilikęs apie pora šimtų metų. Visi dėstomi dalykai, kaip kad bendrai visas mūsų patirties sąstatas, skirstytini yra ne į du, o į keturis pagrindinius koncentrus bei grupes; būtent:

1. empyrinius, realinius dalykus (Reale Lehrfächer, real subjects),
2. formalinius dalykus (Formale Lehrfächer, formal subjects),
3. techniškus dalykus (Technische Lehrfächer, (technical subjekts),
4. integralinius dalykus (Gesamtfächer, integral subjects).

1. Realiniai dalykai, kaip tai geografija, fizika, chemija, botanika, zoologija ir tt., gyvena vyraujamai erdviniame pasaulyje, yra tai vyraujamai duomenų sritis ir todėl čia indukcija yra išeities taškas, o dedukcija bei sintezė, arba duomenų suvedimas į darnią, sąryšingą, vieningą visumą, yra galinis, atbaigiamasis taškas arba antraeilis momentas.

2. Formaliniai dalykai, kaip tai matematikos mokslai, logika, aplamai filsofija, gyvena vyraujamai idėjų priežasčių bei dėsnių pasaulyje, yra tai esmės sritis ir todėl čia, atvirkščiai, dedukcija bei sintezė yra išeities taškas, gi nusileidimas į empiriją yra siekiamas, galinis taškas arba antraeilis momentas.

4. Techniški dalykai, kaip tai kalbos, dainavimas, piešimas, kūno kultūra, darbeliai etc., gyvena vyraujamai laiko vyksmo pasaulyje, yra tai prasmės sritis ir todėl jau nežinojimas, kaip kad realiniuose dalykuose, ir jau ne išmanymas bei supratimas, kaip kad formaliniuose dalykuose, čia yra vyraujamas siekiamas momentas, o abiejų pirmųjų momentų žinojimo ir supratimo — sintezė: žinojimo ir supratimo pavertimas veiksmu, jų pritaikymas, vienu žodžiu — mokėjimas.

4. Integraliniai dalykai, kur priklauso religija bei religinė kultūra plačiąja ir pilnąja šito žodžio prasme, liečia jau paties gyvenimo bei egzistencijos[11]) sritį. Ne vien per protą, ne vien per širdį ir ne vien per valią veda kelias į tikėjimą, į egzistenciją, jis veda tik per pripažinimą, pažinimą, išpažinimą, t. y. per sutelktiną, darnų visų mūsų prigimties galių veikimą ir jų intergravimą. Todėl religinis ugdymas stovi ne šalia, o pradžioje, pabaigoje ir centre visų dėstomų dalykų: „Religinis ugdymas, sako Otto Willmann, nėra mokymo šaka šalia kitų, bet kamienas, kuris laiko visas šakas."[12])

Tokiu būdu dėstomi dalykai, suėmus bendrai, sudaro, kaip išvedžioja Richard Livingstone, tarsi nedalomą vieningą kosmosą[13]): kaip žmogaus pati gyvybė neišdalomai santykiuoja su kūnu, siela ir dvasia, su jauslėm, protu ir valia, taip integralinė, religinė ugdymo pusė neišdalomai santykiuoja su realine, formaline ir techniška ugdymo puse.

Iš to, kas buvo pasakyta šio rašinio antroje dalyje, matome, kad pedagoginis empyrizmas, pedagoginis formalizmas, pedagoginis aktyvizmas ir pedagoginis integralizmas nėra jokie prieštaravimai, o, atvirkščiai, yra pedagoginės metodologijos keturi pagrindiniai principai: yra tai keturi kertiniai akmenys ant kurių mes, lietuviai, turime statyti mūsų ateities pedagogikos rūmus.

---

[11]) Plg. G. Wuerttemberg, Existenz und Erziehung, in: Paedagogische Rundschau Februar/Maerz 1948, 53—65 p.

[12]) O. Willmann, Didaktik als Bildungslehre. Braunschweig 1923. 420 p.

[13]) R. Livingstone, The Future in Education. Cambridge. University Press. 1943. 115 p., 126 p.

J. Augustaitytė-Vaičiūnienė

PO ATOSTOGŲ

Grakštus sonetas, švelniai skamba,
Ištrūkęs iš rudens auksinių rankų,
Juo stebis palikta veranda,
Išleidus vasarotojus į miestą trankų.

Vazoj sudribusios negyvos rožės,
Cigaro nuorūka užgesus peleninėj...
Aplinkui melancholiškasis grožis
Pvasarius nerūpestingus mini!

Vynuogienojų lapuose raudonuos
Darsyk pasveikinti tave norėjos...
Už rampos draikos šilkas plonas
Ir gulbės šokį mirštančios šokėjos...

Jie nori rožėmis apmesti kojas
Už paskutinį puikų šokį...
Džiaugsmingai publika kvatojas,
Kad elegantiškai numirti moki...

Išlepinta ranka prie lūpų
Naujos ugnies bokalą kelia...
Tarpe verandos ir teatrališkojo ūpo
Kažkas vis trumpina nuobodų kelią.

LAUKINĖ KRIAUŠĖ

Bėga takeliai bevardžiai,
Vejasi juoko bangas...
Kriaušė laukinė prie skardžio
Verkia užlaužus rankas.

Verkia ir ašaroms krinta,
Kaip sniegas, balti jos žiedai.
Ir tokio gražumo dar niekad
O niekad kely neradai.

Šaukia ją lygumos ramios,
Mauru aptrauktos žaliu.
Ji nenulips iš pakriaušio
Linksmuoju ožkų takeliu.

Krinta žiedai į bedugnę,
Rudenį vaisiai taip kris...
Sulekia vėjai įgudę
Pro mėlynas erdvių duris.

Purto ją gyvą ir jauną,
Plačiai įsiūbavę bangas...,
Iš skardžio nuglaistyto rauna,
Ji verkia užlaužus rankas.

Kai galvą pakelsi į aukštį —
Svaigins tave plynas dangus...
Nuauksintos uolos ims šaukti...
Ten kriaušės daugiau nebebus.

VIEŠPATIE

O taip bijau, kad man perdaug neužmokėtum,
Aš noriu, kad paliktum truputį skolingas —
Už juodas ašaras naktim žvaigždėtom,
Už tas be skundo valandas, baisias ir ilgas.

Kaip vinkšną rudenį, gali mane nuplėšyt —
Atimt akis, ausis, pritraukt liežuvį...
Bet neatimki man tėvynės džiaugsmo
Ir neišmeski kaip žvejys ant kranto žuvį.

Neatimki tos, kuri prie Baltijos prigulus veidu,
Nei tos, kuri man niekad sapnuose nebesumirgo.
— Jei kas užnuodytas strėlas širdin man laido —
Nebeatimki mano greitakojo laisvės žirgo.

Man rodos, kad perdaug jau man Tu duodi...
Ir aš, nebridus gilaus taigų sniego,
Nebūsiu pašaukta į pažadėtą žemę,
Kurioj seniai mėnulis naktimis nemiega.

VIENU KELIU

Aš tą vieną tiktai žinau kelią
Ir tuo vienu keliu vis einu —
Pro mažytę apleistą trobelę,
Pro darželį trijų seserų...

Jų viena išvaryta į rytus,
O kita vakarų kraštuose...
Balta rožė prie tako suvytus
Ištremtųjų plazdena dvasia...

Jūs paklausite, kurgi trečioji,
Kuri buvo gražiausia iš jų —
Ji išdegintuos plotuos klajoja,
Šaukia lietų sausų debesų.

Kai rytais į mažutį langelį
Pasižiūri aušra vėlyva...
Ji pamato paukštytės narvelį —
Kanarėlė jame negyva.

O seniau čia gyvenimo būta —
Tokio giedro, ramaus ir tylaus;
Trys seselės, augindamos rūtą,
Lipdė korį saldžiausio medaus.

Man nenoromis ašaros byra...
Ir laiminga, kad verkt dar galiu,
Kai jau vakarą tylų, vėlyvą
Pro namelį einu tuo keliu.

KARALIAUS SĖJA

Karalius kviečius sėjo
Nešventintuos laukuos,
O deimantai žėrėjo
Jo padrikuos plaukuos...

Pulkai skėrių užgriuvo
Tuos pasėlius plačius
Ir sodų nulapojo
Išsprogusius medžius...

Tylus karalius žengia,
Palinkęs ant lazdos...
Užgesę žvaigždės krinta
Iš jo baltos barzdos.

Jis klausosi, kaip draikos
Numirusi giesmė...,
Ar nekalba išmušus
Gelmėj gyva versmė...

Jo veido raukšlės taisos,
Jis mato miražus...
Ir statula sustingo —
Karalius toks gražus...

Praėjo šimtas metų —
Ir tūkstantis praeis,
Kol apsitrauks jo dirvos
Šilkų maurais žaliais.

JEI BŪTUM BEDVASĖ

Jei tu būtum graži ir bedvasė,
Tu mirtum, kaip miršta žmogus,
Kuris palikimą užrašė,
Ir paskui po kančių atsibus.

Paguldytų tave į pušinį grabelį
Ant skiedručių kietos pagalvės...
Sakytų keleivis, praeidams pro šalį —
Čia mirė mergaitė senos giminės.

Paskui, ant pečių užsidėję,
Tavo mažą grabelį išneš...
Nepasveikinsi skubantį vėją,
Nei kaimynų pilkąsias minias.

Tu kalbi, kad esi nemirtinga...
Kas dar moka legendą kančios
Nuo aukuro dūmų lig kryžiaus ir ilgą
Kelionę nuo pilnaties iki delčios...

Pro debesis jauno lankelis auksinis —
Kraštelis karūnos dievaitės nakties...
Prie aukuro miršta žinys paskutinis —
Jis neša gyvenimą tau be mirties.

GULBĖS GIESMĖ

7 paveikslų Žygimanto Augusto ir Barboros Radvilaitės drama

JONAS GRINIUS

Veikėjai:

1. Žygimantas — Didysis Lietuvos Kunigaikštis ir Lenkijos karalius,
2. Bonna — Žygimanto motina,
3. Barbora — Žygimanto mylimoji ir antroji žmona,
4. Radvilienė — Barboros motina,
5. Radvila Rudasis — Barboros brolis,
6. Radvila Juodasis — Barboros pusbrolis,
7. Diana Kęsgailaitė — Barboros pusseserė,
8. Butautienė — Barboros tarnaitė,
9. Kotryna — Žygimanto III-ji žmona,
10. Dzieržgovskis — Gniezno arkivyskupas — primas,
11. Maciejevskis — Krokuvos vyskupas, kancleris,
12. Tarnovskis — Lenkijos vyriausias etmonas,
13. Kmita — Krokuvos vaivada,
14. Tenčinskis — Sandomiro vaivada,
15. Gurka — Poznanės kaštelionas,
16. Boratinskis — Seimo delegatas,
17. Senato maršalas,
18. Arabų Dama — burtininkė,
19. Tvardauskas — astrologas,
20. Tėvas Steponas — pranciškonų vienuolis,
21. Brolis Augustinas — domininkonų vienuolis,
23. Gydytojas,

Senatoriai, delegatai, dvasiškiai, tarnai, šaukliai. Veiksmas vyksta XVI amž. Vilniuj, Dubingiuose, Petrahave ir Krokuvoj.

I. NAŠLIŲ DALIA

Barboros salionas Radvilų palociuose Vilniuje. Uždangai pakilus, Radvila Juodasis sėdi, o Radvila Rudasis vaikščioja po kambarį.

1.

TARNAS (įėjęs). Jūsų prakilnybe, aš visur išjieškojau, bet kunigaikštienės niekur neradau.

RADV. RUDASIS. Ar abiejų tu jieškojai?

TARNAS. Taip; kaip buvotę įsakę. Visus palocius išlandžiojau, bet neradau.

RADV. RUDASIS. Kremblius pagaliau! Tai kur gi jos galėjo dingti?

TARNAS. Nežinau, jūsų prakilnybe.

RADV. RUDASIS. Eik pažiūrėti į sodą. Gal ten kur klaidžioja.

TARNAS. Juk dabar žiemą kunigaikšti. Ir tiek daug sniego.

RADV. RUDASIS. Vistiek pažiūrėk. Niekada juk nežinosi, ką jaunoji kunigaikštienė gali susigalvoti.

TARNAS. Klausau, jūsų prakilnybe. (Išeina.)

RADV. RUDASIS. Galas! Aš pradedu mūsų Barboros visai nesuprasti. Čia viena klajoja, čia tarnaites susikvietusi dainuoja. O aną dieną ir sako: „Duok man vyriškus drabužius. Noriu, girdi, viena po laukus pajodinėti.“ Įsivaizduok, Myka, viena be palydovo, o pati nė pasėdėti ant arklio nemoka. Arba dabar vėl dingo, ir surask, kad išmintingas.

RADV. JUODASIS. Gal ji pasislėpė nuo vizito? Pats žinai, kad ji žmonių vengia; ypač karalaičio.

RADV. RUDASIS. Ir čia jos fantazija ir kaprizai. Argi karaláitis kaltas, kad ji perdaug nelaimingą našlę vaidina?

RADV. JUODASIS. O kaip tau pačiam, broli, atrodo tas karalaičio vizitas? Koks tikslas?

RADV. RUDASIS. Kremblius žino! Statė palocius, prisivežė lenkų pataikūnų, rinko knygas ir paveikslus, o dabar moterų kolekcijai galbūt mūsų Barboros prireikė.

RADV. JUODASIS. Jei šitaip tu manai, tai būtų geriau, kad juodu nė nesusitiktų.

RADV. RUDASIS. Kodėl?

RADV. JUODASIS. Pavojinga . . . Man atrodo, kad mūsų sesuo karalaičiui nėra abejinga. Aš spėju, kad ji kašteliono Gurkos piršlybas atidėjo kaip tik dėl savo senų sentimentų.

RADV. RUDASIS. Kita vertus, ir neblogai. Jis — našlys ir ji — našlė. Ir mums tada būtų lengviau karalaitį arčiau savo šeimos laikyti.

RADV. JUODASIS. Keista. Argi tu sutiktum, kad tavo sesuo taptų karalaičio meiluže?

RADV. RUDASIS. O, kremblius! Aš — priešingai...

RADV. JUODASIS. Tai nori ją karaliene padaryti?

RADV. RUDASIS. Kodėl ne?... Aplinkybės palankios. Jis — vienišas, o ji dar jauna ir graži.

RADV. JUODASIS. Deja, nei Lenkijos senato, nei karalienės Bonnos pažiūros nepasikeitė.

RADV. RUDASIS. Pasiseks, ar nepasiseks, bet mėginti vadžias paimti į saują apsimoka.

RADV. JUODASIS. Net sesers garbės kaina?

RADV. RUDASIS. O! dėl garbės nebijok. Aš pasirūpinsiu. (Įeina Radvilienė su Barbora).

2.

BARBORA. O! Myka Juodasis!...

RADV. JUODASIS (atsistodamas). Nelaukėt?

RADVILIENĖ (sėda). A! truputį pavargau.

RADV. RUDASIS. Kur gi judvi buvote dingusios?

BARBORA. Dabar labai gražu. Žemė tokiu minkštu sniegu padengta, kad tik klajok ir grožėkis. Gaila tik, kad mama pavargo.

RADV. JUODASIS. Išėjot, mielos ponios, ir užmiršot, kad šiandien jūsų vardo diena. Leiskite jus pasveikinti, kunigaikštiene, ir palinkėti sveikatos.

RADVILIENĖ. Jūs mums visada malonus, Mykalojau. Dėku.

RADV. JUODASIS. Ir tau, sesute, noriu palinkėti, kad greičiau baigtųsi našlystės dienos.

BARBORA (ištiesdama jam ranką). Dėku, Myka, nors tie linkėjimai...

RADV. JUODASIS. O čia atminimui toks menkniekis. (Paduoda jai dėželytę).

BARBORA. Jei man, tai galima turbūt ir pažiūrėti. (Atidariusi dėžutę). O! kokie gražūs auskarai!... Pažiūrėkit, mama, koks tas Mykos menkniekis. Juk be galo puikūs.

RADVILIENĖ. Žinai, Mykalojus! Jam visos Paryžiaus ir Venecijos grožybės — ne paslaptis.

BARBORA (paduodama ranką). Myka, dar kartą tau dėku. Labai...

RADV. JUODASIS. Bet tai dar ne visa, sesute. Girdėjau, šiandieną net pats karalaitis Žygimantas atvyksta tave aplankyti.

BARBORA. Karalaitis?!...

RADV. RUDASIS. Norėjau tau anksčiau pranešti. Tarnai net visus palocius išjieškojo, bet tavęs nerado.

BARBORA. Tu, rodos, žinai, kad aš vardadienio nešvenčiu ir svečių nepriimu.

RADV. RUDASIS. Žinoti, tai žinau. Bet negi aš galėjau karalaičiui Žygimantui atsakyti?

BARBORA. Leisk, Myka, ir man savo valią turėti. (Sėda ir paima auskarų dėžutę žiūrėti).

RADV. RUDASIS. Galas, tie tavo kaprizai! Argi tu nesupranti, kad karalaitis tau ir mūsų namams daro garbę?

RADVILIENĖ. Be abejonės — garbę. Tačiau Barbora, sūnau, taip pat gali turėti savo sumetimų.

BARBORA. Ir šituos namus karalaitis, rodos, ne pirmą kartą lanko. Bet lig šiol aš jam nerūpėjau.

RADV. RUDASIS. A, kremblius! Juk tai grynas melas. Jis visada apie tave teiraudavosi. Tik tu vis pūties — nė karto nemalonėjai pasirodyti.

RADVILIENĖ. Tu žinai, sūnau, kad Barbora gedulą nešiojo.

RADV. RUDASIS. Man atrodo, pasveikinti ir pasikalbėti su žmogum joks gedulas nedraudžia. Nebent kaprizai... (Įėina tarnas).

3.

TARNAS. Leiskite pranešti, kunigaikšti. Atvyksta jo didenybė karalius Žygimantas Augustas jaunasis.

BARBORA (sukrutusi stoja). Motina, ir tu, Myka, eikite priimti. Tik prašau, neveskite jo pas mane.

RADV. RUDASIS. Galas! Tai tu pati ateik.

RADVILIENĖ. Tokio svečio vistiek negalima įžeisti. Pasiruošk, dukra. O mudu, sūnau, eiva. (Paėmusi parankiui Radvilą Rudąjį išeina).

RADV. JUODASIS. Kodėl tu taip susijaudinai, sesute?

BARBORA. Tu, Myka, taip pat prie šitos politikos esi prisidėjęs?

RADV. JUODASIS. Tu pati matei, kad, tylėdamas, beveik tavo pusę palaikiau.

BARBORA. Turbūt brolis Myka nutarė dar kartą mane paaukoti šeimos interesams, kaip karaliaus favorite. Juk taip?

RADV. JUODASIS. O ne, sesute! Nemanau. Kitaip aš pirmas prieš tai pakelčiau balsą.

BARBORA. Bet koks galėtų būti to vizito tikslas?

RADV. JUODASIS. Gal seną pažintį atnaujinti, o gal tik paprastas mandagumo gestas.

BARBORA. Ar jam gali rūpėti, kad mano jaunystė ir gyvenimas negrįžtamai palaidotas? (Sėda).

RADV. JUODASIS. Kai tu šitaip kalbi, sesuo, aš jaučiu lyg sąžinės priekaištą (Sėda priešais Barborą).

BARBORA. Tiesa, ir tu man patarei tekėti už Goštauto. Tu tada galėjai, bet nepadarei jokių pastangų pas karalaitį man išgelbėti.

RADV. JUODASIS. Kas galėjo žinoti, kad tu taip anksti liksi našle? Tavo brolis ir dabar mano, kad tu dar gali pradėti gyvenimą iš naujo. Net su jaunuoju karaliumi.

BARBORA. A, buvo laikas, Myka! Pirmasis susitikimas su karalaičiu man buvo lyg prasiskleidžiančios lelijos sapnas. Aš apie jį ir tesvajojau. Man atrodė, kad jokia moteris negali būti visai laiminga, nebūdama karaliene. Ir aš vaizdavausi, kad tik aš savo grožiu tegaliu patraukti visų širdis ir atnešti gerovę visam kraštui... Aš turėjau būti mylimiausia karaliene. Bet deja . . . (Ji stoja). Kada mano mėginimai sukurti laimę du kartu sugriuvo, man tik belieka saugotis, kad nepabustų senos iliuzijos. (Ji eina prie veidrodžio).

RADV. JUODASIS (atsistodamas). Suprantu tavo nusivylimus, sesuo. Bet gyventi šitokioj vienuoliškoj rezignacijoj dar perankstі. Kitos tavo amžiuje gyvenimą tik pradeda. (Priėjęs prie jos). Argi tu negraži? Įsitikink. Tu net labai graži.

BARBORA (atsigręždama). Tai tu, Myka, man patari susidraugauti su karalaičiu?

RADV. JUODASIS. Aš visada maniau, kad galutinai apsispręsti — jau tavo pačios reikalas. Ir kai tu atsakei savo ranką kaštelionui Gurkai, aš neprieštaravau, nors man atrodo, kad tu dar galėtum laimę suteikti net pačiam karaliui.

BARBORA. O aš, — kaip peteliškė. Skaudžiai nusvilusi sparnus, aš vis dar prisimenu Arabų Damos juodas pranašystes. (Įeina tarnas).

4.

TARNAS. Ponia kunigaikštiene, jo didenybė Karalius Žygimantas.

BARBORA (sumišusi). A! Kaip tu drįsti kviesti, manęs neatsiklausęs?

TARNAS (įleisdamas Žygimantą, lydimą kito tarno su dėže). Man taip įsakyta, kunigaikštienė.

ŽYGIMANTAS. Prašau man atleisti, jūsų prakilnybe, kad drįstu įsibrauti. Tačiau draugiškumas verčia mane pasveikinti jus, kunigaikštiene, jūsų džiaugsmingos vardo dienos proga. (Tarnas, nusilenkęs, padeda dėžutę ant stalo ir išeina drauge su namiškiu tarnu).

BARBORA. Perdaug man garbės, jūsų didenybe. Ir prašau man atleisti: aš visai nepasiruošus tokį aukštą svečią priimti.

ŽYGIMANTAS. Aš žinau, kad jūs nieko nepriimate, kunigaikštiene. Tačiau jūsų brolis man davė suprasti, kad man, senam Radvilų draugui ir dar našliui, padarysite išimtį.

BARBORA. Iš tikrųjų, jūsų didenybė taip netikėtai, kad aš nebetenku ginklų; ypač kai jūsų argumentai net su dovanomis...

ŽYGIMANTAS. O, Kunigaikštiene. Tai tik menkas ženklas to draugiškumo, kurį nusipelno Radvilų šeima su mano mielu maršalka priešaky. (Paduoda ranką Radvilai Juodajam). Na, o kaip su jūsų katekizmais, bičiuli?

RADV. JUOASIS. Nors jūsų didenybė šaiposi iš mūsų pastangų, bet aš galiu pranešti tikrą dalyką. Kunigas Mažvydas katekizmą ir giesmyną Karaliaučiuj jau spausdina.

ŽYGIMANTAS. Gaila, pervėlai gimėte, bičiuli. Prieš pusantro tūkstančio metų jūs būtumėt buvęs puikus apaštalas.

RADV. JUODASIS. O! aš ir dabar dar nenustoju vilties jus atversti, karaliau.

ŽYGIMANTAS. Išeitų, kad aš didelis nusidėjėlis!... Mieloji kunigaikštiene, ką jūs į tai pasakysit?

BARBORA. Perdrąsu man spręsti, jūsų didenybe.

ŽYGIMANTAS. Kodėl, kunigaikštiene?

BARBORA. Juk aš — ne kunigas, jūsų didenybe, ir čia ne išpažintis.

ŽYGIMANTAS. O!... Prieš kilnias damas, ypač prieš jus, kunigaikštiene, išpažintis — man tik viena pramoga.

RADV. JUODASIS (nusijuokęs). Kada karališkoji didenybė į tokius popiežiškus reikalus krypsta, nebedrįstu trukdyti ir prašau atleidžiamas. (Nusilenkęs, jis eina durų link).

BARBORA. Mykalojau, būk toks malonus ir paprašyk man čia motiną.

ŽYGIMANTAS. O man prašom pakviesti ponios kunigaikštienės auklę. Jei būtų mirusi, tai nors jos tarnaitę.

RADV. JUODASIS (garsiai juokdamasis). Klausau, mano karaliau. (Išeina).

BARBORA. Kodėl jūs šitaip iš manęs juokiatės, karaliau?

ŽYGIMANTAS. Kodėl juokiuos?... O man būtų įdomu išgirsti, kunigaikštiene, kodėl jūs kviečiate kitus, kada aš atvykau tik jūsų aplankyti.

BARBORA. Prašau man atleisti, karaliau. Aš — tokia vieniša. Aš esu atpratusi svečius priimti. Štai užmiršau net paprašyti jūsų didenybę prisėsti. (Sėda).

ŽYGIMANTAS. Ir kodėl jūs tokia užsidariusi, kunigaikštiene?... Net atrodo, kad manęs tyčiom vengiat, lyg kad būčiau jūsų priešas. (Sėda).

BARBORA. Aš visai jūsų didenybės nevengiu.

ŽYGIMANTAS. Ar aš galiu tuo tikėti, kunigaikštiene? (Negavęs atsakymo). Aš kelis kartus jūsų paločiuose svečiavausi pas jūsų brolį, o jūs nė karto nepasirodėt.

BARBORA. Tiesa. Bet aš turėjau gedulą, karaliau.

ŽYGIMANTAS. Man lyg atrodo, kad jūsų gedulas jau seniai pasibaigė. Ar ne tiesa?

BARBORA. Deja, mano našlės gyvenimas tik prasidėjo, karaliau.

ŽYGIMANTAS. Ir aš turiu gedulą. Ir aš esu našlys. Senas, vos nežilas našlys. Ar netiesa? Bet aš žinau, kad gyvenimas turi savo teisių. Ir nereikia vengti žmonių, kurie linki tik gero.

BARBORA. Tai nevisai tiesa, karaliau. Kai aš vėl sugrižau pas savo motiną, aš jūsų didenybę net kelius kartus mačiau katedroje. O kitokie atvejai beginklę našlę tik apkalboms ir pajuokai pastato.

ŽYGIMANTAS. O aš to visai nepaisau. Aš puošiu savo paločius, ruošiu puotas, medžiokles, vykstu į svečius... Ir tegu dilina liežuvius ir tegu šaiposi, kam patinka.

BARBORA. Ar dėl to jūsų didenybė laimingesnis?

ŽYGIMANTAS. Aišku. Ypač kad negalima amžinai liūdėti. Kas mirė, to nebeprikelsi, o gyvenimas eina savo keliu.

BARBORA. Jums, karaliau, galbūt. Jūs turite gyvenimo prasmę. Jums prieš akis visa karališka valdžia ir didybė.

ŽYGIMANTAS. A, ta valdžia! Ji manęs visai nedomina.

BARBORA. Nedomina?

ŽYGIMANTAS. O kas ten įdomaus, kunigaikštiene? Tik rūpesčiai ir formalumai.

BARBORA. Argi jums negražu būti karalium? Globoti tautas ir valstybei duoti kryptį?

ŽYGIMANTAS. Bet kokią kryptį aš galiu duoti toms didikų rungtynėms dėl garbės ir vietų? Tas visas nesantaikas ir kivirčus aš mielai iškeisčiau už vieną žavingos moters šypsnį.

BARBORA. Ir šito, rodos, niekas jums nešykšti.

ŽYGIMANTAS. Galbūt. Bet tuos pataikavimo šypsnius, kunigaikštiene, aš dar gerai atskiriu nuo tikrųjų... Štai kad ir jūs. Aš norėjau bent jūsų vardo dienoje jums padaryti malonumą, o jūs į mano dovanas nesiteikėte net pažvelgti.

BARBORA. Aš jums labai dėkinga, karaliau.

ŽYGIMANTAS. Bet jūs kalbate su manim taip rimtai ir šaltai, kaip vyskupas per laidotuves. Ar ne tiesa?

BARBORA. (šyptelėjusi). A, karaliau! Juk pataikavimo šypsnių, jūs sakėte, nevertinat taip pat, kaip aš.

ŽYGIMANTAS. Bet jūs — jauna ir žavi. Perdaug dar žavi vienuolynui.

BARBORA (atsistodama). Karaliau! Aš nebesu naivi mergaitė, kurią galėtų suvilioti jūsų didenybės komplementai.

ŽYGIMANTAS (nusijuokdamas). O! tai man patinka. Tik aš būčiau perdaug neprotingas, kunigaikštiene, jei šitaip mėginčiau jus sau palenkti.

BARBORA. Jūsų didenybė juokiasi... O aš... rimtai galvoju apie vienatvę vienuolyne.

ŽYGIMANTAS (atsistodamas). Ne, kunigaikštiene. Prašom patikėti — aš nesijuokiu. Tik pasakiau jums savo įspūdį.

BARBORA. Vienišai našlei paguosti? taip?

ŽYGIMANTAS. Prašau man atleisti, mieloji kunigaikštiene. Aš ką tik prisiminiau savo pirmąjį susitikimą su jumis Krokuvoje. Tada jūs man padarėte didelį įspūdį. (Barborai padarius protesto gestą). Leiskit man pasakyti, kunigaikštiene. Tas liūdesys, kuris dabar dengia jūsų žvilgsnį ir veidą, taip maloniai sumišęs su gracija, jus padaro dar žavesnę negu tada. Daug žavesnę...

BARBORA. Bet kam jūs visa tai sakote, karaliau?

ŽYGIMANTAS. Kodėl? Man malonu. Kai aš jus kartais pastebėdavau katedroje juodais našlės drabužiais, tokią susimąsčiusią ir liūdną, aš tuojau jus prisimindavau tokią, kaip per pirmąjį mūsų susitikimą. Tai buvo žavus momentas. Kažin kas svaiginančiai gracingo. Ar ne tiesa?

BARBORA. Deja. Aš tada buvau tik kvaila mergaitė, trapiom iliuzijom gyvenanti. (Ji sėda).

ŽYGIMANTAS. Ne, kunigaikštiene. Jūs tada buvote tokia spontaniška, atvira širdis. (Prisėsdamas). Net etiketo konvenansai nepajėgdavo užslopinti jūsų dieviško šypsnio.

BARBORA (susijuokusi). A, tiesa. Ar žinote, karaliau, kad aš vieną kartą su jumis net šokau baliuje?

ŽYGIMANTAS. Iš tikrųjų? Bet kur gi tai buvo, kunigaikštiene?

BARBORA. Įspėkit.

ŽYGIMANTAS. Man labai įdomu. Bet aš niekaip negaliu prisiminti.

BARBORA. Labai nepaprastai, karaliau. Sapne.

ŽYGIMANTAS (šyptelėjęs). A! sapne...

BARBORA. Deja, už tuos svajotojos sapnus gyvenimas mane skaudžiai nubaudė.

ŽYGIMANTAS. Tai leiskite man savo palankumu praskaidrinti jūsų dienas. Tikėkite, kunigaikštiene, gyvenimas — gražus. Jis nėra toksai fatališkai niūrus ir kietas, kaip jį vaizduoja tie mielieji mūsų naujatikiai kalvinistai.

BARBORA (patylėjusi). O jūs, karaliau, — leiskite paklausti — ar labai mylėjote savo žmoną? princesę Elžbietą?

ŽYGIMANTAS. Nežinau. Bet kai princesė mirė, aš pajutau, kad jai kartais būdavau neteisingas. Jos mirtis man padarė nemažą įspūdį. Aš pajutau tam tikrą tuštumą. Jūs turbūt ją geriau pažįstate.

BARBORA. Tai kodėl ją vedėte karaliau, jei nemylėjote?

ŽYGIMANTAS. Kodėl? Tą patį klausimą ir jums galėčiau užduoti. Bet kas iš to?

BARBORA. Aš buvau priversta, karaliau.

ŽYGIMANTAS (karčiai). O man priverstinai patarė.

BARBORA. Kas gi karalių gali priversti, jei ne jis pats?

ŽYGIMANTAS. Deja, Lenkijos karalius turi mažiau laisvių negu paprastas bajoras. Ir tai kaip tik mane erzina ir provokuoja. (Įeina R. Rudasis).

RADV. RUDASIS. Atleiskit man, jūsų didenybe. Aš drįstu sutrukdyti vienu reikalu.

ŽYGIMANTAS. Prašom, sakyte.

RADV. RUDASIS. Blogai, jūsų didenybe. Tų plikakaušių pranciškonų sukurstyta gauja užpuolė ir sumušė vokiečių evangelikus. Įsivaizduokit, jų maldos namuose. Per patį Šventosios Biblijos aiškinimą.

ŽYGIMANTAS. Kodėl jūs man tai pasakojate, kunigaikšti?

RADV. RUDASIS. Karaliau! Šitokios niekšybės ir išniekinimai šaukiasi keršto!

ŽYGIMANTAS. Apie tai reikia pranešti mano maršalkai, jūsų pusbroliui.

RADV. RUDASIS. Jam jau pranešta, jūsų didenybe.

ŽYGIMANTAS. Tai jis tą reikalą ir sutvarkys.

RADV. RUDASIS. Galbūt ir sutvarkys. Bet klausimas čia daug platesnis. Tuos popiežiaus bernų vienuolynus, jūsų didenybe, reiktų uždaryti ir konfiskuoti turtus. Tada tai būtų tvarka.

ŽYGIMANTAS. Kaip jūs legvai sprendžiate, kunigaikšti.

RADV. RUDASIS. Kad klausimas aiškus.

ŽYGIMANTAS. O man visai neaiškus. Aš nežinau nė kas kaltas. O jei nubausčiau nekaltus, aš būčiau panašus į tuos mušeikas.

RADV. RUDASIS. Galas! Juk tos rudosios blakės kursto. Užnuodija gryno gryno tikėjimo orą.

ŽYGIMANTAS. Palaukite, kunigaikšti. Mano maršalką viską ištirs. Manau, kad ir tie jūsų naujatikiai nebus be kaltės.

RADV. RUDASIS. Aš nesuprantu, jūsų didenybe, kodėl jūs ieškote kaltės Evangelijos sekėjuose ir visada užtariate anuos popiežiaus apgavikus.

ŽYGIMANTAS (atsistodamas). Netiesa, kunigaikšti... Argi nuo tada, kai pradėjau Lietuvą valdyti, visos muštynės Vilniuj nesumažėjo? Ar naujatikiai neturi tikėjimo laisvės?

RADV. RUDASIS. Bet vis dėlto jie užpuolami, karaliau.

ŽYGIMANTAS. Aš esu jiems suteikęs visas teises. Jie gali užimti valstybėje visas vietas. Nuskriausti, jie gali kreiptis į mano teismą, kad skriaudikus ir piktadarius nubaustų. Ar šito jums dar neužtenka?

BARBORA. Matai, Mykalojau. Jo didenybė tiesą sako.

RADV. RUDASIS. Be abejo, karaliau. Liuterio ir Kalvino pasekėjams jūs daug padarėte. Tačiau šiandien maldos namai tapo išniekinti, žmonės sumušti...

ŽYGIMANTAS. Mušeikų visada buvo ir bus. Bet dėl to, kad jūs esate mano bičiuliai, aš neturiu teisės nuskriausti kitaip tikinčių. Ar ne tiesa, kunigaikštiene?

BARBORA. Tikra tiesa, jūsų didenybe.

ŽYGIMANTAS. Supraskit mane, kunigaikšti. Aš čia esu savo tėvo vietininkas ir turiu būti lygiai teisingas visiems — ir katalikams ir evangelikams.

RADV. RUDASIS. Galas! Gal aš nemokėjau gerai pasakyti. Arba jūsų didenybe ne taip mane supratot. Vis dėlto šį klausimą aš norėčiau kada nors plačiau aptarti.

ŽYGIMANTAS. Jai tai jums įdomu, prašom.

RADV. RUDASIS. Ar jūsų didenybė dar prieš Kalėdas nemalonėtumėt su manim pamedžioti. Pavyzdžiui, kad ir Dubingiuose. Tada gal atsirastų laiko ir pasikalbėti?

ŽYGIMANTAS. Abejoju, kad lig Kalėdų būčiau laisvas.

RADV. RUDASIS. Tada gal kitą kartą. O dabar, kaip jūsų didenybės taurininkas, prašyčiau prie stalo. Motinos ir sesers vardinių proga pagal lietuvišką paprotį reikia juk pasivaišinti.

ŽYGIMANTAS. Aš dar keletą žodžių su kunigaikštiene ir ateisiu.

RADV. RUDASIS. Tada mes lauksime, jūsų didenybe. (Išeina).

ŽYGIMANTAS (sėsdamas). A! Jūs matote, kunigaikštiene, kokie saldūs tie valdžios malonumai. Ir šitaip kas dieną. O dar tie visi formalumai žmogų gali mašina paversti.

BARBORA. Argi negeriau, karaliau, tą valstybės mašiną sukti, negu joj sukamu rateliu būti?

ŽYGIMANTAS. Be abejo.

BARBORA. Ir už tai jus ateity istorija minės, kaip didelį karalių.

ŽYGIMANTAS. Ar mano mumijai arba pauksuotai statulai nėra vistiek, ką apie mane žmonės kalbės? O aš noriu dabar gyventi, būti žmogum. Tačiau niekas manęs nenori suprasti ir padėti. Net jūs, kunigaikštiene. Ir už ką? Ar tik už tai aš turiu būti nubaustas, kad gimiau karališkoj šeimoj?

BARBORA. Bet kuo gi aš, silpna moteris, galėčiau jums padėti?

ŽYGIMANTAS. Bent draugiškai nusišypsoti.

BARBORA (nusijuokus). O! Tik ne pagal įsakymą, karaliau.

ŽYGIMANTAS. Aš kalbu rimtai, kunigaikštiene, ir jus prašau būti mano minčių drauge.

BARBORA (rimta, stoja). Jūsų drauge?

ŽYGIMANTAS (stoja). Taip, kunigaikštiene... Žinoma, jeigu jūs nelinkite, kad aš iš desperacijos tapčiau nevykusiu poetu... arba moterų vienuolyno viršininku.

BARBORA (patylėjusi). Kodėl... kodėl jūs, karaliau, nepagalvojote apie mane tada, kada aš buvau jauna, kada svajonių kupina širdis jums pynė nepaliestų jausmų vainiką?

ŽYGIMANTAS. Aš rimtai galvojau, kunigaikštiene. Bet jūs tada jau buvote sužadėta su kunigaikščiu Goštautu.

BARBORA (pamažu nueidama prie lango). O dabar mano gyvenimas palaužtas, ir iliuzijos pavojingos. Dabar mano širdis išblėsusi ir šalta, kaip žiemą mūsų mirusi žemė — štai po sniegais ir ledais.

ŽYGIMANTAS. Argi pavasaris nebesugrįš, kunigaikštiene? Sniegai nutirps, tikėkite, ir žemė vėl suklestės žiedais. Vėl švilpaus špokai ir krykštaus kregždės; ar ne tiesa?

BARBORA. Jums, karaliau, taip. Jūs vesite vėl kokią garsią imperatoriaus giminaitę. Jūs būsit gerbiamas ir mylimas visoj karališkoj gražybėj. O aš... Man visada reikia prisiminti Arabų Damos piktas pranašystes.

ŽYGIMANTAS. Spjaukit į jas, kunigaikštiene. Ar verta paisyt? Ir man ji, kaip koks orakulas, ateitį vaizdavo tamsią. Bet iš tikrųjų, ji — mano motinos šnipė ir burtuose nedaug teišmano.

BARBORA. O man jos tamsūs spėjimai pildosi. Aš dažnai su baime mąstau apie tai ir statau klausimą... ar moteris gali būti vyriškio drauge, netapdama žmona arba... meilužė.

ŽYGIMANTAS. Klausimas įdomus. Tik man atrodo, kad meilužė dažnai būna kur kas labiau mylima negu žmona.

BARBORA. Kad būtų paniekinta ir pamesta, kaip nunešiotas skuduras? Nejaugi ir mane į šitą kelią, karaliau, norėtumėt nukreipti?

ŽYGIMANTAS. O ne, kunigaikštiene. Aš jums sakiau. Jūs dar galite gyvenimą iš naujo kurti.

BARBORA. Bet kaip, karaliau, ir su kuo? Ar su kitu kokiu seniu Goštautu?

ŽYGIMANTAS. A, kunigaikštiene. Nereikia nieko iš anksto nuspręsti. Gyvenkite taip, kaip visi, šviesiai, su atvira širdimi. Ir leiskit man bent retkarčiais jus aplankyti. Ir jūs pati su broliu ar motina atvykit pas mane... bent mano naujųjų palocių pažiūrėti. Turiu biblioteką, puikią, gražių paveikslų. Kiek atsimenu iš jūsu vizito Krokuvoj, jūs, rodos, mėgstate meno kūrinius. (Negavęs atsakymo). O jei aš pakviesčiau į balių, ar jūs atvyktumėt, kunigaikštiene?... Juk gražu balius. Ar ne tiesa?... Arba jei norit, galiu jums ir maskaradą suruošti. Tai dar įdomiau.

BARBORA. Bajorai jau ir taip jus apkalba, karaliau. O pikti gandai greitai sklinda.

ŽYGIMANTAS. Kad būtų lengviau žmonių akių išvengti, per upelį, kuris skiria... mano ir jūsų sodus, aš pastatydinsiu tiltelį. Tada ir aš be ceremonijų galėsiu į jūsų rūmus atvykti.

BARBORA. Tiesa, karaliau. Jūs mėgstate žirgus. Ar jūs sutiktumėt mane išmokyti jodinėti? Iš pradžios, be abejo, reiktų kas dieną.

ŽYGIMANTAS. O, kunigaikštiene! Ar šitokiam vyriškam menui jūs — ne perdaug švelni ir gracinga?

BARBORA. Matote, karaliau. Ir jūs bijote apkalbų.

ŽYGIMANTAS. O ne, kunigaikštiene. Tik jums ne žirgais jodinėti, bet su gulbėmis plaukioti. (Įeina Radvilienė).

6.

RADVILIENĖ. Jūsų didenybė suteikėte nemaža garbės mus aplankydamas pasveikinti. Leiskite mums jus pagerbti. Bent prie stalo.

ŽYGIMANTAS. Dėku, kunigaikštiene. Jūsų sūnus jau kvietė.

RADVILIENĖ. Tai prašom, jūsų didenybe. Ir tu, dukra...

BARBORA. Prašau, man atleisti, mama, ir sutikti, jei aš čia pas save pasiliksiu.

RADVILIENĖ. Dukra, juk šiuo atsilankymu jo didenybė tau suteikė garbę.

ŽYGIMANTAS (šaltas). Jei kunigaikštinei mūsų draugija nemaloni, mes neturime jos varžyti, ponia.

BARBORA. O ne, jūsų didenybe. Bet aš turiu mažytę sąlygą. Jei jūs su savo gulbėmis, karaliau, man parvešite tą neištikimąjį riterį, kuris sapne buvo žadėjęs manęs niekam neatiduoti, aš mielai...

ŽYGIMANTAS. O kas tas neištikimasis, kunigaikštiene?

BARBORA. Kol jūsų didenybė įspėsite... aš čia šiek tiek susitvarkysiu ir ateisiu.

ŽYGIMANTAS. O, tai kas kita! (Į Radvilienę). Prašyčiau jus, kunigaikštiene, leisti man pasiūlyti jums savo ranką.

RADVILIENĖ. Mielai, jūsų didenybe. (Parankiu su Žygimantu išeina).

BARBORA (likusi viena, atidaro tą dėžutę, kuria atnešė Žygimanto tarnas, pažiūri, paskui eina prie veidrodžio, mėgina tvarkyti sau plaukus ir atsisukusi sėda). Nejaugi aš tam einu, kad išsipildytų arabų burtininkės žodžiai? (Patylėjusi vėl stoja). Juk ne. Ne! (Eina greitai į duris priešinga kryptimi negu išėjo Žygimantas ir prie durų vėl sustoja). A, Viešpatie! kas čia darosi su manim? Ko taip blaškosi ta mano širdis? (Patylėjusi ir susitelkusi). Viešpatie, mano Dieve! neapleisk manęs silpnos. Nušviesk man mano kelią!... Juk Tu, Viešpatie, sukūrei gražųjį pasaulį. Jį parodei man ant savo šventojo delno ir leidai mano širdžiai plakti jo grožybėms. Jau du kartu aš mėginau jame surasti savo dalią ir abu kartu skaudžiai apsivyliau. Štai dabar ir vėl aš kryžkelėj. Vėl many įsižiebia užgesusios iliuzijos ir aš noriu pasukti į kelią širdies, kuriai Tu esi pasakęs: mylėk. O ji vėl nori sekti tą vienišą karalaitį ir jam padėti. (Tyla). Mano Dieve, jei Tavo malonė leistų man pasiekti karališkąjį sostą, aš padaryčiau visa, kad Lietuva liktų šalia atskalos, į kurią kreipia kraštą mano neištikimieji broliai. Prašau Tavęs, Visagali, padėk man silpnai ir sustiprink, kad įvykdyčiau savo ketinimus. Bet jei jie nesutampa su Tavo valia, įspėk ir leisk man atsispirti toms žavioms iliuzijoms. Jei suklysčiau ir savo pažadų netesėčiau, bausk mane. Aš kantriai priimsiu Tavo smūgius už savo nuodėmes ir kaltes tų, kuriuos aš myliu. Kadangi aš nebeturiu tėvo, Tu, Išganytojau, būk mano tėvu ir ištiesk man savo ranką naujuose pavojuose. (Išeina ten, kur išėjo Žygimantas).

UŽDANGA.

II. SLAPTOS VESTUVĖS

Vakaras Radvilų sodo pakrašty. Kairėj renesanso stiliaus paviljonas. Dešinėj neaukšta geležinė tvorelė su varteliais, o už jų matyti tiltelio atramos.

1.

RADV. RUDASIS (iš kairės ateina su Radvila Juoduoju). Tai šitame paviljone, rodos, jie dažniausia susitinka.

RADV. JUODASIS. A, Myka. Nemalonus reikalas.

RADV. RUDASIS. Bet proga labai gera. Mes jį pagaliau turėsim savo saujoj.

RADV. JUODASIS. O jeigu jiedu yra susitarę susitikti rūmuose?

RADV. RUDASIS. Karalius vis tiek pro čia eis, ir mes galėsime pasekti.

RADV. JUODASIS. Jei šitaip kas mane sekiotų, ir dar bičiulis, aš labai užsigaučiau.

RADV. RUDASIS. A, kremblius! Tai tegu apsisprendžia ir veda.

RADV. JUODASIS. Apsisprendžia... Jei tu būtum karalaičio vietoj, tu gal taip pat svyruotum.

RADV. RUDASIS. Bet aš negaliu leisti, kad sesuo vietoj karalienės vainiko iš jo susilauktų garnio dovanų.

RADV. JUODASIS (žvilgterėjęs į kairę). Tyliau, Myka. Man rodosi, kad ji ateina.

RADV. RUDASIS. Tikrai ji. Su pussesere. Eiva čia ir palauksime. (Eina gilyn į kairę už paviljono, o paskui jį Radvila Juodasis).

BARBORA (ateina su Diana Kęsgailaite iš ten, iš kur

2.

pirma buvo pasirodę Radvilai. Pažiūrėjusi per vartelius į dešinę, ji greitai eina į paviljoną, apsižvalgo ir vėl sugrįžta). Man pasirodė lyg kažin ką mačiau, o iš tikrųjų nieko nėra.

DIANA. Tu visada perankstі ateini.

BARBORA. Aš nenoriu, kad karaliui tektų manęs laukti.

DIANA. O kas čia tokio? Dar įdomiau.

BARBORA. Aš negaliu, Diana. Kai artinasi susitikimo valanda, aš jaudinuos ir nerimauju.

DIANA. Tu perdaug viską imi į širdį, Barbora. Jei mane mylėtų karalius arba kitas toks šaunus riteris, aš tik džiaugčiaus ir dainuočiau.

BARBORA. A! Jeigu ties tavim nuolat kabotų Damoklo kardas! Jeigu tu mylėtum iš visos širdies ir būtum mylima, bet žinotum, kad tavo riteris anksčiau ar vėliau atiteks kitai, jaunesnei, kilmingesnei, tada ir tu būtum liūdna.

DIANA. Apie ateitį aš stengčiaus visai negalvoti.

BARBORA. Aš negaliu, aš negaliu taip, Diana.

DIANA. Bet kokia nauda save kankinti, kada gyvenimas toks gražus? Štai, kad ir šis vakaras. Tik pažiūrėk. Vakaruose visas dangus dar aukso liepsnomis tebešvyti, o ten rytuose jau mėnulio veidas šypsosi. Tik džiaukis ir gėrėkis.

BARBORA. Tiesa. Vakaras labai gražus. Bet kai pagalvoji, kad neseniai dar buvo pavasaris, toks žavus ir mielas, o dabar ir vėl ruduo... (Ji nusipurto).

DIANA. Gal tau šalta, Barbora.

BARBORA. Truputį vėsoka.

DIANA. Tai grįžkime verčiau į rūmus.

BARBORA. Bet karalaitį aš norėčiau čia sutikti.

DIANA. Gal tau apsiaustą atnešti?

BARBORA. Atnešk, Diana. (Dianai, išėjus, ji prieina prie vartelių, pasižvalgo ir grįžta). Ne. Karaliaus vis dar nėra. (Patylėjusi.) Ji sako, kad aš nemoku džiaugtis. Bet argi aš kalta, kad mano gyvenimas taip susiklostė? (Ji eina į paviljoną. Tuo tarpu gilumoje pasirodo Radvila Rudasis).

3.

BARBORA. Kas ten?... Kas ten eina?

RADV. RUDASIS (prieidamas prie paviljono). Tai aš Myka.

BARBORA. O ko tau čia reikėjo?

RADV. RUDASIS. Aš taip pat noriu tave paklausti. Ko tu čia viena ieškai vakare?

BARBORA (išeidama iš paviljono). Atėjau paskutiniu vasaros vakaru pasigrožėti.

RADV. RUDASIS. Ir karalaičio palaukti, taip?

BARBORA. Myka, tu perdaug pradėjai kištis į mano asmeninius reikalus.

RADV. RUDASIS. Kremblius! Juk tu mūsų sesuo. Ir jei tavo negarbė neatsitėkštų purvais man į veidą, sakyčiau: žinokis. Bet dabar visas miestas šlykščiai kikena, kad tu — karaliaus meilužė, ir aš nebegaliu tylėti.

BARBORA. Ir tu tiki šitiems šmeižtams?... Ir dėl to visus mano žingsnius sekioji, kad aš nebeturiu teisės nė gryno oru pakvėpuoti?

RADV. RUDASIS. Ar tu mane, sesuo, kvailiu laikai, ar pati kvailą vaidini? (Negavęs atsakymo). Aš tau pasakysiu trumpai ir aiškiai: gana tos komedijos su karalaičiu!

BARBORA. Ar seniai buvo tas laikas, Myka, kada tu mane barei ir persekiojai už tai, kad aš karalaičio vengiu? Rodos neseniai?

RADV. RUDASIS. Galas! Aš tada nemaniau, kad tu taip ištiši, kaip cukrus seilėse. O dabar aš tau sakau: arba tu pareikalausi, kad karalaitis tave vestų, arba tu daugiau su juo nebesimatysi.

BARBORA. Myka, tai mano reikalas.

RADV. RUDASIS. A, kazelėko galva! Aš kaip tik dėl tavo pačios interesų. Juk dabar vienintelė proga tau tapti karaliene.

BARBORA. Argi tai nuo manęs pareina, Myka?

RADV. RUDASIS. Jeigu karalaitis be tavęs negali nė vienos dienos praleisti, tai tu šitoj košėj taip pat šį tą gali.

BARBORA. O! jei nuo karalaičio viskas pareitų! Dabar... tu pats, Myka, žinai, kad senasis karalius ir Lenkijos senatas su tuo niekada nesutiks.

RADVILA R. Tai juos reikia priversti.

BARBORA. Priversti!... Argi tai mūsų galioj?

RADVILA R. Taip. Karalių ir senatą reikia pastatyti prieš įvykusį faktą... kad karalaitis tave vestų, jų neatsiklausęs. Žygimantas — vienintelis sosto įpėdinis ir jau pripažintas karalium. Ir jie turės jam nusileisti. (Palaukęs). Ko tu tyli, galvą nuleidus?

BARBORA. Ne, Myka. Aš to negaliu pasakyti.

RADVILA R. Kodėl? Ar prasižioti bijai?

BARBORA. Deja, Myka, aš neturiu tiek drąsos žaisti jo ateitim.

RADVILA R. A, kremblius! Tada aš pats jam pasakysiu.

BARBORA. Ne, ne, Myka. Tik to jam nesakyk. Tai jį labai pažemintų ir įžeistų.

RADVILA R. Jo nuolatiniai slapti vizitai pas tave mus taip pat įžeidžia.

BARBORA. Aną kartą, kai tu su pusbroliu pasakėt karalaičiui, kad jo apsilankymai užtraukia negarbę man ir mūsų šeimai, jis buvo be galo priblokštas ir susigriaužęs. Liūdnesnis negu per princesės Elžbietos laidotuves.

RADVILA R. Jeigu jis yra tiesus ir garbingas vyras, jis pats turėtų susiprasti.

BARBORA. Tikėk, Myka, jeigu jis matytų kokią išeitį, jis be jokio priminimo mane vestų. Aš esu tikra.

RADVILA R. Vestų! Bet jeigu tu dabar praleisi progą dėl jo lepšiškumo, tu kitos tokios nei danguj po mirties neberasi.

BARBORA. Ar tu manai, kad man tai nerūpi? Aš kartais per naktis akių nesumerkiu. Ir jau kelis kartus buvau nutarusi jo atsisakyti. Bet kai vėl jį pamatau, man nebeužtenka jėgų. O jis blaškosi toks vienišas ir toks reikalingas širdies paguodos.

RADVILA R. A, seilės — visa tai.

BARBORA. Tau seilės, o man skaudu. Bet kada aš pastebėsiu, kad nebesu jam reikalinga, aš užsidarysiu į vienuolyną, ir tada viskas savaime išsispręs.

RADVILA R. Štai tau ir kazelėkai! Ir dar virti. Juk tai didžiausia kvailystė, kokią tu begalėtum padaryti.

BARBORA. Kito sielos tu visai nepajėgi suprasti, Myka.

RADVILA R. Ar tu žinai, kas atsitiktų su vienuolynu, kuris išdrįstu tave priimti? ... Aš jį uždegti liepčiau, arba tas vienuoles, kaip bezdžiones, su kareivių botagais išvaikyčiau. (Grįžta apsisiautusi Diana).

4.

DIANA. O! Ir brolis Mykalojus čia!

RADVILA R. Ko čia stebėtis! Ir aš noriu vakaro vėsa pakvėpuoti.

DIANA (uždėdama kapą ant Barboros pečių). Sveikinu! kad ir jūs pradedate domėtis grožiu.

RADVILA R. Kodėl? Aš grožio niekada neniekinau.

DIANA. O aš maniau, kad visa, kas nėra politika ir karas jums — tik seilės.

RADVILA R. O ką gi jūs, moterys, apie politiką išmanot?
DIANA. Nieko. Arba tik tiek, kad tai labai painūs ir nuobodūs dalykai.
RADVILA R. Jūs — perdaug išmintinga šį vakarą.
DIANA. Trupučiuką, jūsų prakilnybe.
RADVILA. Barbora, gal eisime arčiau Nėries?
BARBORA. Mudvi su Diana norėjome čia pasėdėti. Paviljone.
RADVILA R. Gerai. Tačiau tai bus paskutinį kartą, Arba — arba! (Išeina).
DIANA. Arba — arba. Ką jis tuo norėjo pasakyti, Barbora?
BARBORA. Čia ir glūdi mano nelaimė, Diana, — kad mano giminės visada reikalauja kažin ko daugiau negu aš pajėgiu. (Ji eina paviljono link).
DIANA. Tai jis tau ką nors dėl karalaičio sakė?
BARBORA. Taip, Diana. Visas Vilnius paskalomis knibždąs, kad aš be garbės karaliaus favoritė. (Ji bejėgiškai sėda ant paviljono laiptų).
DIANA. Jei netiesa, tai nėra ko jaudintis.
BARBORA. Aš to labiausiai bijojau. Ir štai, kada mano širdis pražydo tokiu žiedu, kokio ji niekada nebuvo išskleidusi, purvini liežuviai spjaudo į jį.
DIANA. A, tų apkalbų nereikia perdaug paisyti.
BARBORA (atsistodama). Moters garbė nemažiau brangi už sąžinės ramybę. Kai moteris jos nebetenka, ji praranda savo ištikimiausią ginklą.
DIANA. O jei mane kas taip mylėtų, kaip tave, aš kiekvienam pliotkininkui į liežuvį įkabinčiau skambutį, kad nuolat ir visur apie mano laimę skambintų.
BARBORA (patylėjusi). Ką tu manytum, Diana, jei aš taip užpirkčiau keletą mišių? Gal tai pagelbėtų ir senasis karalius su karaliene greičiau numirtų?
DIANA. Linkėti mirties nelabai gražu...
BARBORA. Bet jie žudo mano laimę.
DIANA. Palauk. Ar tik ne karalaitis ten ateina?
BARBORA. Iš eisenos atrodo jis.
DIANA. Tada aš einu ir tave palieku. (Eina į kairę).
BARBORA. Tik nepabėk į palocius. Aš ilgai neužtruksiu. (Dianai išėjus, ji eina į paviljoną. Tuo tarpu dešinėj ant titelio pasirdo Žygimantas).

5.

ŽYGIMANTAS (uždaręs vartelius ir paėjėjęs porą žingsnių paviljono link). Kunigaikštiene, ar jūs čia?
BARBORA (išeidama iš paviljono). Taip, mano karaliau.
ŽYGIMANTAS (eidamas į ją). Kaip, malonu, kad jūs čia atėjote. (Bučiuoja jai ranką). Juk toks gražus šiandieną vakaras.
BARBORA. Taip. Galbūt paskutinis... šios vasaros vakaras.
ŽYGIMANTAS. Jūs lyg liūdna, kunigaikštiene.
BARBORA. Kai baigiasi vasara ir ima gelsti medžiai, mane visada apninka kažin koks keistas liūdesys.
ŽYGIMANTAS. Jūsų balse aš tai iš karto pastebėjau.
BARBORA. Tiesa, ar girdėjote, mano karaliau, kad mieste vėl pasklido nauja banga apkalbų apie mus?
ŽYGIMANTAS. Tai jūs dėl to tokia liūdna?
BARBORA. Juk tai liečia jūsų ir mano garbę.
ŽYGIMANTAS. Mane apkalba nuo pat lopšio. Blogiau dėl jūsų.
BARBORA. Aš turiu vieną sumanymą. Tik aš viena nepajėgiu. Ar jūs, mano karaliau, nesutiktumėt man padėti?
ŽYGIMANTAS. Koks klausimas, mano kunigaikštine! Jei tik aš galėsiu, mielai.
BARBORA. Aš dažnai pagalvoju, mano karaliau, kad mano likimas — atgailos auka už visuos tuos, kuriuos aš myliu.
ŽYGIMANTAS. Ką jūs tuo norite pasakyti, kunigaikštiene?
BARBORA. Aš manau, karaliau, kad geriausia yra laisva valia prisiimti tą auką ir ją atlikti vienuolyne.
ŽYGIMANTAS. Nesąmonės, mano kunigaikštiene. — Prašau atleisti už žodį.
BARBORA. Kodėl? Jūs turbūt nesupratote.
ŽYGIMANTAS. O mūsų bičiulystė? Kas bus su ja?
BARBORA. Aš kaip tik vardan šitos bičiulystės ir norėčiau sudėti tą auką.
ŽYGIMANTAS. O vienuolyno mūrai — atbulai — kaip tik ją sugriautų.
BARBORA. Argi ji, ta mūsų draugystė, tokia trapi... kaip pasimatymai ir malonūs pašnekėsiai?
ŽYGIMANTAS. Ne, Be abejo ne.
BARBORA. Tada ir vienuolyno sienos negalėtų jos nutraukti.
ŽYGIMANTAS. Atleiskite, kunigaikštiene, bet man tai atrodo, kaip mistinės fantazijos.
BARBORA. Bet jei jūs tikite į Dievą, karaliau, ar jums neatrodo, kad mano pasninkai ir maldos vienuolyno tyloj galėtų jums daugiau padėti negu mūsų pasimatymai? O jie dar piktina žmones.
ŽYGIMANTAS. Galbūt, kad piktuosius viskas piktina. Bet ir ta jūsų mistika neatrodo protinga ir man nepatinka.
BARBORA. Mūsų atvejyj tai geriausias sprendimas. O mane vienuolyne jūs galėtumėt retkarčiais aplankyti arba bent laišką parašyti.
ŽYGIMANTAS. Tai visai kas kita. O man, kunigaikštiene, prie savęs nuolat reikia gyvo žmogaus. Jūsų aksomino žvilgsnio, jūsų melodingo balso. Ir jūs pati žinot, kad aš ypač pasiilgstu atviros širdies, kuri mane suprastų ir nepataikautų.
BARBORA. Galbūt kaip tik dėlto aš ir turiu pasitraukti, karaliau.
ŽYGIMANTAS. Priešinagai. Priešingai, kunigaikštiene.
BARBORA. Juk aš — tik jūsų tarnaitė. Aš turiu užleisti vietą jaunesnei, karališkai princesei.
ŽYGIMANTAS (nusijuokęs). A, kunigaikštiene!... Argi tie karališki sijonai, kad ir kaip puošnūs jie bebūtų, gali lygintis su jumis?
BARBORA. Ir aš neapkenčiu jų, mano karaliau, tų visų pudruotų lėlių. Bet aš žinau, kad jums reikia žmonos ir karalienės. Jau vien sosto labui.
ŽYGIMANTAS. O aš savo asmens laimės tam sostui nemanau aukoti. Ypač po to, kai aš jus pažinau arčiau. Su toms jaunoms princesėms aš tegalėčiau žaisti lėlėmis. Tačiau to man permaža.
BARBORA. Tie jūsų žodžiai, karaliau, man be galo brangūs. Tik, deja, mūsų gražioji draugystė vis tiek, anksčiau ar vėliau, turės baigtis. Ir aš jau dabar turėčiau pasitraukti jums nuo kelio.
ŽYGIMANTAS. Jūs perdaug jautri, kunigaikštiene. Kam galvoti apie tai ir griaužtis, kada galima gyventi ir mylėti? Ar ne tiesa?
BARBORA. O aš negaliu... Aš noriu iš mūsų draugystės išgelbėti nors skaistų atminimą. Tačiau be jūsų globos aš į vienuolyną negaliu pabėgti — brolis su kareiviais mane išplėštų arba tą vienuolyną sudegintų.
ŽYGIMANTAS. Kas jums yra, kunigaikštiene? Ar jūs rimtai šitaip nusistačiusi?
BARBORA. Taip, mano karaliau. Aš šitą mintį savy nešiojau dar prieš mūsų mielą bičiulystę.
ŽYGIMANTAS (perėjęs per aikštę ir susijuokęs). O ką jūs manytumėt, kunigaikštiene, jei mudu mėgintume įsteigti kokį karmelitų vienuolyną dviese?
BARBORA. Dviese?

ŽYGIMANTAS (priėjęs prie jos, rimtai). Jūs man — perdaug brangi, kunigaikštiene. Aš norėčiau ne tik išbučiuoti jūsų lūpas ir akis, aš norėčiau jus mylėti visą gyvenimą ir paprašyti jūsų rankos. (Jis bučiuoja jos ranką).

BARBORA (priglausdama prie jo krūtinės). Mano karaliau!...

ŽYGIMANTAS (ją pabučiavęs ir glausdamas prie savęs). Jei jūs sutinkat, aš tuojau atsisakau sosto, ir mes išvažiuosime in Italiją.

BARBORA. Jus mylėti, paguosti jus liūdesio valandą — didžiausia mano laimė. Bet kaip aš galėčiau priimti jūsų pasiūlymą, aš nežinau.

ŽYGIMANTAS. Kodėl, mano kunigaikštiene?

BARBORA. Ne, mano brangusis karaliau, verčiau negundykit manęs.

ŽYGIMANTAS. Aš jus prašau savo ir jūsų laimei.

BARBORA. Aš jus perdaug myliu, mano karaliau, ir aš niekada nesutiksiu su tokia auka, kad dėl manęs jums reiktų atsisakyti karališkos garbės ir grožybės. (Atsitraukia nuo Žygimanto).

ŽYGIMANTAS. Aš, rodos, jums ne kartą minėjau, kad valdžios nebranginu. Tos savanaudžių intrygos ir visokie kvaili formalumai man kartais tik — našta.

BARBORA (patylėjusi, ramiai). Negudru prisipažinti, bet aš noriu jums būti atvira. Aš kartais savęs klausiu, ar mano širdis taip labai aukštintų jus, jei jūsų didenybės kaktos nepuoštų karališko vainiko spinduliai.

ŽYGIMANTAS. Iš tikrųjų?... Aš maniau, kad jūs mylite mane dėl manęs. (Sėda).

BARBORA. Tiesa. Jūs man — brangiausias pasauly. Ir aš, gyvenimo nuskriausta našlė, nebeįsivaizduoju kitaip savo širdies valdovo, kaip kilnų karalių, nors man dėl to ir nukentėti priseitų.

ŽYGMANTAS. Jūs man visada atrodėte tokia moteriška. Tokia miela atvira širdis. Ir aš niekada nemaniau, kad jus taip viliotų valdžia.

BARBORA. Ne, jūsų didenybe. Ne valdžia, bet karališko sosto grožis, kurį net pati Dievo Apvaizda globoja.

ŽYGIMANTAS. A, dėl Apvaizdos leiskit ir paabejoti.

BARBORA. Ir man atrodo, kad joks žmogus — joks vyras ar moteris — negalėtų būti laimingas, atsisakęs sosto.

ŽYGIMANTAS. Aš jums mielai suteikčiau tą laimę. Padaryčiau mylimiausia ir šlovingiausia karaliene. Bet vilties sulaužyti tėvų ir senato valią, deja, taip maža.

BARBORA (liūdna). Suprantu, mano karaliau. Jūsų motina... karalienė Bonna sukurstytų visus karalystės didikus. Todėl aš ir nedrįstu jūsų sosto teisių statyti į pavojų. (Trumpa tyla). Aš taip pat nedrįstu nė ko nors prašyti. Man, jūsų tarnaitei, užtektų laimės, jei pavyktų išsaugoti nors jūsų draugystės nepaliestą atminimą. Tai, kas mane visą gyvenimą guostų.

ŽYGIMANTAS. Tai labai kilnu iš jūsų pusės. Tik aš šiek tiek stebiuosi, kunigaikštiene, kad jūs taip lengvai mano bičiulystės atsisakot.

BARBORA. Ne, mano karaliau. Labai sunkiai ir skaudžiai. (Po trumpos tylos). Kai pagalvoju, kad neužilgo aš jūsų nebematysiu — nei besišypsančio žvilgsnio, nei skambaus juoko su drąsiais palyginimais — tada toks skausmas suspaudžia man širdį, lyg pati giltinė savo ranka ją užgniaužtų.

ŽYGIMANTAS. Tai kodėl, mano kunigaikštiene, jūs lyg tyčiom ieškote pretekstų nuo manęs pabėgti? O gal aš padariau ką nors tokio, kas jus įžeidžia ar atstumia, bet ko man nepasakote?

BARBORA (pripuolusi prie jo). Ne, ne, mano karaliau! Gal aš nemoku išreikšti savo rūpesčių. Bet aš — jūsų; visiškai jūsų valioj. Darykite su manim, kas jums patinka. Tik leiskite man jus mylėti ir jums tarnauti.

ŽYGIMANTAS. Tai jūs, mano kunigaikštiene, sutinkate su manim išvažiuoti in Italiją arba kitur?

BARBORA. Aš su viskuo sutinku, mano valdove. Su viskuo. Ir toliau galiu būti jūsų drauge, jūsų tarnaite, kaip jums patiks. Dėl jūsų aš pasiryžus pakelti visas apkalbas ir visus paniekinimus. Tik vieno prašau, neatsisakykit sosto. Nepaniekinkit tų Dievo malonių, kurios jums skirtos. (Pasirodo Radvilai). Kad ir kaip paniekinta aš bebūčiau, aš vistiek būsiu laiminga, jei tik matysiu, kad jūs esate karalius, esate laimingas...

6.

RADV. RUDASIS (atsigręždamas į Radvilą Juodąjį). Eiva, Mykalojau. Karalius čia.

ŽYGIMANTAS. O ko jums prireikė, kunigaikšti?

RADV. RUDASIS. Pažiūrėti, kaip burkuoja jūsų didenybės balandėliai.

BARBORA. Myka! Aš tau draudžiu šitaip kalbėti.

RADV. RUDASIS. Ot galas! Aš rodos, buvau tave perspėjęs nejieškoti nakčia to, ko nepametei.

ŽYGIMANTAS. O jūs, mano kunigaikščiai, ar aukles vaidinat, ar žandarų pareigas einat?

RADV. RUDASIS. Nei vieno, nei kito, jūsų didenybe.

ŽYGIMANTAS. Tačiau ir jūsų sesuo ir aš nesame nei vaikai nei piktadariai, kad jūsų sekiojimo būtume reikalingi. (Į Radvlą Juodąjį). Ir jūs, Mikalojau, mano bičiulis, taip pat prie šito kilnaus darbo prisidedat?

RADV. JUODASIS. Nieko čia nepaprasto, karaliau. Išėję su broliu pasivaikščioti, išgirdome čia kalbantis. Tada panorome patikrinti, ir pasirodo, kad jūsų didenybė ne vienas.

ŽYGIMANTAS. Jūs, bičiuli, visada mokate diplomatiškai pasiteisinti. Bet iš tikrųjų argi jūs nežinote, kur aš gyvenu? Ar negalėjote ten užeiti ir pasiklausti, jei kas neaišku?

RADV. RUDASIS. Mes jau kartą jūsų didenybę buvome perspėję ir prašę. Tačiau jūs, karaliau, savo pažado nesilaikote ir nuolat slaptai su mūsų seserim susitinkat. Mes norėtume žinoti kodėl?

BARBORA (kuri broliui kalbant nerimo). Myka, aš tavęs prašau, maldauju. Tik neliesk to klausimo — tai mano reikalas.

RADV. RUDASIS. O tu verčiau eitum į palocius ir mums netrukdytum.

BARBORA. Ne, Myka. Aš pati turiu girdėti, kokias nesąmones tu esi sugalvojęs.

ŽYGIMANTAS. Mieloji kunigaikštiene, paklausykite brolio. (Bučiuodamas jai ranką). Taip gal bus protingiausia.

BARBORA. O jūsų didenybė man papasakosit visa?

ŽYGIMANTAS. Gerai, kunigaikštiene, papasakosiu.

BARBORA. Myka, aš dar kartą tave prašau: būk žmogus!

RADV. RUDASIS. Tai kremblius! O kas gi aš? Gal žvėris?

BARBORA. Akmuo. (Išeina).

ŽYGIMANTAS. Dabar, mano barzdotosios auklės, prašom sakyti. Ko norėjot iš manęs?

RADV. RUDASIS. Ar tiesa, jūsų didenybe, kad jūs tiek toli nuėjot, kad mūsų sesuo tapo jūsų favorite?

ŽYGIMANTAS. Kaip jums negėda man šitokį klausimą duoti? Tai melas ir šmeižtas!

RADV. JUODASIS. Prašom nepykti, karaliau, jei tai mes norime sužinoti iš jūsų. Bet kada bajorai šlykščiai šaipos iš mūsų sesers, tai negarbė tenka visai Radvilų giminei.

RADV. RUDASIS. Tiesa, ar ne tiesa, bet jūs, karaliau, vistiek laužote savo pažadą daugiau nebesusitikti ir plėšiate garbę doriems namams.

ŽYGIMANTAS. Mano ponai, pamokslų aš pakankamai prisiklausau bažnyčioj. Iš jūsų iš laukiu trumpo atsakymo: Ko iš manęs norit? (Sėda).

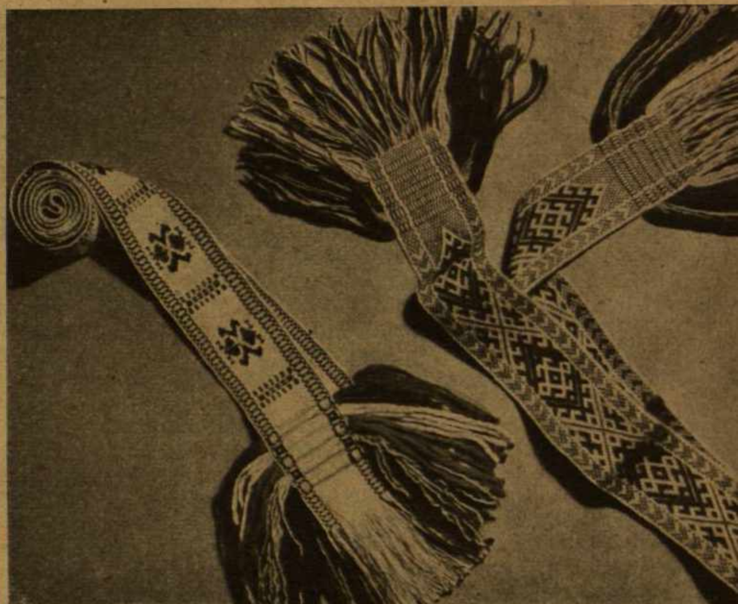

IS FREIBURGO „ECOLE DES

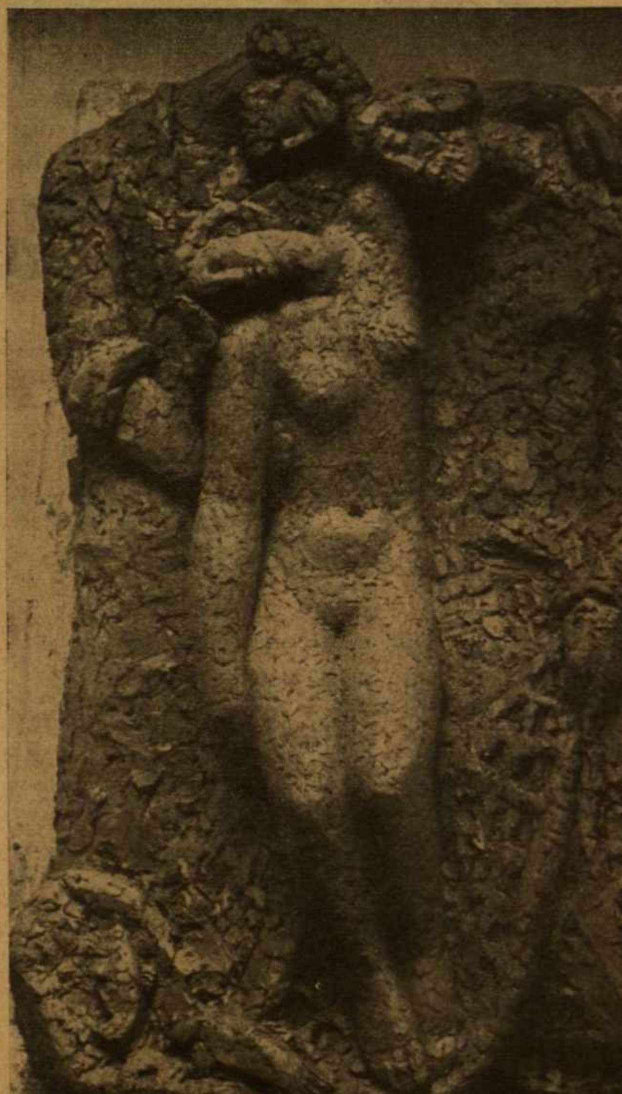

RTS ET METIERS" DARBU

Viršuje iš kairės dešinėn: J. Bakis „Likimas"; V. Dragunevičius „Portretas"; A. Kurauskas „Žvejys"; Juostos. Apačioje iš kairės dešinėn: Keramika; V. Stanevičius „Portretas"; V. Raulinaitis „Jūratė".

RADV. RUDASIS. Kad jūsų didenybė atitaisytumėt sesers ir mūsų giminės nuplėštą garbę.
ŽYGIMANTAS. Sutinku. Tik prašu nurodyti, kokiu būdu.
RADV. RUDASIS. Labai paprastai, jūsų didenybe. Vesti mūsų seserį.
ŽYGIMANTAS. Aš moteris mėgstu, mano ponai. O jūsų seserį ypatingai. Tačiau aš esu nutaręs žmoną arba mylimąsias pasirinkti pats pagal savo skonį. Nei jūsų nei kieno kito nurodymai apie formų graciją ar nosies ilgį čia nepadėtų; ar ne tiesa?
RADV. RUDASIS. Ne, karaliau. Skriauda ir negarbė turi būti atitaisyta.
RADV. JUODASIS. Mūsų siūlymas pagrįstas. Jei jūs, karaliau, turite geresnį, prašom sakyti.
ŽYGIMANTAS (staiga stodamas pasileidžia juokais). Cha-cha-cha!
RADV. RUDASIS. Kremblius pagaliau! Mes nesame nei jūsų vergai, nei žmonės be garbės, kurie leistų tyčiotis.
ŽYGIMANTAS (surimtėjęs). Taip, mano ponai. Aš juokiuosi. Juokiuosi ir drauge apgailestauju, kad jūs, mano bendradarbiai, taip menkai manę tepažįstate ir taip žemai tevertinate. Ar ne tiesa?
RADVILA JUODASIS. Ir mes netikėjome, kad jūs, karaliau, taip juokautumėte iš mūsų.
ŽYGIMANTAS. Argi jūs manot, kad aš neskiriu vėjavaikiško sijono nuo kilmingos moters ir nesuprantu vyriškio pareigų jos atžvilgiu?
RADV. JUODASIS. Mes vyrai visi tai skiriame, bet amuro sužeisti kartais netikėtai supainiojam.
ŽYGIMANTAS. Ir ką jūs žinot pagaliau? Gal šitie mano apsilankymai pas jūsų seserį kurią nors dieną jums atneš daugiau garbės negu visos jūsų gyvenimo pastangos.
RADV. RUDASIS. O, kad tai Dievas duotų, karaliau.
RADV. JUODASIS. Tik šitie jūsų žodžiai, karaliau, nesiderina su jūsų elgesiu ir juokais.
ŽYGIMANTAS. Derinasi, mano ponai, Tik tas jūsų priverstinis pasiūlymas ateina pervėlai.
RADV. RUDASIS. Pervėlai?.. Kodėl pervėlai, karaliau?
ŽYGIMANTAS. Jis mano seniai nutartas, ponai. Tik aš laukiau palankios progos. O dabar tas jūsų reikalvimas gali visus mano planus sugriauti.
RADV. RUDASIS. Tai jūsų didenybei iš karto šitaip reikėjo pasakyti.
RADV. RUDASIS. Prašom atleisti, karaliau, jei tai jus įžeidė. Tačiau kalti ne vieni mes.
ŽYGIMANTAS. Kadangi jūs prabilot į mane, kaip į kokį suktą pirklį, aš noriu jus paklausti: kokią dalį savo seserei skiriate?
RADV. RUDASIS. Tai visai kita kalba, jūsų didenybe.
RADV. JUODASIS. Ir šitą reikalą geriau tiktų užbaigti paIociuje negu čia.
ŽYGIMANTAS. Jūs čia jį pradėjote, čia ir užbaikime.. Prašom sakyti, kiek Radvilai skiria.
RADV. RUDASIS. Be to, kas seserei priklauso, dvigubai tiek, jūsų didenybe, negu gavo kunigaikštis Goštautas.
RADV. JUODASIS. Nors kunigaikštienė man tik puseserė, tačiau ir aš prisidedu su visa savo ištikimybe ir parama valstybės reikaluose.
RADV. RUDASIS. Šitokiu būdu jūsų didenybė turėsite visos Radvilų giminės bei jų vasalų ginklus kovoje su rusais ir kitais Lietuvos priešais.
ŽYGIMANTAS. Sutinku, mano ponai, ir jums dėkoju.
RADV. RUDASIS. O! tai mūsų pareiga.
ŽYGIMANTAS. Dabar eisime pasirašyti rašto atsisakyti nuo sosto, ir tuojau su jūsų seserim išvykstu in Italiją.
RADV. JUODASIS. Kodėl, karaliau? Mes to visai nereikalaujam.
RADV. RUDASIS. Galas. Argi protinga būtų atsisakyti sosto?
ŽYGIMANTAS. O jeigu mes taip norime?
RADV. RUDASIS. Ne, jūsų didenybe. Tai būtų perdaug lengvabūdiška.
ŽYGIMANTAS. Kodėl, kunigaikšti? Jei jūsų karalius toks geltonsnapis, kad auklės turi nurodyti, kaip ir kokią moterį mylėti, tai sostui jis savaime netinka.
RADV. RUDASIS. Galas!
RADV. JUODASIS. Jūsų didenybe, mes niekada šitaip nemanėm ir nemanom. Ir mes ne tiek reikalavom ar nurodymus davėm, o daugiau prašėm atsižvelgti į mūsų ir sesers padėtį. O apie atsisakymą nuo teisių į sostą mes nebūtume drįsę nė pasapnuoti.
ŽYGIMANTAS (garsiai nusikvatojęs). Tai ką? Nepatinka, mano ponai?
RADV. JRODASIS (nepatenkintas). Ir vėl jūs iš mūsų juokiatės, karaliau.
ŽYGIMANTAS (nusijuokęs). O kodėl aš turėčiau verkti, bičiuli? (Sėda).
RADV. RUDASIS. Mes kalbame rimtai, jūsų didenybe.
ŽYGIMANTAS. O aš savo barzda prisiekiu, mano ponai, kad jums rūpi ne sesers garbę atitaisyti, bet jai vainiką ant galvos uždėti. Ar ne tiesa?
RADV. RUDASIS. Kada karalius veda, tai jo žmona savaime tampa karaliene.
ŽYGIMANTAS. Ne, kunigaikšti. Ji tik naudojasi karaliaus lova.
RADV. JUODASIS. Galbūt mes klausimą neatsargiai pastatėme. Bet mes vistiek jūsų bendradarbiai ir rėmėjai.
ŽYGIMANTAS (stoja). Bet ar jūs pagalvojote, mano ponai, ką dėl šitokios mano santuokos užgiedotų tėvai ir karūnos senatas? Ar nekiltų tokia audra, kuri man nuo galvos vainiką nupūstų, o jūsų seserį iš mūsų karalystės išblokštų?
RADV. RUDASIS. O Radvilų ginklai ir turtai padėtų tą audrą nutildyti.
RADV. JUODASIS. Ypač jeigu jūs, karaliau, mūsų seserį vestumėt slaptai. O paskui, progai pasitaikius, senatą pastatytumėt prieš įvykusį faktą.
RADV. RUDASIS. Jo didenybė karalius jūsų tėvas vargu ilgai begyvens. O jūsų sutuoktuves galėtume taip slaptai atšvęsti, kad nė paklydęs šuo nesulotų. (Pasirodo Barbora).

7.

BARBORA. Prašau atleisti, mano karaliau. Aš žinau, kad jūs čia kalbatės apie mane, ir aš nebegaliu ilgiau nuošaliai laukti.
ŽYGIMANTAS. Taip, jūsų broliai jumis labai rūpinasi, o aš, mano kunigaikštiene, nors aplinkybės keistos, nuolankiai prašau jūsų rankos.
BARBORA. Aš sujaudinta jūsų kilnios širdies, mano karaliau; tačiau jūsų karališkos garbės ir laimės duobkase... aš nedrįstu tapti.
ŽYGIMANTAS. Mano kunigaikštiene, aš prašau visąda būti su manim ir padėti man kovoje prieš prietarus, kurie kliudo karaliui būti žmogumi.
BARBORA. Bet kaip tai suprasti?
RADV. RUDASIS. Eikime verčiau į pilį, o ten koplyčioje tau kunigas per priesaiką išaiškins. Prašom.
BARBORA. Mano karaliau!... Ir jūs išdrįstumėt paimti mane? nelaimingą našlę? O gal dėl to, kad broliai mane jums primeta?
ŽYGIMANTAS. Ne, mano kunigaikštiene. Jūs gi žinote, kad aš jus myliu.
BARBORA. Bet jūsų didenybė dėl to savo teisių į sostą neatsisakysit?
ŽYGIMANTAS. Ne, mano kunigaikštiene. (Bučiuoja jai ranką). Jeigu jūs sutinkate man padėti, aš jus padarysiu karaliene. Mylimiausia ir garbingiausia pasauly.

UŽDANGA (b. d.)

EUROPOS ŪKIO KRIZĖ

DR. J. BUDZEIKA

I.

Antrasis pasaulinis karas, savo intensyvumu pralenkęs visus karus žmonijos istorijoje, ypatingai sunkiai palietė Europos ūkį ir pakirto jo dominuojančią padėtį pasaulinėje jėgų pusiausvyroje. Dar iki Antrojo pasaulinio karo Europa tebesiskaitė stipriausias ir svarbiausias veiksnys pasauliniame ūkyje. Jos ūkinis pajėgumos buvo nepaprastai stiprus, ūkiniai ryšiai su pasauliu tobulai išsiplėtę, jos užsienio prekyba vyravo pasaulio rinkose ir vis dar sėkmingai kovojo su augančia Amerikos ūkio galia. Antrasis pasaulinis karas sugriovė šį šimtmečiais pastatytą ir didžiausiomis pastangomis sukurtą ūkinės hegemonijos pastatą. Europa išėjo iš šio karo kaip ligonis, kuris sunkiai kovoja ligos patale ir reikalauja ilgos priežiūros ir didelių pastangų. Europos užjūrių investicijos, kurios atnešdavo jai didelius pelnus ir dengdavo milžiniškus prekybos balanso deficitus, karo metu išslydo iš savininko rankų ir buvo sunaudotos šio nepaprastai brangaus karo finansavimui. Europos pramonė, jos ūkio pažangos ir materialinio gerbūvio pagrindas, karo veiksmų dalinai sugriauta, dalinai sunkiai sužalota. Jos žemės ūkis, ligšiol sėkmingai išmaitindavęs beveik visą Europą, karo metu, trūkstant darbo jėgų ir trąšų, smarkiai buvo apleistas ir šiuo metu nesugeba išmaitinti net Vakarų Europos. Europos užsienio prekyba, 19 amžiuje be konkurencijos užvaldžiusi visas pasaulio rinkas po šio karo turėjo užleisti vietą Amerikai, kuri perėmė pasaulio ūkio vadovimą. Prie šių visų smūgių prisidėjo dar politinis ir ūkinis Europos suskaldymas į Rytus ir Vakarus. Ši politinė linija, sukūrusi dvi tarp savęs kovojančias ir nesutarančias Europas, galutinai iššaukė Europos ūkio krizę.

II.

Antrasis pasaulinis karas atnešė didelius nuostolius ir pareikalavo nepaprastai didelių finansinių ir medžiaginių aukų iš visų kariaujančių pusių. Daugiausiai nukentėjo Vidurio ir Rytų Europos kraštai, tai yra Vokietija, Lenkija, Pabaltis ir Vakarinė Rusija. Yra sunku tiksliai apskaičiuoti tiesioginius šių kraštų nuostolius. Apytikriai skaičiuojama, kad jie per karą nustojo 10—12% savo tautos turto, kas sudarytų apie 22 milijardus dolerių. Vakarų Europos ir Balkanų kraštai nukentėjo žymiai mažiau. Karas tiesiogiai palietė tik tam tikrus plotus, kurie buvo karo veiksmų arena ir todėl žymiai mažesnė tautos turto dalis tebuvo sunaikinta. Šis ūkinės substancijos sunaikinimas yra sunkiausias karo palikimas. Krašto ūkio dalis, kuri gamino įvairias produkcijos ir suvartojimo gėrybes, tapo visiškai sunaikinta ir ištisa eilė metų turi būti pašvęsta vien sunaikintos substancijos ir prieškarinio lygio atstatymui. Ūkio pažanga yra ilgesniam laikui sustabdoma, tuo tarpu gyventojų skaičius ir įvairių gėrybių paklausa auga. Pasėkoje krenta gyvenimo lygis ir tautos gerbūvis.

Karo nuostoliai pasireiškė ne vien tik ūkio substancijos naikinime. Karo išlaidos buvo tokios didelės, kad jų padengimas nebebuvo galimas vien įprastomis finansinėmis priemonėmis. Reikėjo mobilizuoti visas aukso bei devizų atsargas ir užjūrių investicijas ir panaudoti jas karo finansavimui. Šių operacijų rezultate Europa nustojo savo kreditoriaus pozicijos pasauliniame ūkyje ir turėjo ją perduoti USA, kurios išaugo į pirmaujančias kapitalo jėgas. Šį procesą ryškiausiai gali charakterizuoti milžiniškų aukso rezervų perkėlimas į Ameriką 1937—1941 metų laikotarpyje USA aukso atsargos padidėjo 10 milijardų dolerių, tuo tarpu Europos rezervai sumažėjo iki žemiausiai leistinos ribos. Taip pat šiam procesui labai charakteringas yra Didžiosios Britanijos finansinės padėties pasikeitimas. Anglija iki 1939 metų buvo stipriausiais Europos kapitalistas ir turėjo didžiausias investicijas užjūriuose. Nuo 1939 metų iki karo pabaigos Didžioji Britanija turėjo likviduoti savo užsienio investicijas ir paimti naujų kreditų 4761 milijonų svarų sterlingų sumai. Po karo teko iš Amerikos skolintis dar 1 milijardą svarų. Tuo būdu Didžioji Britanija iš turtingo skolintojo pasidarė dideliu skolininku, kuris turi visą laiką imti kreditus ir nežino, kada pradės mokėti skolas.

Karo metu Europa nustojo taip pat savo pirmaujančios padėties pasaulinėje prekyboje ir pramonėje. Jos pramonė patyrė skaudžius nuostolius ir jos pajėgumas karo pabaigoje buvo labai stipriai kritęs. Vos tik 1946 metų pabaigoje Europos pramonė pasiekė 1938 metų lygį. Tuo metu, kai Europos fabrikai buvo karo veiksmų naikinami ir bombarduojami, Pietų ir Šiaurės Amerikos pramonė gaivalingai augo ir plėtė savo gamybą. 1939—1944 metų laikotarpyje pramonės gaminių produkcija pakilo Meksikoj 44%, USA 131%, Kanadoje 182%. Tuo būdu užjūrio kraštų industrializacija, kuri jau reiškėsi prieš karą, įgavo labai stiprų tempą ir sudarė labai stiprią konkurenciją Europos ūkiui. Panašūs reiškiniai pastebimi taip pat pasaulinėje prekyboje. Prieš karą Europos užsienio prekyba sudarė 48,6% visos pasaulio prekybos, USA gi tik 14%. Po karo padėtis radikaliai pasikeitė. Europos užsienio prekyba nepaprastai sumažėjo, o Jungtinių Amerikos Valstybių nepaprastai išaugo ir 1947 metais sudarė jau 35% pasaulinės prekybos. Šie ekonominių jėgų pusiausvyros pasikeitimai yra didelis smūgis Europos ūkiui ir jo ligšiolinei dominuojančiai pozicijai.

Ši trumpa materialinių nuostolių apžvalga rodo, kaip nepaprastai sunkiai šis karas palietė Europos ūkį. Tačiau nepalyginamai didesnius nuostolius patyrė Europa nustodama milijonų gyvybių ir pergyvendama dvasinę krizę. Šie nuostoliai šiuo metu yra pinigais neapskaičiuojami. Jie pasireikš tik po kelių ar keliasdešimt metų, karo dvasios pagimdytos idėjos išsiplės ir valdys žmonių veiksmus. Dvasinis ir idėjinis chaosas yra didžiausias nuostolis, nes dvasia nulemia taip pat ūkinio gyvenimo raidą ir lemiančiai veikia į jo pažangą.

III.

Europos ūkio silpniausia vieta yra dolerių trūkumas, arba, kitaip sakant, mokamojo balanso deficitas. Nors ši problema nėra nauja, — ji buvo pasireiškusi jau prieš šį karą, — tačiau viešumon iškilo tik po karo ir tapo svarbiausia Europos problema, nuo kurios teisingo išsprendimo priklauso Europos ekonominio gyvenimo ateitis. Kame glūdi tos problemos branduolys?

Europos prekybos balansas buvo visą laiką, 19 amžiumi pradedant ir paskutiniuoju karu baigiant, aiškiai pasyvus. Europa daugiau prekių importuodavo negu eksportuodavo. Šis deficitas tačiau nekėlė baimės ir nesudarė jokių sunkumų, priešingai, ši padėtis buvo Europos gerbūvio ir ekonominės galios atspindys. Euro-

pos kapitalo investicijos užjūrio šalyse, pradėtos 19 amžiuje ir ištisą šimtmetį su didele ekspansija plečiamos visame pasaulyje, buvo vienu tų pajamų šaltinių, kurie didele dalimi dengdavo prekybos balanso deficitą. 1938 metais šios pajamos siekė 2,1 milijardo dolerių sumą. Be to, milijoninės sumos plaukdavo iš įvairių tarptautinių transporto ir draudimo patarnavimų ir kitų operacijų. Pirmasis ir ypatingai Antrasis pasaulinis karas sugriovė šį pastatą. Europa nustojo tų milžiniškų pajamų ir jos ūkis atsidūrė labai sunkioje padėtyje.

Susidariusią padėtį dar labiau pasunkino politinis Europos susiskaldymas į Rytus ir Vakarus, kuris taip pat persimetė į ūkio santykius. Europos prieškarinis ūkis ir užsienio prekyba buvo orientuota į vidaus mainus ($^3/_4$ visos Europos užsienio prekybos liko Europoje). Pramoniniai Vakarai ir agrariniai Rytai buvo išvystę labai gyvą tarpusavio prekybą. Vakarai tiekė Rytams savo aukštai išvystytos pramonės gaminius, pirmoje eilėje gamybines priemones ir įrankius, už ką Rytai apsimokėdavo savo žemės ūkio gaminiais. Ši prekyba išlygindavo abiejų partnerių ūkinius trūkumus; be to, dėl žemų transporto kaštų ji buvo labai pelniniga. Europos padalinimas į Rytus ir Vakarus sugriovė šiuos prekybinius santykius, ką skaudžiai pajuto abu partneriai. Susidariusią padėtį gali pavaizduoti šie skaičiai: 1938 m. Vakarų Europa tiekė Rytams (be Rusijos) prekių už 673 milijonus dolerių, įsiveždavo maisto produktų už 840 milijonus dolerių. 1947 metais Vakarų eksportas Rytų valstybėms siekė tik 298 milijonus dolerių (44% 1938 m. lygio), o importas 281 milijoną dol. (33% 1938 m. lygio.)

IV.

Europos ūkis stovi prieš dvi dideles problemas, kurios reikalinga išspręsti. Pirma, rasti naujus pajamų šaltinius, iš kurių galima būtų apmokėti didelį ir būtiną maisto ir žaliavų importą, antra, atstatyti prekybinius ryšius su Rytų Europos valstybėmis. Antrosios problemos sprendimas guli ne ekonominėje, bet grynai politinėje plotmėje. Prekybinius santykius tarp Rytų ir Vakarų valstybių nulems tų valstybių politiniai nusistatymai. Sprendžiant pagal šių dienų politinę padėtį maža yra vilčių, kad tie santykiai palankiai vystytųsi. Iš kitos tačiau pusės yra ženklų, kurie rodo, kad tiek Rytų, tiek Vakarų Europos valstybės, nežiūrint visų ideologinių ir politinių priešingumų, yra linkusios pagyvinti savo tarpusavio prekybinius ryšius, nes tai yra abiem pusėm labai pelninga, o Europos atstatymui būtina.

Pirmosios problemos sprendimas yra susijęs su visa eile šalutinių problemų, kurių kiekviena atskirai yra naujas sprendimų kompleksas, liečiąs visas ūkio gyvenimo sritis. Paprasčiausias problemos sprendimas būtų sumažinti importus ir atsisakyti dabartinio palyginamai aukšto gyvenimo standarto. Tas sprendimas tačiau yra nepriimtinas tiek Europai, tiek Amerikai. Europos tautos, per ilgus amžius ir dideles aukas pasiekusios šio aukšto standarto, negali jo taip lengvai, pirmiems sunkumams pasitaikius, atsisakyti, o Amerika negali sutikti su Europos importo mažinimu, nes tai reikštų taip pat didelę Amerikos ūkio krizę. Europos dolerių trūkumas yra tad lygiai Europos ir Amerikos problema, nuo kurios sprendimo priklausys abiejų žemynų ir 400 milijonų žmonių ūkio ateitis ir gerbūvis.

Karui pasibaigus, Europos ūkyje viešpatavo chaosas. Pirmąją pagelbą suteikė UNRRA ir valstybiniai Amerikos kongreso kreditai. Tais keliais iki 1947 metų pabaigos Europa gavo iš Amerikos daugiau kaip 15 milijardų dolerių kreditų. Tai buvo iš tikro pirmoji pagelba, nes tai leido Europai tik pergyventi sunkų momentą ir šiaip taip atsistoti ant kojų. Europos ūkio atstatymo klausimą pagrindinai sprendžiant, teko griebtis kitų toli siekiančių priemonių, kurios galėtų pagydyti Europos ūkį ir vėl jį įjungti į pasaulio ūkio sistemą. Tų pastangų rezultate gimė Marshall'io planas, savo veikimo laikotarpį nustatęs iki 1952 metų. Marshall'o plano tikslas yra dideliais kreditais — pirmaisiais metais numatyta suteikti 6 milijardai dolerių — atstatyti Europos ūkį, taip, kad 1952 metais Europa pati galėtų apsimokėti savo maisto produktų importus ir be svetimos pagelbos galėtų vesti savo ūkį.

Europos atstatymo esmė glūdi jos produkcijos išplėtime. Europa turi žymiai daugiau gaminti, negu prieš karą, ji turi išplėsti savo pramonę ir iškovoti naujas rinkas. Jeigu Europos gamyba nebus išplėsta, visas atstatymo darbas nueis niekais ir Europa turės pergyventi naują krizę ir radikaliai sumažinti savo pragyvenimo standartą. Gamybos išplėtimas turi tad Europai gyvybinės reikšmės. Tai matyti ir iš šių skaičių. 1951 metais Europos importas apytikriai sieks daugiau 14 milijardų dolerių. Dabartiniu metu Europa gali apmokėti savo gaminiais 5 milijardų dolerių importą. Tuo būdu reikia milžiniškai pakelti pramonės gamybą, kad galima būtų apmokėti 9 milijardų deficitą. Europos ūkis stovi tad prieš didelius uždavinius. Europa turi daug ir sunkiai dirbti, norėdama pasiekti prieškarinį lygį. Tai pareikalaus nepaprastai didelių aukų ir pasiryžimo, didelės ištvermės ir stiprios valios. Du milžiniški karai, Europos tautų lengvabūdiškai iššaukti, žiauriai keršija visoms kovojusioms tautoms!

Pasiekus pageidaujamą pramonės gamybos laipsnį, visos problemos toli gražu neišsisprendžia. Sunkiausia problema, tai naujų rinkų suradimas, kur galima būtų parduoti padidėjusios gamybos gaminius. Su ta rinkų problematika yra glaudžiai susijęs taip pat skolų mokėjimo klausimas. 1952 metais pradedant, Europa turės sugrąžinti Amerikai suteiktus kreditus, kas galima įvykdyti siunčiant Amerikon prekes ir žaliavas. Tuo klausimu viešpatauja pesimistinė nuotaika. Štai, pvz., Londono „Economist" eilėje straipsnių įrodinėjo, kad Amerika negalėsianti ateityje daugiau importuoti negu dabar ir kad dolerių trūkumas Europoje būsianti chroniška problema. Priežastys glūdinčios abiejų pusių ūkinėje struktūroje. Amerika, perimdama Anglijos poziciją pasauliniame ūkyje, perėmė tik jos kreditoriaus vaidmenį, tačiau neperėmė jos funkcijų, kaip didžiausio žaliavų ir maisto produktų importo krašto. Tai esą susiję su stipria Amerikos ūkio autarkine padėtimi ir protekcionistine užsienio prekybos politika. Vienintelė išeitis — tai Amerikos aukštųjų muitų panaikinimas. Tačiau Amerika kolkas į tai nėra linkusi.

Jeigu Amerika atsisakytų protekcionistinės ūkio politikos ir pereitų prie laisvosios prekybos principų, Europos ūkiui susidarytų nauji šansai ir jos pramonės gaminiai plačia srove plauktų į Ameriką, tuo labiau, kad Amerikoje visuomet bus jaučiamas tam tikrų gaminių trūkumas, kurie Europoje gaminami pigiau ir geriau. Laisvoji prekyba nesudaro stipriai Amerikos pramonei jokio pavojaus; priešingai, ji gali dar labiau sustiprinti jos padėtį. Juk „Free trade" politika suvadino 19 amžiuje milžinišką vaidmenį Britų Imperijos ūkio politikoje. Jinai davė tvirtus britų ūkinės hegemonijos pagrindus ir leido sukaupti didelius kapitalus. Yra tad galima, kad ir Amerika, anglų pavyzdį matydama, pereis prie laisvosios prekybos principų, tuo labiau, kad vis dažniau ir plačiau, net iš socialistų pusės, to reikalaujama.

Amerika nebus Europai svarbiausia rinka. Ji yra perdaug toli pažengęs kraštas ir svetimų jėgų ekspansijai jau nebeprieinamas. Europai reikia ieškotis kitų rinkų, kur galima parduoti savo prekes ir pirktis žaliavų ir maisto produktų. Deja, pasaulis yra jau per mažas ir tuščių ūkinių plotų jau nebėra. 19 amžiaus kolonialinė politika padalino pasaulį į ūkinių įtakų sferas ir to padalinimo tenka laikytis. Europai dabar tebelieka Afrika ir Artimųjų Rytų plotai. Ūkiniu atžvilgiu yra tai ateities

kraštai, ir Europos ūkio politika galės čia daug atsiekti. Galima tad drąsiai tvirtinti, kad Afrika ir Artimieji Rytai ateinančiais dešimtmečiais bus aiškios Europos ūkinės ekspansijos kraštai. Kiti žemynai yra Europai jau žuvę. Amerika jau seniai išslydo iš rankų, Australija veda visai savarankišką politiką; o Azija dabartiniu metu išsivaduoja iš Europos globos ir po kurio laiko ten Europos įtaka visiškai išnyks.

V.

Europos ūkio krizė pasireiškia visose jos ūkinio gyvenimo srityse. Mokamojo balanso deficitas yra tik dalinis to pasireiškimas. Ūkio krizė išsiplečia taip pat į ideologinę pusę, kuri, ateities mastu žiūrint, turi bendram ūkiniam išsivystymui lemiamos reikšmės.

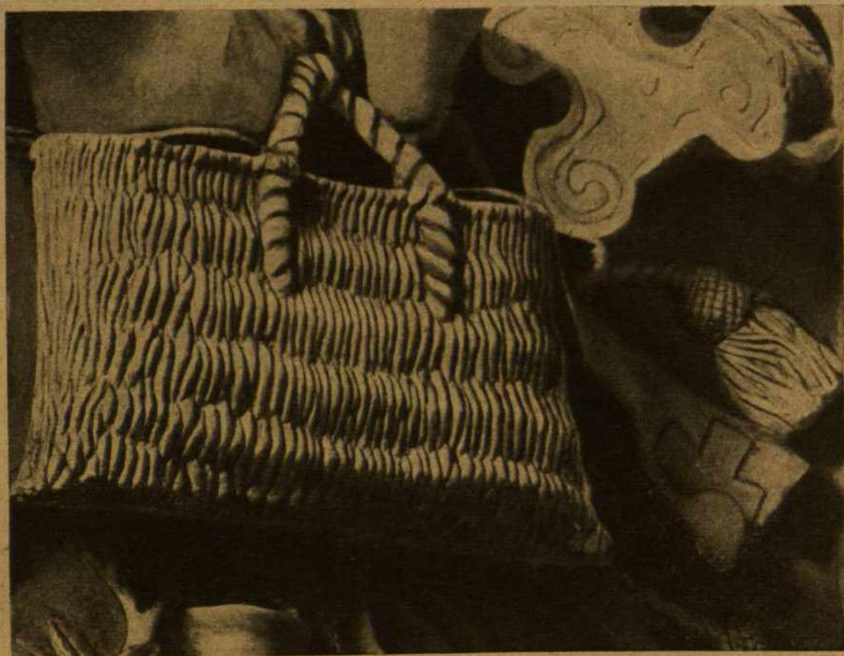
Šių dienų Europos ūkio politika svyruoja tarp dviejų kraštutinumų, tarp laisvojo ir planingo ūkio principų. Laisvojo ūkio sistema buvo užvaldžiusi 19. amžiaus ūkį. To laikotarpio apystovose laisvės principas, perkeltas į ūkinį gyvenimą, suvaidino labai didelį vaidmenį Europos ūkio gyvenime ir neabejotinai davė pagrindus staigiam ir dideliam Europos gerbūvio pakilimui. Šalia savo kūrybinės galios laisvės principas atnešė su savim taip pat eilę negerovių, kurios ilgainiui kliudė ūkio išsivystymą ir žmonių ūkinį sugyvenimą. Kaipo reakcija prieš tas negeroves kilo naujos ūkinės idėjos, reikalaujančios susiaurinti kraštutinę laisvę ir įvesti planingą ūkį.

Šių dienų Europos ūkis pergyvena tų dviejų principų kovą. Planingas ūkis yra perėjęs į puolimą, liberalistinis ūkis ginasi ir kartais beviltiškai stengiasi išlaikyti senąsias pozicijas. Dar peranksti yra spręsti apie galutinį kovos rezultatą. Galbūt rezultate, kaip visų kraštutinumų kovos pasėkoje, sulauksime naujo, pastovaus vidurio kelio, kuris pašalins visas gausias liberalizmo ydas, bet kartu išvengs visiško ūkio sukolektyvinimo. Kokie tačiau tos idėjinės kovos rezultatai bebūtų, kovos pasekmės aiškiai ir kartais labai skaudžiai jaučiamos šiandieną. Juk kiekvienas perėjimas iš vienos ūkio sistemos į kitą yra surištas su didelėmis aukomis ir nuostoliais, kurie bus išlyginti tik ateityje, įsivyravus naujai tvarkai. Nelaimingu supuolimu ši idėjinė kova dėl ūkio sistemų išsivystė sunkiausiu Europos gyvenimo metu. Tai dar labiau sustiprina visus sunkumus ir nutęsia perėjimą į normalų ir pilnai produktinga ūkio gyvenimą.

Europos ūkio krizė yra taip pat dabartinės politinės padėties atspindys. Ūkis blogai tarpsta karo atmosferoje. Jis reikalauja ramaus ir taikingo gyvenimo, jam reikalinga tikra ir karo neardoma ateitis. Šių dienų padėtis yra visam tam priešinga. Europos ūkis negalės pilnai atsistatyti, kol dabartinė karo psichozė ir netikra ateitis lemia kiekvieno žmogaus ūkinius veiksmus. Kol nebus tikrosios taikos ir kol Europoje tebeviešpataus karo dvasia, Europos ūkis neatsistatys ir, nežiūrint visų didžiausių pastangų, nepasieks tokio lygio, kuris garantuotų tikrąjį gerbūvį.

VI.

Ar dabartinė Europos ūkio krizė reiškia jos ūkinį ir dvasinį žlugimą? Ne! Europoje glūdi dar didelės dvasinės ir ūkinės jėgos. Nors jos galia ir įtaka visame pasaulyje yra aiškiai sumažėjusi, ir šis senasis kultūros ir civilizacijos lopšys guli ligonio patale, dvasinės pirmenybės Europa vis dar nėra nustojusi. Nežiūrint visų pasikeitimų ūkio ir technikos srityje, pasaulio dvasia tebe pasiliko Europoje ir toji dvasia toliau lemia pasaulio kultūros išsivystymą. Šių dienų ūkiniai sunkumai yra pereinamojo pobūdžio; po kurio laiko jie bus nugalėti. Ūkiškai atsigavusi Europa vėl galės spinduliuoti savo dvasinėmis gėrybėmis ir nors ji pati viena nebegalės daugiau lemti visos žmonijos raidos, liks tačiau pasaulio dvasinis, kultūrinis ir ūkinis centras.

Ornamentas Sv. Petro ir Povilo bažnyčioje Vilniuje

BALYS SRUOGA ASMUO IR TEATRO KURĖJAS

Jurgis Blekaitis

(Tęsinys)

ŠRUOGOS TEATRAS

Visi iš anksto nusistatytieji priėjimo keliai, jo paties išreikšti ir kiti dramaturginiai ir teatriniai dėsniai, visi estetiniai mastai ir matai, kaip netinkami ginklai, atšimpa ir iškrenta iš rankų, vos įžengi į Sruogos veikalų viešpatiją, norėdamas ją užkariauti.

Įvairiausiais istoriniais drabužiais kostiumuotas gyvenimas, be galo intensyvus, aistrom ir kova kunkuliuojąs, daugybė tautų ir žmonių, karalių, kunigaikščių, vyskupų, vienuolių, karvedžių, riterių, damų, kambarinių ir sargų, eilinių minios žmogelių, valstiečių, šokėjų, žydų, muzikantų — apspinta, įsuka į savo verpetus, apsvaigina skambia ir vaizdžia kalba, nepaprastu gyvenimo aistrumu ir jėga, apakina savo neeilinio gyvenimo puošnumu ir grožiu, nukelia į tą magiškąją pasaką, į tą netikrą, bet tikresnę už tikrąją realybę, kurios vardas — teatras.

Kažkas irracionalaus, pasąmone iš karto pajuntamo, bet sąmoningais terminais neišreiškiamo, į sugalvotus arba nuo kitų nuimtus rėmus netelpančio sudaro šitą, gyvenimą saistančią konstituciją, jo žemę ir orą. Ir pirmiausia susivoki patekęs į didelio poeto sapnų ir iliuzijų viešpatiją, kur jis pats — viskas matas ir saikas, tikrovė ir jos logika, idėja ir prasmė.

Sruoga, teoriškai skelbęs romantinį principą: poetizuoti realybę, — laimingiausiu būdu jį įkūnija, suderindamas savy poeto ir teatro menininko pradus.

Jeigu jaunasis Sruoga savo simbolistinių eilėraščių bandymuos tik, kaip neišvystytą potenciją, kaip duoną, dar uždarytą grūde, daugiau pažadu, negu įkūnijimu išgaudavo poezijos įspūdį, — tai jo brandžiųjų dramos kūrinių p o e z i j a skamba išbaigtai, tobulai, galingai. Ar religinė giesmė, ar Jogailos pasiilgtas Druskininkų gamtovaizdis, ar dvasinis komplikuotas stovis — visa išreiškiama nepakartojamu sruoginiu intensyvumu, mažorine jėga, plastiškumu, kondensuotumu, meistriškai valdomu baltuoju jambu.

Paimkime keletą pavyzdžių iliustracijai. Atotraukoje nuo paties kūrinio, nuo situacijos ir aplinkybių, dramatizmas gali, tiesa, nepakankamai pasiekti skaitytojo sąmonę, tačiau poetinė sugestija dingti negali. Štai, karaliaus Jogailos („Milžino paunksmė") kelios citatos iš įvairių vietų, skirtingų nuotaikų:

Nuvargino mane kelionė. Taigi.
Atsikvošėti negaliu. Dar vis tebėr
Toks jausmas, lyg lietus tarytum lijo
Per ištisą gyvenimą. Nuo pradžios.
Lyg ir dabar dar būčiau šlapias visas.

. . . .

Tai šit kodėl
Man širdį nerimas kuteno šiąnakt!
Ir rodės man, kad juodas debesis
Pakilo ir išsitiesė kaip griaučiai.
Kaip siurbėlė prilipo prie dangaus . . .
Ir rodės man, kad vykupo apsiaustas
Danguj pakibo, kaip šuva ant žardo . . .

. . . .

Žinai, vaikel,
Kur teka Nemunas ir girios šniokščia?
Kaip tu manai? Senieji Druskininkai —
Graži vietelė. Nemunas čia pat.
Kaip sidabru nulietas. Šlama — šlama . . .
Ir vyšnių sodos. Obelės. Kaip žydi . . .
Baltais žiedais. Kaip garbanom. Gegužy.
A! . . . Druskininkai! Aš seniai svajoju
Pasistatyt pakrantėje pilelę . . .

O štai — laiškas kunigaikščiui Švitrigailai. Cituojamos vietos dramatizmas priklauso nuo situacijos: Jogaila yra beraštis, ir dvariškiai intrigantai, išnaudodami jo pasitikėjimą ir siekdami savo politinių tikslų, tyčiomis iškreipia atsiųstojo Švitrigailos laiško turinį: esą, lietuvių kunigaikštis į vienuolyną stoti palaiminimo prašąs . . . Susigraudinęs karalius diktuoja laišką — tarsi pasikalbėjimą su savimi pačiu, savo vienatvės ir kartėlio išraišką, nežinodamas, kad ir čia jį apgauna — ne tą rašo, ką jis sako . . .

Rašyk, rašyk. Sakyk, kad aš gailiuosi
Jaunystės jo. Labai man gaila. Taigi.
Tu parašyki jam, kad aš jau senas.
Visai pasenęs. Taigi. Parašei?
Ar jis mane užmiršo? Aš neužmiršau.
Neužmirštu aš nieko. Niekuomet.
Aš laiminu į vienuolyną. Taigi.
Prašau Aukščiausiąjį šventos Apvaizdos.
Visi vienuoliai mes. Tiktai vienuoliai.
Gyvenimą praeinam be pastogės.
Rašyk tu jam, ir aš — vienuolis. Taigi.
Nuo pat gimimo mano . . . Nuo pat lopšio . . .
Kalėjimas . . . Kalėjimas. Teisybė.
Ar parašei? Rašyk, tegu neliūdi,
Atsisakydamas pasaulio šio.
Džiaugsmų. Dienos šviesos. Nakties tamsybės . . .
Kas yr gyvenimas? Trumpa viešnagė.
Visi mes esame svečiai pasauly.
Ir tu esi, ir vyskupas, ir aš.
Rašyk, aš ąžuolą pasirinkau.
Lentom išpiauti liepsiu. Taigi. Rastais.
Tegu, kol gyvas aš, padirbs man grabą.
Kaip lapšį. Storą. Sunkų. Kaip vežimą.
Namo turiu keliaut. Pas mano Tėvą
Aukščiausiąjį. Namo. Namo. Aš — svečias . . .

Poezija, lyrizmas yra žymiausioji Sruogos teatro jėga, suteikianti jam nepaprasto spindėjimo ir grožio, aukštai, iškelianti jo kūrinių žmoniškąją vertę viršum kitų bendralaikių veikalų. Kad ir kaip svarbūs ir gerai valdomi kiti šio teatro elementai, bet ne filosofinis problemų gilumas, ne siužeto kompozicija, ne charakterių vystymas, ne idėjinė ar tautinė reikšmė, ne formalinė meistrystė, bet ji, toji neišsakomoji poezija, toji gaivališka lyrika, — kad ir kaip paradoksaliai tai skamba, — yra Sruogos draminių kūrinių atrama, atmosfera, esmė.

Jos didžioji sugestyvinė jėga kyla vėlgi ne iš įprastinių poezijai versmių, bet iš antrojo pagrindinio Sruogos kūrybos bruožo — d r a m a t i z m o. Toji žmogaus dvasios įtampa, išgyvenimo intensyvumas, kyląs iš komplikuotos psichologinės situacijos, toji tragiška vidaus kova, kuri retais, išrinktais momentais išsviedžia

žmogų virš kasdienybės ir jos pusiausvyros ir priverčia jį tapti nors valandėlai aiškiaregiu, poetu, beveik — pranašu, priverčia išvysti įprastai nematomus didelius vaizdus ir poetiškai perkūnyti tikrovę, — toji dramatizmo savybė, persiformuojanti į lyrinius vaizdus, į tyrą, poeziją, sudaro laimingąją sruoginę sintezę. Iliustracija teeina Elžbietos Oginskaitės („Kazimieras Sapiega") meilės nusivylimo žodžiai, kurių paskutinieji pakyla ligi irracionalaus, bet nepaprastai tikro, sugestyvaus vaizdo:

Apsvaigo man širdis. Apsivyniojo
Lyg ūkana melsva aplink krūtinę,
Liepsnų auksinių tūkstančiais sutvisko,
Nuklojo kelią nuo dangaus į žemę,
Ir pievas, ir miškus, ir darželius...
Ir taip staiga išblyško viskas, viskas, —
Pavasaris, gyvenimas, jaunystė.
Širdy beliko baltos, slidžios dėmės,
Kaip drobulėj, kurią graban įkloja.

Įsiskaitykime, kokiais vaizdais kalba to pat veikalo karalienė Marysenka, merdinčio lenkų karaliaus Jono Sobieskio žmona, kurią įžeidžia Lietuvos etmonas Kazimieras Sapiega, atmesdamas jos perankstyvą pasipiršimą:

Aš sutinku. Statykime malūną,
Kuris sumals visas sutuoktuves,
Ir žiedą, kurs našlės paliko rankoj, —
Apviltą draugiškumą ir naktis,
Be atgarsio kaip tyruos praklajotas...
Gerai. Statykit pelenų malūną.
Pakarkit etmonui ant kaklo girnas.
O aš jam pastatysiu altorėlį
Tarpugirny. Tegul jis atsiklaups
Ir ašarom išaičios kruvinom
Didybę savo... Sužinos tegu,
Kas tai yra įžeisti karalienę —
Ir moterį drauge.

Toks lyrizmo ir dramatizmo lydinys, pasiekiamas tarsi itin aukštos kaitros abiejų ypatybių ugnyje, yra vienkartinis reiškinys mūsų teatre — jis nėra ir negali būti pavyzdžiu kitiem teatro kūrėjam. Sruogos postulatas — poetizuoti tikrovę — gali būti tik poeto vykdomas. Jei koks natūralistinio tipo dramaturgas, be poetinės dovanos, bandytų specialia pastanga poetizuoti savąją realybę, savą besparnę, konkrečią, visais gyvenimiškumo pančiais sukaustytą tikrovę, — jis nepasiektų nieko, be neskanaus gražinimo, sentimentalumo ar pigios žodinės patetikos. Ir tik atvirkščiai: tikras didelis lyrikas, sudramatinęs visa tai į sukurtą žmogų ir drauge į teatrą, — o juk teatras — įkūnytos poezijos, realizuotos metaforos sfera, — gali suteikti savo lyrikai didžiulės sugestyvinės jėgos. Jis gali sukurti žmones, skirtingus nuo gyvųjų, bet už juos gyvesnius, turinčius tarytum keturius matavimus, kurių ketvirtasis yra jų estetinio poveikio laipsnis ir jų nemarumas. Jis gali sukurti gyvenimą, tokį turiningą, intensyvų ir kondensuotą, kad poros valandų būvyje gali iškilti ir suliepsnoti daugybė minčių, jausmų ir likimų, daug daugiau ir pilniau, negu iškyla nesuskaitomose šios žemės buityse per ilgas dešimtis metų...

Į Balio Sruogos kūrinius negana įsiskaityti — juos reikia vidaus žvilgsniu įsižiūrėti, vidaus klausa įsiklausyti, įsijausti, įsigyventi. Jis retai tekalba į mūsų atitrauktąjį mąstymą. Jis nebando nei įrodinėti, nei įtikinėti. Jis nesistengia išvesti jokios politinės, socialinės ar šiaip utilitarinės idėjos. Jis nepasirenka nei regimos tezės nei problemos, jo personažų būties neapsprendžia jų idėjinė paskirtis veikale, kaip pvz. pas Ibseną. Sruogai rūpi atvaizduoti gyvenimas jo vidinėje pilnybėje, neatsiejamoje nuo epochos dvasios, įvykių ir žmogaus daugialypių galių — valios, minties, intuicijos ir jausmų. Jam rūpi pagauti gyvenimo dinamika, jo ritmas, jo turtingas, sodrus, visom spalvom bespindįs sruvenimas. Ir visa tai vėlgi nesvarbu atvaizduoti dokumentiniu tikslumu, buities ar istorijos tikrumu, tik — psichologinio vaizdo teisybe, dvasias pilnumu ir tiesa. Nes visako centre Sruoga pastato žmogų, panertą į vaizduojamąją epochą — vykstantį, kintantį sąlygų konglomeratą, žmogų, pastatytą prieš savo problemą: Dievą, valdžią, likimą, tautinę kovą, laisvę ar meilę. Tačiau Sruoga išaugina savo personažus ne iš tai problemai palankių aplinkybių, bet organiškai, iš pajustosios laikotarpio atmosferos. Jis juos sukuria ir paleidžia gyventi l a i s v u s ; pilnus, tikrus, žmoniškus, kupinus jausmu ir nuotaika persunktos minties, žmoniškųjų dorybių ir silpnybių, abejonių, ryžto ir desperacijos, šėlstančio gaivalingumo ir ramaus tikslingumo. Jie ir dūksta, ir juokauja — jie ir visu rimtumu svarbiąsias savo ir savo krašto (— nuo kurio jie visiškai neatjungiami) problemas sprendžia. Jie moka būti maži, silpni ir be galo dideli, jie būna akli ir pranašingi. Juos veja garbės ir valdžios noras, juos masina reikalas kovoti ir ginti amžinąją žmogaus svajonę — laisvę, juos kankina meilė ir nusivylimas.

Tačiau Sruoga nepaleidžia jų plūduriuoti neapvaldytame chaose — savimi pačiu, savo kiek panteistiniu pasaulėvaizdžiu jis juos apsprendžia ir saisto. Jis juos visus perleidžia per save, — tikriau, išplėšia iš savęs, — ir palieka jiems kažką sruogiška kalbėsenoje, temperamente, aštriam, visapusiškame gyvenimo pagavime. Jie — vieningi ir atkelti nuo žemės, poetizuoti, kaip nuo žemės atkelta ir visa sruoginių veikalų buitis, jos šventiškas ir puošnus pobūdis, jos energingas, jambiškai besivystąs maršas. Sruoga neįrodinėja — jis jaudina, žavi, pagauna. Jis taiko į širdį, į prigimtąs mūsų dvasines galias, į estetinį pajautimą.

Jam rūpi įlieti į mus gyvenimo džiaugsmo ir pilnumo jausmo, bet ne iš to gyvenimo išvestiną sentenciją ar moralą. Kaip poetas, Sruoga buria kažkuo, esančiu šalia ar viršum jo žmonių, jų likimų ir konfliktų. Tarytum tiršta, nuolat juntama materija, apglėbianti jo kūriniuose visa ir visus, yra poetinė a t m o s f e r a. Ji yra visur ir visada, bet jos pobūdis nuolat kitas: čia lyg melancholiškai tolumoje skambėtų mūsų lygumų daina, čia lyg tilstąs prieš naktį girios šlamesys, čia lyg mūsų jūra kaprizingai, sujaudintai banguotų, kupina netikėtų gelmių ir seklumų, klastinga, ritmiškai auganti į viesulą; čia vėl gyvenimas, gajus ir linksmas, pilnas saulės, kraujo balso, nežabotai teigiąs džiūgią kovą ir laimę gyventi... Ir dar daug daug nebeišreiškiamų, subtilių tos atmosferos niuansų.

Šiai atmosferai kurti Sruoga meistriškai išnaudoja papildomuosius elementus, teatrinius efektus. Jis kuria gyvenamąją a p l i n k ą, — ryškią, teatrališką, estetišką, kuri pati savimi jau daug sako žiūrovui. Veikėjams ji niekad nesti pripuolama ar neutrali, bet lemiama, kaip kažkas neatsiejamo nuo žmogaus, jo fizinio ir dvasinio vaizdo. Iškyla bažnyčių portalai, rūmų kolonados, saulėtos sodybos, piliakalniai, šventoriai, nuostabūs mūsų krašto gamtovaizdžiai, parinkti su skaudžia, virpančia meile, poetizuoti, sudvasinti... Ir aplinka diktuoja žodį: štai, Verkų pilis, iš kurios ilgėdamasi Dalia žiūri į tolimą Vilniaus vaizdą („Apyaušrio dalia"):

Užgęsta žvaigždės... Perdega širdis...
O Vilniaus bokštai — lyg stebuklas šventas...
Kaip jie atsimuša dangaus mėlynėj!
Lengvučiai, balzgani, perregimi, —
Lyg ne pūslėto rankos statė juos,
O geras burtininkas meilėj pynė
Iš pasakų, iš dangiškos malonės...

Tarytum žmogaus ir Dievo kryžkelė būtų itin brangi Sruogai, nuolat ir nuolat kartojasi bažnytiniai motyvai

— koplyčios, šventoriai, portalai, varpinės. Kaip Dievo ieškojimo ir amžinatvės simboliai, jie sudaro foną žmogaus taurumui ir menkystai. Čia skamba gilaus religinio jausmo kupinos giesmės, kurių savo veikaluose daug sukūrė Sruoga ir kurių bent vieną prisiminkim („Kaz. Sapiega"):

Didis Viešpatie galybių,
Kurs davei žmonėm gyvybę,
Žoleles pasodinai, —
Kurs iš pragariškų pančių
Per Golgotos kryžiaus kančią
Nevertus mus vadavai,
Kurs gali per mirksnį menką
Ir ištiest pagalbos ranką,
Ir mirtim paverst žvaigždes, —
Atsigrįžk į mūsų šalį,
Geras Tėve Visagali, —
Į tavų vaikų kančias.
Po Tavų gėrybių plotį
Monų pragaro apžioti
Paklydom kaip miške.
Išklausyk, kaip širdį gelia,
Kur mum eit, parodyk kelią,
Nesibaigiama nakčia.

Romus ir gilus lietuvio tikėjimas, pakili ir mistinė jo dvasino susikaupimo nuotaika, jo amžinatvės ir tobulumo ilgesys Sruogai ir jo herojams beveik visada rišasi su patriotiniu jausmu, su ryžtu veikti ir aukotis tėvynei ir jos žmonėms. Štai, iš ankstybesnių scenų mums pažįstamas, kaip maištaujantis nepraustaburnis, kunigaikštis Švitrigaila, Trakų pilies koplyčioje, ties Vytauto karstu, miniai giedant choralą —

Verk, tėviškėle, verk, Lietuva,
Jau nusileido saulė tava!
Ašaras lieki nuliūdime —
Tavo karalius guli grabe.

— to gilaus skausmo, susieto su religine mistika, sujaudintas, tarytum atvirsta ir prisiekia savo buvusiam priešui („Milž. Paunks"):

Karaliau Vytaute! Atleisk klajūnui,
Kad tavo vardą keikdamas minėjau!
Apsvaiginai tu man akis ir klausą!
Bet tu žinai, kad tavo vardo niekas
Nedrįso prie manęs minėt niekingai!
Dabar iš aukšto sosto tu žiūri,
Už tūkstantį karalių galingesnis!
Dangaus vardu palaimink tu mane,
Kad aš galėčiau eit keliu tavuoju, —
Pakelt galėčiau tavo naštą!
Tu dėl tėvynės mūsų nemarios,
Kaip milžinas vargai, kaip viešpats koveis!
Prisiekiu tau, — laisva tėvynė tavo
Galinga ir didi per amžius bus!
Te prabočių nusmeigs mane Perkūnas,
Jei mano priesaika bus neverta!
Kol nors viena plastės širdis lietuvio, —
Tu būsi amžiams Lietuvos karalius!
Neleisk suklysti man ir nusilpnėti!
Žodžius tetikrins mano šita žemė,
Bučiuodams ją tavęs šaukiuos, karaliau:
Jei tavo valios pildyt neįstengsiu —
Tegul geriau manęs ji nenešios!

Jau iš citatų ryškėja, kad ne vien daiktinė aplinkuma, bet ir nuolatinis ryšys su žmonėmis, su tauta lemia Sruogos herojų būtis. Gyvoji, plazdanti aplinka — karių, vienuolių, maldininkų, bajorų ar valstiečių minia — gaubia pagrindinių veikėjų gyvenimą. Minios balsai, jos giesmės ar girtos dainuškos, jos kuždanti pagarba ar klykianti, nirši neapykanta sudaro tą reikšmingesniąją atmosferai ir akcijai aplinką, kurioje ne tik juda herojus, bet su kuria jis, kaip priešas ar draugas, kovoja. Štai, dinamiški karaliaus rinkimų stovyklos įsisiūbavusios bajorų minios balsai („Kaz. Sapiega"):

— Karaliaus šiandien neišrinksim. — Na? —
— Vienybės nėr. — Daugybė kandidatų,
Iš kur žinot, kuris geresnis bus. —
— Geriau būt rinkti iš savųjų tarpo,
Žinotum bent, už ką žmogus balsuoji.
— Savųjų nieks negerbia. — Seimas draudžia
Daugiau savuosius rinkt. — Todėl Sapiega
Rinkimų byloje nedalyvauja?
— Prieš jį ir kreipė seimas nutarimą. —
— Jei būtų galima savuosius rinkt,
Su karūna jau vaikščiotų Sapiega. —
— Kas čia dabar? Vėl naujas kandidatas?
— Su muzika, gražeiva. Juokdarys.
— Gal jis karalius būtų pats linksmiausias? —

Žmonės, jų santykiai ir konfliktai ima formuotis toje gyvoje aplinkoje, kaip iš chaoso išsikristalizuoją pastovūs, ryškūs pavidalai. Jie iškyla iš miglos, tolydžio vis ryškėdami, įgydami reljefingumo; kartais, lyg nužengdami iš efektingo, bet plokščio plakato, jie paneria į verdančio gyvenimo vidų ir, kaip teatrinį kostiumą, pasiima nešti savo likimą, tragišką ar eilinį. Didžiulėje tų ryškių, sceniškų personažų minioje, kurių daugelis šmėkšteli ir savo trumpąja viešnage mūsų dėmesio sferoje išreiškę kurį nors epochai charakteringą tipą, amžiams pranyksta, — toje minioje išsiskiria tie, kuriems Sruoga uždeda vykdyti slaptąją savo kūrybos misiją. Jie, autoriaus vėliavnešiai, per kliūtis, per svetimųjų priespaudą ir klastą, per kovas, per asmeninio gyvenimo sudužimą, pagaliau, per mirtį — išneša idealistinę dvasią, didžiąją tėvynės ir žmonių meilę ir laisvės ilgesį ir siekimą. Vieną kitą būdingesnį vertėtų pažinti arčiau, kad per jų kalbą ir charakterį išryškėtų Sruogos kūrybos bruožai.

Sruogos personažų tarpe — ir tai pačių patraukliųjų — yra visa galerija pasyvių svajotojų, lyrikų, filosofų. Jie neveikia, bet, pačian įvykių verpetan įmesti, veikiami vienų ir kitų kovojančių pusių (nes kovos, akcijos elementas yra visų Sruogos veikalų pagrinde), jie įneša savo tylią svajonę ir kančią. Štai ir vėl „Milžino paunksmės" herojus, nelaiminigasai senas karalius Jogaila. Kaip užkūrys svetimoje ir nesvetingoje Krokuvoje, karaliauja jis, gyvendamas kažkada, jaunystėje, dėl meilės moteriai, atsižadėtos tėvynės ilgesiu. Nemiela ir sunki jam karūna, bjaurus jį supantis, pilnas politinių intrigų gyvenimas; visuotinis melas, žmonos palaidumas, visiškas vienišumas troškina ir slėgia jo senatvę. Ir tik Lietuva, ir dar — jos tyrą ir išdidžią dvasią įkūnijęs Vytautas yra jo meilės ir susižavėjimo objektas. Karaliaus tremtinio gilus tragizmas sudaro šio nuostabiai naujai ir reljefingai sukurto istorinio charakterio esmę. Eilėje ryškių, teatrališkų scenų, sukauptų, giliai išgyventų pasisakymų atsiveria jo vidaus pasaulis. Ir, kaip Sruogos teatro principas: visada, kur dvasinis veikėjo išgyvenimas pasiekia kulminaciją, kur jis ryžtas akcijai ar žūsta, — ten dramatizmas susijungia su lyrika į tobulą, sukrečiantį jausmo gilumu ir išraiškos jėga vaizdą. Štai, kaip prasiveržia Jogailos užgniaužtas tėvynės ilgesys ir skausmas:

Gyvenimą tylėjau mano visą.
Kenčiau... Nebegaliu! Širdis pratrūko.
Tėvynėj mano aš nebegaliu
Bebūti aklas, kurčias, nebylys!
Kai Vilniun atvažiuoju — man kitaip...
Čia viskas miela širdžiai. Man čionai
Lengviau alsuot. Kalnai, kalneliai, klonys..
Neries bangų švelnioji pyniava...
Prie vieškelio plataus sodeliai vyšnių...
Lakštingalos giesmė alyvų krūmuos...
Net dargana, šalna rudens vėlyvo —
Kaip laimės sapnas Viešpaties paunksmėj!..

Lankau senas vietas... Kaip tremtinys!
Ir vienas skausmą — vienas — slėpt turiu!...

„Apyaušrio dalioje" gyvena kitas toks pat lyrikas, tikras Jogailos dvasios giminė, įvilktas į kuklų mažo miestelio bažnyčios varpininko kailį. Visų pašiepiamam, net ir žmonos skriaudžiamam Skudučiui jo skambinimas varpeliais yra viso gyvenimo prasmė ir pašaukimas. Čia „lydėdamas skambinimu dūšeles į dangų," jis išlieja savo kūrybinės sielos nostalgiją ir žmonių meilę. Ir kai jam uždraudžia skambinti už nepasisekusio valstiečių maišto aukas, jis vienas nykią naktį užkopia ant Žagarės piliakalnio, prisiriša ant sukryžiuotų karčių varpelį ir skambindamas niūniuoja savo sudėtą, nežinia, kaip jam prisivaidenusią dainą:

Amžių pradžioje bekraitėj,
Din-dan, din-dan,
Buvo kunigas Žvelgaitis,
Din-dan, dali-dan.
Apie galią jo ir narsą,
Din-dan, din-dan,
Per pasaulį skrido garsas,
Din-dan, dali-dan.
Kai jis Estijon žygiavo,
Din-dan, din-dan,
Kuršas baimėj pažaliavo,
Din-dan, dali-dan.
Grįžo lobiu apsikrovęs,
Din-dan, din-dan,
Girioj gudas jį nukovė,
Din-dan, dali-dan.
Kai žemelė jį apklojo,
Din-dan, din-dan,
Lietuva visa raudojo,
Din-dan, dali-dan.

Šitoji piliakalnio nakties dvasia, šitas naivus pusiau — krikščionis, pusiau — pagonis varpininkas priklauso prie gražiausiųjų, skaidriausiųjų Sruogos ir drauge — lietuviškojo teatro ir literatūros personažų.

Tai pačiai pasyviųjų dūšių ir lyrikų grupei priklauso visa eilė Sruogos sukurtųjų asmenų, ypač moterų, kaip „Kazimiero Sapiegos" Seniauskaitė, „Radvilos Perkūno" Sofija ar „Baisiosios nakties" motina Skumbinienė.

Kitokie yra tikrieji herojai — kovotojai. Pilni jėgos ir valios, išdidūs ir savo tikrumu patraukią kitus juos sekti ir mylėti, kitus priverčią siusti iš pavydo ir neapykantos, jie be klastų ir žeminančių kompromisų žengia į savo tikslą. „Apyaušrio dalios" didvyrė baudžiauninkės duktė ir europinio išauklėjimo menininkė — šokėja Dalia Radvilaitė, pabėgusi iš negarbingo aukso narvelio, kuriuo jai buvo ją išauklėjusio didiko rūmai, sukelia prieš skriaudėjus savo apylinkės valstiečių sukilimą, jam vadovauja ir pralaimėjus nusižudo. Jos kovos idealizman tamsia gaida įsimaišo nuskaustos ir pažemintos mergaitės kerštas, apviltos svajonės, tamsi pagieža. Bet, kai ištrūkus iš nelaisvės, ji atsiduria savo tėvų ir artimųjų tarpe, vėlgi lyrika — skaidri, dainuojanti sruoginė lyrika — apvelka jos dramatizmą.

Midus — saldus midutis! Šimtą metų
Kamaroje po girnom išdūlėjęs,
Mum protėvių atodūsius išlaikęs...
Saldus miduti! Iš gležnų žiedelių,
Iš spindulėlių išsunkė tave
Senoliai mūsų, būdami laisvi, —
Ir mum tavy paliko laisvės kvapą...
Užgriuvus ponija tave nukimšo
Į tamsų pogrindį, mus į nelaisvę.
Dabar žeriu tave, saldus miduti,
Širdim laisva — į plačią erdvią laisvę!
Kaip tu iš pogrindžio išsiūbavai,
Taip mes iš vergijos išsivaduosim!

Dalios dvasios giminaičiai Sruogos veikėjų galerijoje yra to paties veikalo valstiečiai Radvila, Pauga, Jieva, Jurgis Jurgelis ir kt. „Baisiojoj nakty" ji turi tikrą brolį Jurgį Skumbiną, rusų studentą ir Lietuvos patriotą, kaip ir ji, žuvusį už savo mylimųjų tautiečių laisvę. „Kaz. Sapiegoj" — Mykolas Sapiega, Elžbieta Oginskaitė tęsia tą pat Sruogai brangią humanizmo ir pasiaukojimo, kovos už žmogaus laisvę misiją. Be abejonės, visi tie Sruogos mylimieji veikėjai yra individualizuoti, skirtingi, savitais būdais, privalumais ir silpnybėmis atžymėti gyvi žmonės. Juos jungia tik taurus ir tragiškas likimas, kurį jie neša išdidžiai ir tiesiai.

Viršum visų Sruogos kovotojų savo tragizmu, išgyventu iki giliausios žmogiškosios kančios gelmių, stoja Kazimieras Sapiega, išdidusis Lietuvos etmonas, vienas galingiausiųjų ir garsiausiųjų savo meto Europos didikų ir karo vadų. Padrikoje, chaotiškoje gadynėje, kada Lietuvos-Lenkijos sostas išvaržomas tam, kas brangiau sumoka, kada ištvirkę, nutautę bajorai nuolatiniuos girtavimuos ir tarpusavio kivirčuos baigia praūžti valstybę, Sruogos Sapiega iškyla vienas, kaip milžinas, kuris stovi aukščiau garbės ir galios siekimų, aukščiau savo epochos, ir kuris visas savo gyvenimo kovas skiria tėvynės gerovei. Tačiau senatvėje, nuo savųjų bajorų rankos netekęs mylimojo sūnaus, Sapiega praregėdamas išvysta baisųjį savo kovos bergždumą ir krašto likimą:

Išalkus giltinė dantim kalena.
Kaip motinėlė miršta Lietuva,
Užtrokšdama skausmuos . . .

Sapiega supranta, kad ši — unijinė — Lietuva neišvengiamai eina į pražūtį, ir jis klydęs, visą amžių rėmęsis „šaka, atskilusia nuo tautos":

Vienuos bajoruos žmogų temačiau.
Pro juos žiūrėjau į laukus tėvynės.
Kardais jų laimę Lietuvos kaliau.
Jie buvo putos ąsoty midaus,
Išplerusios, tuščiavidurės, karčios,
Kurios ūkšnodamos užstoja sultis,
Kurias nupūsdamas sieki saldybės.
Jie buvo putos bėgančioj srovėj,
Susiurbiančios pūslėn šiukšles paviršiaus,
Uždengiančios skaistybę gilmenų,
Kur žydrasai atsimuša dangus.

Iš bažnyčios, kurioje pašarvotas jo nužudytasai sūnus, jis išeina, nusižeminęs ir palūžęs, prieš minią (o ji — tikroji, gyvoji Lietuva) ir kaip testamentą, perduoda jis jai savo brangiai įgytą išmintį:

Žiūrėkit, žmonės, į mane, pažįstat?
Aš — Etmonas Didysis Lietuvos
Ir Vilniaus vaivada. Paskendęs turtuos,
Pagarsintas Europoj karo vadas,
Prieš jus, kaip vaikas, stoviu, be kepurės,
Nedrįsdamas akių pakelt į dangų.
Žiūrėkit į mane. Aš, žilas senis,
Per visą amžių kovose kapotas,
Lenkiuos prieš jus lig žemės ir drebu,
Kad nesuspėsiu visko apsakyt,
Ką man širdin tėvynė alpdama
Golgotos kančiose priiamanavo.
Per visą amžių nežvelgiau į jus,
Tarytum būtute bedvasės viksvos.
Buvau jum kurčias. Aklas jum buvau.
Statydinau pilis ant smėlio. Liūnuos
Lipdžiau tvirtovę. Laimę — pragare . . .
Koks siaubas praregėt žiloj senatvėj,
Kad visa, kam vargai, ką vargdams kūrei,
Beprasmiai, klaikūs monai. Tuštuma.
Kaip debesis gyvenimas nuščiuvo,
Senatvėj praskleidžiau tuščias putas.
O Viešpatie! Atleisk žlibumą mano.
O, nukankintoji tauta manoji,
Šventų smūtkelių raudanti giria,

Priimk paklydusį, nevertą sūnų,
Leisk ašarom išverkti kruvinom
Prie tavo kojų visą žemės skausmą . . .

Šalia veiksmo kovotojų, Sruoga iškelia ir dvasios vadovų reikšmę. Savo veikaluose pasmerkęs eibę netikrųjų ganytojų, savanaudžių, intrigantų ir prieš jokias priemones nesustojančių politikierių, Sruoga leidžia juo skaidriau nušvisti paskiriem tikriem ir kukliem dvasininkam, kaip „Radvilos Perkūno" Vysk. Merkeliui Giedraičiui, „Baisiosios nakties" klebonui Breivei, „Kazimiero Sapiegos" Kun. Malakauskui. Tikroji, veiksmingoji meilė artimui, evangeliškas dvasios tyrumas ir romumas ir — ypatingai — abipusis meilės ryšys su žmonėmis, nenutrūkstąs jokiuose pavojuose ir bandymuose — atžymi Sruogos mylimiausius ganytojus. Kunigas Malakauskas, vienas simpatingiausiųjų Sruogos sukurtų personažų, nesiekia sau nei valdžios, nei turtų, ir tuo esmingai skiriasi nuo savo bažnytinės vyriausybės atstovų — Vysk. Bžostausko ir kt. Susikrimtęs dėl girtų bajorų nužudytojo Mykolo Sapiegos — Malakauskas ragina minią melstis už žuvusįjį ir — už jo žudikus:

Raudokit. broliai Kristuje, iš gėdos.
Velionis kunigaikštis atsiskyrė
Nuo mūsų, kaip pirmagimė auka.
Už ką jis mirė? Už žmonių kvailybę.
Už žvėrį, pasislėpusį žmogaus
Niekingoj dvasioj, už menkystą žemės.
Pralietas kraujas spigina akis.
Rūstybė Viešpaties siaubingai niaukias.
Ant kelių, broliai, pulkim, kad žudikam
Aukščiausias būtų gailestingas. Protą
Grąžintų ir atleistų beprotybę,
Kaip Jo sūnus Golgotoje atleido.
Ne lūpom — širdimi sudėkim, broliai,
Už vėlę Mykolo po „Tėve mūsų" . . .

Pozityvieji, taurieji Sruogos veikalų personažai yra panerti į žymiai už juos gausesnę, skaičiumi viršijančią, materialia jėga stipresnę priešišką minią. Nebūtų Sruoga didelis menininkas, jei visą tą margaspalvį žmonių skruzdėlyną būtų padalinęs į aniuolus ir maliavotus velnius. Jo ir „priešus" tenka tik formaliai į negatyviąją stovyklą kelti — šiaip jie labai dažnai esti tik visai paprasti, natūralūs ir net simpatingi žmonės, kurių siekimai dėl kurių nors priežasčių kertasi su herojų. Taip, Dalios Radvilaitės valdovas ir engėjas, žymusis didikas Tyzenhausenas, imponuoja mums savo sumaniame, kūrybiškame turtų valdyme, civiliazacijos ir pramonės plėtime. Daugeliu atvejų mes sugebame atjausti ir jaunąją karalienę Sonką, persenusio Jogailos neištikimą žmoną, kai pajuntam jos tikrąją meilę savo vaikams, dėl kurių ji ir visokių intrigų imasi. Savo bajoriškoje garbėje užgautas kunigaikštis Vysnioveckis tampa mirtinu Sapiegų priešu ir vienu iš Mykolo žudikų, tačiau mes matome jį esant greičiau lengvabūdišką, nei piktą, greičiau nesusivokiantį padėty, nei išdaviką, ir jo galantiškas riteriškumas, jo gyvenimo džiaugsmas ir jaunatvė mus dažnai nuteikia jo atžvilgiu palankiai.

Vienas iš didžiausiu žavesiu apdovanotų Sruogos vaikų yra ir nesėkmingas karalaitis Jokūbas Sobieskis, viduje išsaugojęs tiesos meilę, bet apsuptas žemiausių dvariško gyvenimo intrigų, melo, pataikavimo ir moralinio sunykimo. Savo motinos Marysenkos asmeny turįs prieš akis vieną iš niekingiausiųjų pavyzdžių, jis neturi kitos išeities, kaip tik kartų humorą, tariamą skeptišką filosofiją, kuria jis dangsto savo nusivylimą. Bajoriškosios tuštybės produktas ir auka, savo kalbos stiliuje jis išreiškia vieną iš būdingiausiųjų Sruogos veikalams bruožų: aštrų sąmojų, gebėjimą taikliai, originaliai nusakyt. Per tragediją jis praeina juokdariu — šis karalaitis be karūnos ir mažiausios pagarbos sostui. Štai, kas jam bajoriška garbė:

Garbė, garbė . . . Ar tau matyt neteko,
Kai kaitrią dieną pliuptelės lietus?
Iš žemės oras švirkščia. Vaikšto pūslės
Pačiam paviršiuj. Pūstelėk — ir nėr.

O štai, po pašaipios priesaikos apvesdinti savo sėbrą Vysnioveckį su pirma sutikta moterimi, jis kreipiasi į savo motiną:

Žinai, mamyte, — negerai išeina.
Galąstuvui, va, tam aš pažadėjau
Apvesdint jį su pirmu sijonu.
Geresnės už tave žmonos negaus jis,
O aš — patėvio. Bet kad tėvas — gyvas . .
Gal kanauninkas išeitį surastų?

Ir vis dėlto, cinikas ir nevykėlis, slankiojantis be užsiėmimo ir prasmės po tragiškąjį maskaradą, jis lieka žmoniškas, suprantamas ir net patrauklus. Ir jis, kaip ir daugelis, įeina į bendrąjį žmoniškos didybės ir menkystos paveikslą su kažkokia negestama paties Sruogos kibirkštėle savyje. Daugybė smulkesnių ir stambesnių bajorų, karių, raštininkų, ūkvedžių, dvasiškių, miestiečių ir valstiečių, kiekvienas su savo individualiu veidu ir su kuo nors, būdingu epochai ir reikalingu veikalui, maišosi po Sruogos sceną. Daugumas jų — amoralūs, visokio plauko išgėreivos, mergišiai, pokštininkai, keikūnai, šiaip — kvailiai, — jie kuria epochos ir vaizduojamųjų įvykių, tik paviršiumi, jo teatrališku įvairumu ir blizgesiu — linksmąjį, bet savo esme — tragiškąjį foną, kuriame užsimezga, užauga, lūžta ir išsisprendžia pagrindinių personažų likimas.

Tai, ką su visų šitų žmonių ir jų likimų pagalba Sruoga dainuoja savo plačioj ir didelėj kūrybos giesmėj, yra visados tas pats — tai Lietuva, tai lietuvis amžiuose, tai nemari, nepalaužiama ir neiškreipiama, savita ir išdidi Lietuvos dvasia, kuri, kaip tyra versmė iš uolos, prasikala pro juodžiausius priespaudos ir valstybės nykimo šimtmečius. — „Milžino paunksmė" — tai Vytauto Didžiojo priešmirtiniai metai; mes nematome didžiojo kunigaikščio, tik jo padėdėje susibūrusią, priešingiausių siekimų vedamą minią bajorų, aukštų dvasiškių ir karių, kurie visi vienaip ar kitaip priklauso nuo nematomojo galiūno. „Baisioji naktis" — tai 1905 metų revoliuciniai įvykiai Lietuvoje, kurie, įsiliedami į bendrą socialistinę bangą pačioje Rusijoje, įgyja mūsų krašte tautinės kovos pobūdį. „Apyaušrio dalia" — tai 18-to amžiaus pabaiga, Stanislovo Poniatovskio laikai, galutinis lenkų-lietuvių valstybės irimas, kada individuali lietuviškoji dvasia beišlieka paprastų, beteisių, bet savo vidum stiprių valstiečių tarpe. Jų sukilimas prieš svetimus ponus — atspindys nuolatinės, tragiškos Lietuvai, niekad nesiliaujančios kovos už laisvę. „Kazimieras Sapiega" — 17-18 šimtmečių sąvartoje piešiamas tamsus svetimų valdovų ir svetimų kariuomenių, tarpusavio riaušių periodas, kuriame, kaip prošvaistė, šviečia tik didelio žmogaus ir lietuvio tragiškas paveikslas.

Noras pagrįsti lietuvio dvasios savitumą amžių būvyje, amžinąją lietuvio teisę į laisvę ir nepriklausomybę, paskatinti jo dabarties kovą — štai, kas yra visos draminės Sruogos kūrybos idėja. Tai yra pozityvi, patriotiška, drauge kūrybiška ir kovotojiška idėja, ir tuo Balys Sruoga skiriasi nuo daugelio stipriausiųjų šių dienų vakarietiškų dramaturgų, kurie taip pat, kaip jis, savo pagrindiniu tikslu laiko sukelti estetines emocijas, bet kurie dažnai nebeturi jokio tikėjimo, jokios pozityvios siekiamybės, tas emocijas įprasminančios. Sruoga visa savo karšta, idealistine kovinga prigimtimi tolimas dekadentiškam abejingumui tiesai ir gėriui, ir jo credo, kurį savimi išreiškia jo veikalų idealistiniai didvyriai, yra drauge visos mūsų tautos credo. Lietuviškasis menas — ne žaismas, ne pramoga, bet kūrybiškas tautos gyvastingumo pasireiški-

mas, viena iš formų kovos dėl savitos ir išlaisvintos dvasios.

Kada „Kazimiero Sapiegos“ pabaigoje nepaprastos jėgos monologo paskutiniaisiais žodžiais senasis, visko netekęs etmonas išreiškia savo kančiose ir nusivylime subrendusią tauriąją paskirtį, tai jau nebe sceninis personažas ir nebe istorinis karvedys šneka į jį lydinčią mergaitę, — tai pats kūrėjas, sumuodamas savo kūrybą, kalba į savo poeziją:

Eime, dukrel, eime... Širdžių pašildyt.
Eime žmonėms į širdį viltį sėt,
Kartot kaip maldą vardą Lietuvos.

*

Visa didžioji Balio Sruogos teatrinė veikla skyla į du barus: realizuotąjį ir į ateitį nužymėtąjį.

Visapusiškoje veikloje lietuviškosios kultūros kūrimo ir formavimo srity didžiąją savo prisirišimo dalį Sruoga, kaip matome, skyrė teatrui. Jo reikalais jis sielojosi nuo pat jaunystės iki gyvenimo pabaigos, su juo nuolat buvo glaudžiausiam kontakte, jam kūrė, vertė, jį barė ir skatino. Vienintelis plataus masto teatro teoretikas Lietuvoje, savo sukurtam seminare jis ruošė studentus suprasti šią meno šaką, jis ugdė skonį, statė aukštesnius reikalavimus. Jis visą amžių kovojo prieš teatrinį pigumą, beskonę, nekultūringumą, mėgėjišką maivymąsi, nekūrybišką kartojimą savo ir iš kitur nužiūrėtų trafaretinių priemonių. Jis aršiai kovojo su prastais vadovais ir nekūrybingais aktoriais, o seminare klausytojų tarpe ugdė ir išugdė nemaža tos kovos talkininkų. Savo opozicija mėgėjiškumui ir natūralizmui jis buvo neilstąs spiritus movens, kurs šalia teatro stovėdamas, visada darė jam įtakos, neleisdamas sustingti, skatindamas siekti.

Dviem atvejais — „Vilkolakio“ ir A. Olekos-Žilinsko laikais — jis visai arti priėjo prie teatro. Ypatingai meninio Lietuvos teatro pražydimui Žilinsko vadovybėje jo inspiruojanti, kryptį rodančioji dvasia turėjo neįkainuojamos įtakos. Žilinsko vedamoji studija, vėliau užaugusi į Jaunojo Teatro kolektyvą, o dar vėliau, pačiam Žilinskui išvykus, suteikusi Lietuvos teatrui beveik visas lemiamąsias kūrybines, gerai paruoštas jėgas — šitai studijai Sruoga taip pat skyrė savo pasišventimą ir žinias. Spaudoje gi Sruoga, o vėliau jo mokiniai, nuolat tvirtai valdė teatro kritikos skyrius ir turėjo didelės įtakos visuomenės opinijai. Požilinskinio laikotarpio tamsioje reakcijoje Sruoga sumanė ir įsteigė šalia savo seminaro Akademinę Teatro Studiją, kurios uždavinys, toli ateitin numatytas, buvo kūrimas ir ieškojimas naujo, aukštesnio meninio ir kultūrinio lygio, antinatūralistinio teatro. Tai studijai vadovauti Sruoga pakvietė vieną gabiausių Žilinsko mokinių, talentingą aktorių ir režisierių Algirdą Jakševičių, ką tik grįžusį iš užsieninių teatro studijų. Tačiau studija, gyvavus ir su nepaprastu vadovo ir jo mokinių entuziazmu dirbus 1937—1939 metais, likvidavosi, išorinių aplinkybių veikiama. Tiesa, ji buvo spėjusi paruošti vieną spektaklį, nebrandų, mokinišką, ji, kad ir pablogėjusiomis sąlygomis, tęsė savo darbą Vilniuje, tačiau rezultate teįliejo į profesinius teatrus keletą naujų žmonių; jos pagrindinė misija — naujo teatro kūrimas — negalėjo būti įvykdyta. Netrukus, su ankstybąja jos vadovo mirtimi 1941 metais, buvo palaidotos ir teatrinės viltys.

Tuo bendraisiais bruožais išsemiama prof. Balio Sruogos teatrinės veiklos realizuotoji sritis, jau negincijamai priklausanti mūsų kultūros istorijai, joje palikusi neišdildomą pėdsaką.

Tačiau pagrindinė Sruogos teatro sritis, kurios reikšmė šimteriopai žymesnė už bet kokį dėstymo, auklėjimo, organizavimo ir kritikos darbą, — jo meninė kūryba, jo dramaturgija, — liko beveik visiškai nerealizuota. Visiškai nevykęs Fedoto-Sipavičiaus „Baisiosios nakties“ pastatymas, o taip pat ir per jaunomis, studijinėmis jėgomis Olekos — Žilinsko pastatytoji „Milžino paunksmė“ neįvykdė nė dalies reikalavimų, kuriuos iškelia Sruogos veikalų teatrinis įkūnijimas. Veikalai ne tik žiūrovų, bet ir pačių aktorių nebuvo suprasti ir neturėjo pasisekimo. Laikas dar nebuvo atėjęs, ir teatro, kuris galėtų tinkamai pastatyti Sruogos veikalus, nebuvo. Lietuva jo dar laukė. Kad žymiausias Lietuvos dramaturgas, kurio veikalai savo menine jėga ir mostu prilygsta patiem didiesiem šių laikų Europos teatro kūriniam, nesulaukė Lietuvoje sau atitinkamo sceninio įkūnijimo, — t. y. paties Sruogos nuomone, iš viso, — neįgijo atbaigtos egzistencijos, netapo estetine realybe —, priežastys glūdi pačioje kūrinių esmėje, jų stilistiniam savitume.

Jei mes bandytume rasti vardą tai krypčiai, kurią Sruoga atstovauja, priešpastatydamas savo siekimus „vyžų ir apyvarų“ — atseit, natūralistiniam, Lietuvoj įsigalėjusiam teatrui, — mes bergždžiai eikvotume jėgas ir laiką. Bet kuris — izmas su savo istoriškai ir stilistiškai determinuotu tūriu čia nieko nepadėtų ir neužpildytų. Išėjęs iš jaunatvėje žavėjusios simbolistinės poetikos, savo brandžiuose veikaluose, Sruoga nuo simbolizmo nutolsta. Nutolsta jis ir nuo realistinio, gyvenimui ištikimo metodo — tikrovės vaizduotojui Sruoga pernelyg poetiškas, sapniškas, vietomis net irracionalus, jo gyvenimas pernelyg stilizuotas ir pakilus. Nenueina jis į amžiaus pradžioje madingus impresionistinius ar detalizuoto psichologizmo pustonius, prietemas, aidus ir minorinę gaidą — priešingai, pilnakraujis mažoras skamba jo veikaluose! Moderninės kryptys, daugiau ar mažiau suvienašalinančios žmogų ir buitį: — čia ekspresionistiniu lakoniškumu ir suskaldymu, čia surrealistiniu bėgimu nuo logikos ir sąmonės kontroliuojamų sričių, čia naujausiuoju šūkiu — egzistencializmu — dengiančiu neviltį ir jėgų išsekimą, — jos visos negali nė iš tolo laikyti Sruogos savo sekėju. Bet jis nėra nei klasikų mokinys — tam jis per aistringas, per plačiai išsiliejęs savo kompozicijoje, per kaprizingas. Jo stiliui trūksta „tauraus paprastumo, ramaus didingumo“, o architektonikai — geležinės logikos. Artimiausiai telpas į romantizmo sąvoką, su kuria jis principe daug kur sutinka, jis vis dėlto deklaravo, kad su senaisiais romantikais jam tik iš dalies pakeliui, kad jo siekimai — kiti. Ir iš tiesų, su tradicine romantizmo sąvoka, su Schillerio ar Hugo patetika, Sruoga neturi nieko bendra. — Jo neįmanoma įtalpinti į jokius mums žinomus teorinius rėmus.

Vienas tačiau, negriežtas ir nemoksliškas, bet mūsų visų juntamas mastas ištisai apima Sruogos kūrybos visumą. Tai — l i e t u v i š k u m o mastas. Visa, kuo mūsų tauta reiškiasi savo buity, išminty, tikėjime, papročiuos, darbe, savo dainoj, smūtkelio nuotaikoj ir drobės rašte, savo vidiniam ritme, visa, kuo ji gyvena, džiaugias ir kenčia, kas sudaro jos giliausią savitumą —, — visa tai Balio Sruogos veikaluose išryškėja adekvatišku temperamentu ir forma. Sruoga tad kuria naują, lietuvišką teatro stilių, — teatro, kuriam atitikti dar nepribrendo joks mūsų aktorių kolektyvas ir kurio negalima išreikšti scenoje senomis, įprastinėmis, vistiek: rytų ar vakarų mokyklų — priemonėmis.

Būsimasis Lietuvos teatras turės didelį uždavinį — rasti tą naują, savitą, sceninį stilių, kurį nužymėjo Sruoga savo dramaturgijoje. Šioji, dar neįkūnytoji jo teatro kūrinių reikšmė siekia tolimos ateities ir atrodo mums žymiai svarbesnė, negu visa kita.

Kaip būsimąjį teatro stilių pavadins būsimasis istorikas — ateities dalykas. Mūsų dienos neturi Sruogos kūrybai apibrėžti vardo, labiau ir pilniau išreiškiančio jos turinį ir dvasią, kaip tik tas vienas vardas — Lietuva.

MUZIKOS PARAŠTĖ

SAVA KŪRYBA IR SKEPTICIZMAS

Šių metų spalio mėn. 29 d. 16 val. 15 min. Miuncheno radijas savo kamerinės muzikos transliacijoje šalia Francesco Malipiero sonatos davė ir mūsiškio kompozitoriaus profesoriaus Kazio Viktoro Banaičio sonatą rapsodicą h moll, parašytą violončelei ir fortepionui. Sonatą grojo violončelistas Kurt Engert ir pianistė Rosina Walter. Kurt Engert'as — vokietis, dabartinis Miuncheno Filharmonijos koncertmeisteris, žinomas mums iš Kauno laikų, kur jis vienu metu buvo Kauno radiofono orkestro koncertmeisteriu.

Mums džiugu konstatuoti tą faktą, kad svetimtautis, tik trumpą laiką pabuvęs Lietuvoje, atkreipė dėmesį į lietuvišką savo srities kūrybą, o sugrįžęs savo tėvynėn, visu džentelmenišku drąsumu demonstruoja mūsų kūrybą savo plačiajai visuomenei, kurios aukštas muzikalumas žinomas visam pasauliui. Mes negalime įtarti jo bent kokiu savanaudiškumu. Jei jis, būdamas Lietuvoje, griebėsi lietuviškos kūrybos, galėjo skeptiškai nusiteikusiems atrodyti tam tikro karjerizmo sumetimas. Bet šiandieną jo nesaisto jokie, jeigu taip galima pasakyti, lietuviškos karjeros interesai. Lietuviška kūryba jam liko grynai muzikinių interesų sferoje lygiai su itališkąja, kurią jis šalimais pateikė, su tuo tik skirtumu, kad buvęs Lietuvoje gali turėti daugiau gyvų sentimentų, išplaukiančių iš betarpio sąlyčio su visu Lietuvos gyvenimu.

Nesame pasiryžę čia rašyti recenzijos. Nors pažymėsime, kad Engerto gana pajėgi, bet, pasakytumėm, paviršutiniška technika, o taip pat vidutinis, daugiau automatiškas muzikalumas neleido atskleisti viso gilaus grožio, kuris slypi šioje Banaičio sonatoje. Jos rapsodinis charakteris, sujungtas su plačiais lyriniais momentais, paremtas originalia plačiųjų sakinių forma, stato didelius reikalavimus išpildytojui. Reikia gilaus meninio subrendimo, reikia didelio pažinimo ir meilės lietuviškajai melodikai, reikia atskiro įsigilinimo į šios sonatos formą jos visumoje, nes ji žymiai skiriasi nuo kitų sonatų. Reikia didelio meistro parodyti šią sonatą ideališkoje šviesoje. Bet ir Engerto atlikimą mes pažymėsime kaip korektišką, juo labiau, kad jo partnerė Rosina Walter šioje sonatoje buvo už jį kiek stipresnė.

Mums svarbu pabrėžti visai kitas momentas, būtent, kad šios sonatos negrojo dar nė vienas lietuvis violončelistas. Jei tai būtų iš kuklaus prisipažinimo savo nepajėgumu šį kūrinį atlikti, galėtumėm net pagirti taip realų ir objektyvų nusiteikimą. Deja, mums gerai žinoma daugelio mūsų instrumentalistų arogancija savų kompozitorių kūrybos atžvilgiu. Tai liečia nevien violončelistus, bet ir smuikininkus, ir pianistus, ir dirigentus. Visi jie laukia „genialių" veikalų. Savo profesijoje būdami daugiau ar mažiau pajėgūs atlikti pasauly žinomus kūrinius, jie laukia lietuviškos kūrybos pripažinimo pasaulyje, o tik po to sektų jau jų malonus nusiteikimas saviems kompozitoriams.

Šį faktą galėtume išaiškinti tik gana primityvia mūsų išpildymo meno stadija. Jeigu mūsų kompozitoriai visu užsidegimu ir meile griebėsi kurti lietuviškas muzikinės kultūros gaires, kas jiems dideliu mastu yra pavykę, tai mūsų išpildytojai vos pajėgė apsitvarkyti su techniniais išpildomojo meno reikalavimais, nematydami jokių kultūrinių lietuviškajai kūrybai uždavinių. Faktai kalba patys už save. Kiek veikalų, simfoninių ir kamerinių, liko paprastais rašiniais ant popierio, neigaudami akustinio vaizdo. Jei tai liestų pačią jauniausią kūrybą, galėtume tam tikrą skepticizmą pateisinti, ir tai jei jis nebūtų tiek absoliutus ir visuotinas. Bet kuo paaiškinti, kad negroti mūsų žymiausiųjų kompozitorių veikalai? Kas girdėjo abi Juozo Gruodžio fortepiono sonatas arba minėtą K. V. Banaičio sonatą violončelei, arba Vlado Jakubėno ir Juliaus Gaidelio styginius kvartetus ir daugel kitų veikalų?

Tai dar ne viskas. Maža to, kad anksčiau minėtų sričių muzikos darbuotojai patys ignoruoja lietuviškąją kūrybą, blogiausia, kad savo nusiteikimu jie užkrečia ir plačiąją visuomenę, su kuria jiems tenka susidurti. Juk jie turi pateisinti savo pasyvumą, ir jie tai daro be jokių skrupulų lietuviškos kūrybos sąskaiton. Mes galime savąją kūrybą kritikuoti daugiau ar mažiau teigiamai ar neigiamai, bet mums nevalia jos ignoruoti. Neturime pamiršti, kad galutinį žodį tars tolima ateitis. Neturėtume pamiršti, kad ir išpildytojai toli gražu dar neužkariavo pasaulinių pozicijų ir, žiūrint iš bendro taško, nėra pakilę nė tiek, kiek mūsų kompozicijos menas. Todėl ir jų pasistatymas prieš visuomenę perdaug aukštas, su aiškiu neigiamu nusiteikimu savųjų kompozitorių kūrybai ir perdėm klaidingas. Priešingai, žadinimas visuomenės interesų savajai kūrybai būtų tiesioginis jų uždavinys ir, sakytumėm, jų pačių interesas. Jeigu vokaliniame mene per liaudies dainą ir savo komponuotą kūrybą mes priėjome prie pasaulinės muzikos literatūros, tai ir instrumentalinėje muzikoje platesnių sluogsnių domėjimąsi padidinsime tik savąja kūryba. Galbūt tai nebus visai tas pats kelias, nes instrumentinė ir bendrai kamerinė bei simfoninė muzika savo stiliumi ir forma yra sunkesnė ir reikalauja gilesnio domėjimosi muzika. Bet patriotinis momentas čia suvaidins žymiai didesnį vaidmenį negu didaktinis. Sava kompozitoriaus asmenybė, savi jo kūrinių motyvai, sava lietuviška jo visos muzikos dvasia visuomenę palenks žymiai greičiau negu platus muzikinis auklėjimas. Reikia tik didesnio pačių muzikų aktyvumo, didesnės akcijos savai muzikai populiarinti. Reikia pagaliau pradėti naują atlikimo meno gyvenime fazę — fazę sąmoningo savo muzikos meno kėlimo. Su savojo meno kultu pakils ir platesnės visuomenės muzikinis kultūringumas, su juo kartu eis ir mūsų tautinio veido paryškinimas pasaulinėje plotmėje.

Mūsų muzikai neturėtų pamiršti ir to fakto, kad perdaug turime mažai kvalifikuotų muzikų, kurie visu spartumu skiepija visuomenėje pigių menkaverčių dalykų skonį, dėl kurio rimti kameriniai veikalai dar sunkiau visuomenei prieinami. Tas faktas turi dar labiau padidinti muzikų atsakomingumą. Baigiant norėtųsi palinkėti visiems mūsų į sceną einantiems muzikams, kaip violončelistams ir smuikininkams, taip pianistams ir dirigentams, šalia savo garbingo pasaulinės literatūros darbo skirti žymią dalį lietuviškajai kūrybai. Neturėtų likti nė vieno lietuviško veikalo neatlikto savų menininkų. Dar daugiau — turėtų susidaryti net konkurencija dėl geresnio atlikimo, dėl gilesnės interpretacijos. Turėtų susikurti išpildymo tradicijos pagal dar gyvų autorių intencijas bei mintis. Būkime savos kūrybos geriausieji atlikėjai, kad paskum netektų jos važiuoti mokytis pas svetimtaučius, kaip atsitinka šiuo atveju su K. V. Banaičio sonata violončelei, kurią girdime iš svetimųjų menininkų, kai savieji snaudžia arba laukia dar geresnių veikalų.

I. P.

KŪRYBOS PASAULY

VERTINIMAI

NAUJOJI L. DOVYDĖNO KNYGA

Liudas Dovydėnas. MES IEŠKOM PAVASARIO. Išleido Liudas Vismantas, Schweinfurt, 1948 mt.

Dar Nepriklausomybės periodo literatūroje Liudas Dovydėnas buvo įsigijęs vieno iš geriausių mūsų pasakotojų vardą. Su malonumu prisimeni ne tik Jaujos Pasakas, Kelionę į Pievas, bet ir pačias pirmąsias jo knygas Cenzūros leista ir Buvo žmogus be kojų: Visuomet jis mokėjo šiltai ir draugiškai prabilti į skaitytoją, sakytume, paimti už rankos ir vestis į savo personažų pasaulį.

Emigracijoje gyvendamas, Liudas Dovydėnas irgi spėjo išleisti dvi knygas. Pirmoji knyga — pasakų rinkinys Gyveno kartą karalius 1947 mt. buvo apdovanota „Minties" premija. Antroji — mūsų aptarsimas pasakojimų rinkinys Mes ieškom pavasario. Itin stipriai pasireiškė Liudas Dovydėnas „Tremties Metuose" paskelbtuoju fragmentu iš savo romano Klementijus Dūda. Dėl to, imdamas skaityti šią naujausiąją knygą, tikiesi atsigaivinti sultingu Dovydėno pasakojimu, kuris taip džiugino minėtame romano fragmente.

Tačiau, šiuo atveju, tenka šiek tiek nusivilti. Nusivilti ne dėl to, kad autorius čia būtų silpnas, bet dėl to, kad didesnę pusę knygos užima subeletristinti reportažai ar feljetonai, kurių jokiu būdu negalima priskirti prie dailiosios literatūros. Vertinimo atveju yra neišvengiama šią Dovydėno knygą suskirstyti į dvi dalis — beletristinę ir reportažinę.

Prie pirmosios dalies tenka priskirti Karo dovaną, Apgavimus, Mes ieškom pavasario, Kaliamiesčio istorijas, Velykų rytą, Saulė ir žvirbliai, Dėl vieno lapelio ir Gyvenasi. Čia į mus prabyla senasis Dovydėnas, gal kiek mažiau dinamiškas ir jaunuoliškas, bet užtat ramesnis ir objektyvesnis. Skaitai, o, rodos, klausytum kažkieno draugiškai ramaus pasakojimo.

Karo dovanoje Dovydėnas vaizduoja, bolševikų armijoms artėjant, besitraukiančius iš Lietuvos žmones Klaipėdos pajūry ir vėliau tremty, kažkur prie Luebeko esančioje išvietintųjų stovykloje. Šiame pasakojime dar yra nemaža grubokos aktualijos ir mūsų jau minėto reportažinio elemento. Kad ir ten, kur surastas vaikas pasakoja, kaip jį vokietis mokytojas supažindino su lietuviais. Tikrovėje taip galėjo būti. Bet literatūros kūriny toki dalykai metasi į akis kaip nepakankamai suvirškinti ir nepersunkti per estetinės kūrybos nesuinteresuotumo rėtį. Tačiau viską išperka autoriaus mokėjimas įvykius ir žmones persunkti žmogiška šilima ir meile. Ir čia Dovydėnas mus tikrai įtikina, parodydamas, kaip žmogaus egoizmas sudūžta, atsimušęs į vaiko ašaras ir bendrų nelaimių grėsmę, užleisdamas vietą gailestingumui ir net pasiaukojimui.

Apgavimuose pasakojimą sudaro trys fazės, pavaizduojačios tuos pačius personažus, tiksliau tariant, vieną šeimą, trijose skirtingose epochose: Nepriklausomybės laikais, bolševikų bei vokiečių okupacijų metu ir tremty. Autorius rodo, kaip laikas savo galingoje srovėje blaško žmogų, negailestingai viską griaudamas ir kiekvienu momentu pastatydamas prieš naują nežinomybę. Dėl to viskas ir yra apgavimai.

Kaliamiesčio istorijose Dovydėnas mus nuveda į Lietuvos provincijos miestelį. Tai vienas iš tų gerai žinomų provincijos miestų, kuriame gyvenimas vystosi nuo amžių nustatyta tvarka, kuriame žmonės gimsta gyvena ir miršta begalinėje ramybėje, kuri galima būtų palyginti į vasaros sekmadienio vidudienį. Tokiame fone autorius parodo kelis tame miestelyje gyvenančius likimo posūnius, keistuolius, pusiaukelėje sustojusius žmones, iškritusius iš savo lizdo ir patekusius ne ten, kur jie turėjo būti. Dėl to jie ir negali ar nenori pritapti ir paskęsti kasdienybės rutinoje. Tokių žmonių kiekviename mieste rasi. Man skaitant, pav., net pasirodė kad čia aprašinėjamas mano gimtasis miestas, nes ir ten gyveno lygiai tokie patys žmonės, o jų tarpe buvo tokių pačių likimo posūnių ir keistuolių, spiritistų ir pamokslininkų. Dovydėnas čia nepaprastai tiksliai sugauna ramaus provincijos miestelio psichologiją ir nuotaikas. Vaclovas Kibardeika jiems (miestelio gyventojams) yra nevykėlis, keistuolis, nes siekia ne to, ko jie. Todėl jis yra niekinamas. Žiaurūs būna šitokie žmonės visiems tiems, kurie kuo nors išsiskiria, kaip antis į prūdą patekusioms gulbėms. Tik kai jis miršta, staiga visiems pasidaro tuščia, liūdna ir gaila šio nevykėlio. Dabar daug kas tvirtina, kad Vaclovas Kibardeika net geras žmogus buvęs. Ir paaiški, kad jį niekino ne iš piktumo, bet neturėdami ko veikti.

Nors autorius visą pasakojimą praveda šiek tiek komiškoje nuotaikoje, perskaičius pasilieka kažkokio neaiškaus liūdesio nuotaika, ir tuoj pamatai, kad autorius čia nenorėjo juoktis.

Pagrindiniam personažui Vaclovui Kibardeikai mirus ir jį triukšmingai palaidojus, autorius šiek tiek perilgai užtęsia pasakojimą, tuo susilpnindamas kompozicinį vientisumą.

Tačiau pats gražiausias dalykas yra, be abejo, Mes ieškom pavasario. Čia Dovydėnas rodo tikrą gamtos žmogų — senelę Aniutę, gyvenančią miško trobelėje. Visas jos gyvenimas yra gamta. Viskas persunkta skaidraus idealizmo šviesa, kurios spinduliavime visoje didybėje atgyja tikrovė ir prakalba suprantamais žodžiais. Jos gyvenimas jai pačiai yra savotiška legenda. Ten, kur ji pasakoja apie gamtą, apie dingusį katinuką žebranosėlį, junti, kad tai

ne vien pasakojimas, bet jos realybės integralinė dalis. Iš jos pasakojimų ir pasikalbėjimu su vaiku paaiški ir pasaulėžiūra — primityviai gilus žvilgsnis į gamtą ir į žmogaus gyvenimą. „— Atmesti reikia akis į aukštį, idant žvaigždes matytum. Tai todėliai žmogų amžinatvei guldo ant nugaros... Veizi, stebi — žvaigždelės spindi... O tu man pasakyk, kodėl dulka lazdynas, ieva baltuoja žiedų akim, putinėlis rausva uogele saulę gaudo?" (Mes ieškom pavasaio 211 psl.) Arba: „— Gyvenam, kad vakarykščia diena būtų miela atsiminti. Ag, gi, sakykim, kas gi yra po žvaigždėmis, jeigu ne geros dienos atsiminimas?... Taigi, aš pati, kai jau sunku, kai širdis nemieloje verda, tai grįžtu atgalios, grįžtu į gerą dieną — ir vėl šviesiau. Kaip sakyta, gyventina, kad būtų teisu, gera vakarykščią dieną atsiminti... Tai va, pliauškiu o pats metas ožką milžti, nes jinai jau ir kuolą nugrauš (Ten pat) Ir dar: „— Gyvensi, kaipgi, ir tada, kai į žvaigždelę... Avižų žiužėnimu, lazdyno dulkele pradulkėsi, ievos kvapu pakrūmėje dvelktelėsi..." (Ten pat).

Galima būtų išsireikšti, kad jos pažiūros, (ne autorius) yra šiek tiek „skerdžiaus Lapino filosofijos" įtakoje. Tačiau savo esmėje ji yra visiškai skirtingas psichologinis tipas.

Dovydėnas čia keliais teptuko brūkšniais sugeba atgaivinti aplinką. Mažiausios smulkmenos išeina gyvos, sultingos. Koks gyvas ir ryškus išėjo klebonas Perekšlis. O kiek maža vietos Dovydėnas jam tepaskyrė. Nemažiau ryškus ir Ignosėlis. Sugebėjimas vaizduoti žmones yra viena iš didžiųjų rašytojo savybių.

Kiti šios grupės dalykėliai yra mažiau įdomūs.

Mūsų aptartuose kūriniuose, autoriaus nevaržė aktualija. Jų medžiaga jau gerai susigulėjusi autoriaus vaizduotėje. Dėl to ir formos požiūriu šie dalykai išėjo stipriausi.

Apie tuos Liudo Dovydėno rašinius, kuriuos mes pavadinome reportažiniais, nedaug ką tegalima pasakyti. Kaip toki, jie gal ir neblogi, bet jų reikšmė yra daugiau praeinamo pobūdžio. Juose užfiksuoti mūsų gyvenimo paskutinių aštuonerių metų tragiški epizodai yra įdomūs, bet tiktai kaip dokumentinė medžiaga ateičiai. Jeigu mes juos norėtume vertinti kaip grožinės literatūros kūrinius, reikėtų nesvyruojant pasakyti, kad jie yra nedavirę, žali. Iš šių pastarųjų bene geriausias bus **Aš norėčiau būti Hirošimoje.**

Nedrįsdamas statyti klausimo, ar tokio kalibro rašytojui, kaip Liudas Dovydėnas verta užsiiminėti žurnalistika, norėčiau priminti prancūzų akademiko André Maurois pareiškimą, kuriame jis tvirtina, kad žurnalizmas dar nepagimdęs nė vieno žymesnio rašytojo, o nužudęs tūkstančius.

Algirdas Mikulėnas

TRYS J. ŠVAISTO KNYGOS

J. Švaistas — RAŠAU SAU — Tremtinės užrašai. Išleido „Mintis" 80 psl., kaina nepažymėta.
J. Švaistas — SIELA LAGAMINE — novelės. Išleido „Atžalynas" 144 psl., kaina nepažymėta.
Juozas Švaistas — PASKUTINĮ KARTĄ TAVE KLAUSIU — romanas. Išleido Liudas Vismantas 169 psl., kaina nepažymėta.

Juozas Švaistas, jau Lietuvoje išleidęs keletą knygų (Šilkinė suknelė, Kerpių berniūkštis, Naujan gyveniman, Meilės vardu), 1947 ir 1948 metų sąvartoje mūsų visuomenei dávė net tris knygas. Su nuostaba skaitytojas pasitinka taip produktingą rašytoją, kuris ir šiose sunkiose sąlygose galėjo tiek daug parašyti: tris knygas — „Rašau sau" — tremtinės užrašai, „Siela lagamine" — novelės ir „Paskutinį kartą tave klausiu" — romanas. Nors savo žanrais ir savo vaizduojamąja medžiaga šios knygos skiriasi tačiau jos turi daug bendro savo formos ir pasaulio supratimo atžvilgiu. Tai leidžia mum čia kartu į jas pažvelgti.

„Rašau sau" pavadinta dar tremtinės užrašais. Tai nėra mūsų lietuvės tremtinės vargo kelias, bet rusės emigrantės, kažkokios kunigaikštytės Zinaidos, kuri pabėga iš Rusijos ir Lietuvoje pasidaro baro dama, kabareto šokėja ir tarnauja žydo naktiniame restorane. Ji keičia vyrus kaip savo vakarines sukneles ir ilgis meilės, vidinės šilumos. Ji turi mylimąjį Pėtią (Petrą) gusarų pulko karininką, bet į kabaretą atsilanko solidnas ponas — Tonia (Antanas) Giedrimas — lietuvis advokatas ir biznierius. Jis švaistosi pinigais, pasikviečia Zinaidą pas save ir jai pasiperša. Ji, jausdama jo vienatvę, kuri ją traukia, ir apskaičiavusi, kad galės geriau savo motinai padėti, sutinka su jo pasipiršimu. Meta restoraną, apsikrikštija ir išteka už Giedrimo. Po to ištaigi povestuvinė kelionė į užsienį, švaistymasis pinigais ir grįžus uždaras ir monotoniškas gyvenimas. Jos vyras nedrįsta su ja pasirodyti visuomenėje. Ji skaito, piešia ir patogiai be jokio darbo gyvena. Norėdama per Kalėdas pergyventi pilną švenčių džiaugsmą, ji bando prikalbėti vyrą, kad surengtų kokį pobūvį, tačiau vyras ją išsiveža į savo dvarą. Ten irgi prasideda tuščias ir pilkas gyvenimas. Ji ilgis pilnumos, siautėjimo. Namai ir vyras jos neužpildo. Vėl prisimena Pėtią ir jo ilgis. Grįžta į miestą, per Naujų Metų sutikimą pirmą kartą susitinka su platesne visuomene ir pradeda vėl linksmai gyventi. Vėl ji atnaujina savo romaną su Pėtia. Vyras seka, apstato sargybom, bet pats kokiam veiksmui nesiryžta. Slenka slaptų pasimatymų vaizdai, jodinėjimai. Negalint būti jai motina, vyras pradeda nusigręžti nuo jos. Atsiranda jos draugė Olga, kuri pradeda skverbtis į vyro pasaulį. Po metų bendro gyvenimo Zinaida jau persiskiria su vyru ir gyvena viena ir vieniša. Ji su viena drauge domis teatru. Galų gale atvažiuoja kitas rusų emigrantas iš vokiečių filmų bendrovės ir ją pasamdo savo sekretore. Ji susikrauna savo daiktus ir išvažiuoja iš Lietuvos. Tuo ir baigiasi tremtinės užrašai.

„Siela lagamine" — novelių rinkinys — vaizduoja daugiausia tremtinio buitį su gyvenimo pilkuma, su visais stovykliniais nuotykiais, komitetais, su laisvės ir teisybės išsiilgimu (Siela lagamine, Tik vieną mažytį vamzdelį, Gerai, kad taip atsitiko, Koks tvaikas, Paskutinysis DP teismas).

Antrąją knygos dalį sudaro vaizdeliai iš Lietuvos. Čia randame ir miesto buržuazinių vaizdų (Be pykčio), ir jauno žmogaus svarstymus, kam jis reikalingas (Paskutinė paslauga), ir kaimą, paskendusį savo varge, ir jaunus žmones, besirengiančius išemigruoti (Apžiūrėk tą skynimą), ir okupacinius vaizdelius (Dėl laisvės, Žiobriai eina).

„Paskutinį kartą tave klausiu" romanas paskirtas Lietuvos okupacijų metams. Plačiai pavaizduota išvežimas, areštai, bolševikų siautėjimas ir gyvenimas, atėjus kitiems okupantams. Bolševikai iš Butkūnų išveža kelis žmones. Jų vienas laimingu būdu grįžta ir papasakoja, kad vagone mirė Adomonio žmona, o Naką, norint jam pabėgti, nušovė. Adomonis yra valsčiaus viršaitis, ūkininkas, sąžiningas ir doras žmogus. Bolševikmečiu jis slpastėsi ir išliko, kai jo visą šeimą išvežė. Tačiau jis nekerštauja savo priešams ir padeda komunistui Kaziui Naujokui išeiti iš kalėjimo. Naujokas, aktyviai veikęs bolševikų

metu, bijodamas vėl papulti į kokią koncentracijos stovyklą, stoja tarnauti samdiniu pas tą patį viršaitį Adomonį.

Adomoniui reikia naujos šeimininkės. Jo akys nukrypsta į jauną, žvalią našlę Nakienę. Jos širdis linksta į miestą, bet piršlys susuka galvą, iškelia ekonominius motyvus, pagaliau ir pati Nakienė nesibaido Adomonio. Ji sutinka ir išteka už jo. Atrodo, kad jų gyvenimas bus darnus ir mielas: abu protingi, visuomenės gerbiami. Tačiau jaunoji ponia greitai įsižiūri į berną Kazį Naujoką. Anelė Adomonienė gailisi jo nelaimingo, pakiša slapta gardesnį kąsnį, paskui prieina prie to, kad pradeda miške slapta susitikinėti. Vyras jaučia, kad žmona tolsta nuo jo, bet nieko nesako, vienas pats blaškosi, važinėja ir geria. Anelė nori iškopti iš tos padėties, nori būti ištikima, bet nepasiseka. Kazys kažkokia jėga ją traukia, ir ji vėl krinta į jo glėbį.

Karas eina toliau. Veikia banditai, parašiutininkai. Adomonis pasiryžta nusikratyti bernu ir jį atiduoti karo darbams. Žmona išduoda šią paslaptį Kaziui. Po to greit dingsta Adomonis. Įtartini visi dingimo pėdsakai. Ieško policija, bet niekur jokio dingimo ženklo nesuranda. Žmonės slapta galvoja, kad bus jį pražudžiusi žmona, susitarus su bernu. Tačiau jokių įrodymų nėra. Ji laiminga gyvena savo ūkyje su bernu, kuris dabar jaučiasi kaip šeimininkas.

Pavasarį miške randa po egle pakastą kažkieno lavoną. Visi nusprenddžia, kad tai Adomonis, bet žmona neprisipažįsta. Jam surengiamos laidotuvės, kurių metu klebonas klausia Anelės, ar čia jos vyras, o ji vis neprisipažįsta. Galų gale, trečią kartą klebonui pakartojus ir sąžinei kankinant, ji pasako: „Atstokit pagaliau nuo manęs su tuo lavonu! Jei norit, tai aš jums tikrai savo vyrą parodysiu! Eikime!" (168 psl.)

Ji nusiveda žmones į savo ūkį ir liepia kluone po šoninės šiaudais kasti duobę. Ten randa Adomonį, kurį su kirviu nužudė bernas Kazys. Šiuo metu jis yra pradingęs iš namų, ir Adelė sako, kad ją šėtonas bolševikas, kuris visą gyvenimą sugriovė, sugundė ir jos pačios laimę suėdė.

Šitai visų trijų knygų plačiai ir gausiai medžiagai nėra surasta didesnio i d ė j i n i o pagrindimo nei p r o b l e m ų. Tremtinės Zinaidos gyvenimas yra beprasmis, neišreiškiąs jos vidinės tragikos ir tremtinės būsenos. Atrodo, kad autoriui nedaug jos vargai ir terūpėjo, o daug daugiau domino pigus beprasmis buržuazinis gyvenimas, su savo pikantiškumu, meilės nuotykėliais, kabaretų blizgesiu. Todėl ši knyga pasidaro bulvarinio pobūdžio.

Taip pat skurdus idėjiniu atžvilgiu ir „S i e l a l a g a m i n e" — novelių rinkinys. Nėra čia tų žmogų sukrečiančių problemų, pačioje tremties buityje pasiliekama paviršiuje, neįžvelgiama į jos tragiką, pasitenkinama kartais tik paprastais nuotykėliais, meilės apybraižom. Tiesa, kartais mėginama praskleisti ši tremties tragika (Paskutinysis DP teismas), bet ir čia nuslystama į paviršių, į publicistinį temos interpretavimą, kurį mes sutinkame spaudoje ir kuris per tiek laiko jau yra gana pabodęs. „A t k e r š y s i u t a u" vaizdelyje vaizduojama St. Darius, kaip jis kovoja vakarų fronte, atvyksta į Lietuvą ir dalyvauja laisvės kare, kur susitinka savo draugą, kariaujantį lenkų pusėje, ir jam už blogą, padarytą anksčiau, atsimoka geru. Šis kerštas taip pat yra pasilikęs paviršutiniškas, sausas, schematinis ir neįtikinąs. Lygiai taip pat skaitytojo pakankamai neįtikina ir „A p ž i ū r ė k t ą s k y n i m ą" sūnaus apsisprendimas pasilikti namuose.

„P a s k u t i n į k a r t ą t a v e k l a u s i u" romane taip pat nesurandame gilesnio idėjinio pagrindimo, kodėl čia viskas vyksta, kodėl tas žmonių blaškymasis. Atrodo, kad tą chaosą yra sukūręs bolševizmas, bet ir čia trūksta griežtesnio problemos pastatymo ir gilesnio įžvelgimo į žmogų, į jo santykius su karu, su tuo pačiu bolševizmu.

Tokioje medžiagos platumoje gal mes surasime kokį charakterį, kuris iš tos gausybės puslapių prasimuštų ir prakalbėtų. Deja. Nerandame čia įdomesnio žmogaus. Visi jie vienas į kitą panašūs, pilki, be savito pasaulio. Blanki ir Zinaida. Juk tai blankus kabareto šokėjos tipas be gilesnės sielos. Neišryškintas ir neišvystytas nei Antanas Giedrimas. Biznierius, advokatas, turtuolis, dvarininkas. Tai visa, ką galime pasakyti apie jį. Bet to dar maža.

Iš „S i e l o s l a g a m i n e" ryškesnis tik darbininkas „V a b a l ė l i s i r t a s j u d a" novelėje. O kiti žmonės yra blyškūs, pilki, kurių net pavardes maišai.

Daug didesnių galimybių autorius turėjo romane, norėdamas sukurti įdomių charakterių. Bet ir čia veikėjai visi vienas į kitą panašūs, sukirpti pagal tam tikrą šabloną. Mitiugin'as komisaras jau padarytas tikras žvėris, suschemintas ir Kazys Naujokas ir pats Adomonis. Blanki ir neįtikinanti ir Anelė Nakienė-Adomonienė. Tai yra žmonės, kurie mūsų atmintyje nepasilieka, kurie mūsų nesugestijonuoja ir savo asmens turtingumu netraukia.

Mes turime ir savo literatūroje knygų, kurios nepasižymi kokiomis ypatingomis idėjomis ir neturi ryškesnių personažų, tačiau yra puikūs literatūriniai veikalai, patekę net į chrestomatijas (A. Vaičiulaitis). Savo atbaigta estetine forma jie yra pasiekę meninio lygio ir susidarę sau gerą vardą.

Gal ir J. Švaistas yra tos formos burtininkas, kuris, be didesnių idėjų, be ryškesnių charakterių, nori pateisinti savo knygas. Tačiau ir čia turime nusivilti.

Forma su savo kompozicija, stiliaus plonybėmis yra dar svetima autoriui. Jau pats knygos pavadinimas — „R a š a u s a u" erzina skaitytojo ausį ir estetinį skonį. Šitame knygos pavadinime pagrečiui kartojasi tie patys skiemenys — „šau sau", kurie savo skambesiu nustelbia pirmąjį skiemenį ir padaro pavadinimo prasmę nesuprantamą. Reikėjo tik tuos žodžius sukeisti, ir būtų buvęs visai kitas skambesys.

Kompozicijos atžvilgiu „R a š a u s a u" neišbalansuotas. Pradžia ištęsta. Kai prieiname prie svarbių vietų, kurios tikrai darosi įdomios, ten arba visai jos praleidžiamos arba tik suglaustai papasakojamos. Taip, pvz., nėra išvystytas šeimos persiskyrimas. Tai yra būdinga J. Švaisto kūrybai. Jis sustoja prie mažiau reikšmingų smulkmenų ir ten ilgai triūsia, o kur reikia praskleisti žmogaus gelmes, psichologiškai jas išvystyti, ten tuoj greit užskleidžia ir šuoliais lekia į finalą. Tokios, pvz., yra novelės: Gerai, kad taip atsitiko, Be pykčio, Apžiūrėk tą skynimą.

Kompozicinis neapdairumas dar labiau išryškėja „P a s k u t i n į k a r t ą t a v e k l a u s i u" romane. Čia su visu smulkmeniškumu pavaizduota visi areštai, net 52 puslapiai jiems paskirta, t. y. knygos trečdalis. Viena scena panaši į kitą. NKVD-istai eina iš namo į namą ir kartoja tuos pačius žodžius. Keičiasi tik žmonių pavardės. Vienur dar verkia, kitur serga, užsispiria nevažiuoti. Atrodo, kad visa knyga bus tik NKVD-istų dienoraštis. Atsiritęs į knygos trečdalį, autorius dar neparodė nė vieno pagrindinio veikėjo, neužmezgė jokios intrygos, kuri toliau varytų romano akciją. Ėjęs plačiu keliu, jis perversmus ir karo metus jau suglaustai papasakoja. Ir tolimesnis romano vystymas jau yra apybraižinis, o gale lekia šuoliais į sprendimą. Neįtikinama ir neparengta Adomonio mirtis ir labai šykščiai pavaizduota. Atrodo, kad autorius norėjo romanui suteikti kriminalinio pabūdžio: dingo Adomonis, ieško, neranda. Žmogaus užmušimas nėra toks paprastas dalykas, daug didesnis už kokius areštus. Kai šie areštai vaizduojami pla

čiai, tai čia pasitenkinama keliais puslapiais. Autorius visai neanalizuoja nei Anelės, nei Kazio psichikos. Tiesa, taip lengviau apsidirbti su romano sprendimu, bet tai nėra tikro menininko rašytojo kelias.

Atrodo, kad autorius, pradėdamas rašyti romaną, nebuvo gerai apsisprendęs, ko siekia ir kuo viską užbaigs. Rašė, rašė, pabodo, vieną nukirto su kirviu, žmoną keliais žodžiais sugraudenęs privedė prie atgailos ir tuo pabaigė romaną. Neišnešiota, neapgalvota medžiaga yra tik žaliava. Su ja autorius nesugebėjo susitvarkyti ir suvesti į vieningą formą. Neapgalvotai pradėjęs romaną, įsitraukęs į arešto scenas ir jas atbaigęs, autorius nebežinojo, kur eiti. Ir atrodo, kad būtinai norėjo parašyti romaną, todėl paskui prikergė neištikimos meilės intrygėlę ir, praskiedęs buities ir karo fonu, padarė romaną. Todėl jis yra skilęs savo kompozicijoje: areštų vaizdai ir neištikimybės romanas.

Autorius stebi gyvenimą ir jame randa tik nuotykius, o nemato žmogaus. Juk gyvenime veikia žmogus, jis pasireiškia per savo santykius su aplinkuma. Bet autorius nepajėgia žmogaus šitos aplinkumos veiksme pavaizduoti ir jo išryškinti. Autorių traukia pats paviršius, pats nuogas nuotykis, o žmogus pasilieka nuošalyje. Todėl Zinaida lengvai išsituokia, Adelė lengvai pakelia tai, kad Kazys nužudo jos vyrą.

Kai autoriaus dėmesys krypsta į nuotykį, į gyvenimo aplinkumą, lengva nukrypti į reportažą. Ir tikrai, visa J. Švaisto kūryba yra reportažinio pobūdžio. Viskas apkraunama smulkiom nereikšmingom detalėm, protokolišku tikslumu aprašinėjama nereikšmingi faktai. Ar ne reportažiška yra „Sielos lagamine" rinkiny to paties vardo novelė iš DP gyvenimo ir kitos iš DP buities apybraižos. Reportažu dvelkia ir visas romanas, ypač jo pradžia. Tačiau reportažas dar nėra kūryba, kurioje turi būti medžiagos planavimas ir jos koordinavimas į bendrą visumą.

Būdama reportažinio pobūdžio, Švaisto kūryba neišvengia publicistikos. Publicistinių pastraipų visur mirgėte mirga, ypač tai iškyla, kai autorius bendromis frazėmis kalba apie tremtinių gyvenimą (pvz., „Siela lag." 13 psl.), karą, Lietuvos vargus.

Visa tai susumavę, matome, kad J. Švaisto knygos pasiliks tik reportažai iš mūsų buities ir gyvenimo. Kas dabar nori ir kas ateityje norės atrasti mūsų buitį, karą, visus sunkius laikus, kas norės pamatyti išsigimusį ir tuščią miesčionišką gyvenimą, tas ras net smulkius aprašymus. Kas knygoje jieško daugiau, estetinio pasigėrėjimo, skonio, idėjų ir žmonių, tas šia naujausia J. Švaisto kūryba apsivils.

A. Džiugėnas.

MEDARDO BAVARSKO POEZIJOS DEBIUTAS

Medardas Bavarskas SUNKIOS VALANDOS. Pirmoji eilėraščių knyga. Schweinfurt 1948; išleido „Tėviškės" leidykla.

Norėtųsi su didele meile paimti ją į rankas, nes tai nuoširdžiai parašyta knyga. Ne tam rašyta, kad „padarius" eilėraštį, kad užsitarnavus poeto vardą, bet — kad širdis perdaug kupina liūdesio ir nuovargio, kad nebėra kam kalbėti — tik sau — eilėraščiuos.

Tu nežinai, kad būna tokios aukštos [pilys,
Tu nežinai — —
Kai saulė teka, karalaitė mylinti
Dainuoja taip gražiai.

Nuoširdūs „Sunkių valandų" eilėraščiai, tuo netenka abejoti. Jie išpildo pirmąją lyrikos sąlygą — jų pasaulis tikrai išgyventas ir jie nemeluoja.

O pasaulis, kurin taip nuoširdžiai mus atveda poetas — skurdus ir tuščias ir neturtingas. Nedaug mums jisai teparodo: nėra Medardas Bavarskas naujų vidaus karalysčių kūrėjas, nepretenduoja jis į tautos dainius, tik viena tenori jis mums pasakyti — kad jam negera pasauly gyventi. Šitam pagrindiniam savo nusiteikimui jis pasirenka siaurą ir neįvairią tematiką — tai, ką kiekvieno šios žėmės praeivio akys teužkliudo: sunkią kasdieninę buitį, prislėgtą sudužusių svajonių, apviltos meilės, nesurandamo ir nebylio Dievo naštos. Tarsi begaliniai pilkas ir tuščias peizažas atsiveria prieš mus Medardo Bavarsko tematika, ir tai, kas turėtų duoti jai gyvybės, yra poeto siela. Nes ją poetas nori išsakyti, nieko daugiau, ją, mirtinai iki skausmo sugeltą ir nuvargusią — —

Ir čia neišvengiamai turime paliesti Medardo Bavarsko eilėraščių formalinę pusę. Nes nesame mes tokie pozityvūs, jog reikalautumėm iš poeto žūt būt teigti gyvenimą. Ne, jis gali rašyti, ką jis nori, bet jo eilėraštyje tebūna kūrybinė jėga atskleisti savo pasaulį vientisą, be jokios nereikalingos detalės, išgyvenimo sulydytą organiškon visumon. O tačiau išraiškos netobulume, norėčiau teigti, glūdi „Sunkių valandų" nenusisekimas. Šie eilėraščiai yra vienas akyvaizdžių, pavyzdžių, kaip forma yra neatsiejamai suaugusi su turiniu, kaip tam tikras kūrybinis nusiteikimas neišvengiamai reikalauja jam priklausančios išraiškos, jeigu norime džiaugtis tobulais kūrybos vaisiais. Jų šaltinis yra pats gryniausias lyrinis nusiteikimas, koks begali būti: poeto sielos bangavimas, savojo „aš" išsakymas. Tačiau toks nusiteikimas reikalautų ir grynosios lyrikos išraiškos. Čia vaizdas ir savoka nusilenkia pačiam žodžiui ir jo muzikai. Lyrinis žodis privalo atgauti pirmykštę savo jėgą, jis turi gimti nesąmoningai, nesąmoningai jungtis į sakinius ir į posmus ir išreikšti tai, „kas žodžiais nepasakoma" — individualiausius žmogaus sielos virpėjimus ir jo vieno nepakarjamą likimą. Čia žodis turi būti pirmykštis ir individualus giliausia prasme. Jis turėtų išeiti tarsi pirmą kartą pasaulin iš jį sakančio poeto lūpų, nes jis gi jo sielą nori išreikšti.

Šito nėra Medardo Bavarsko poezijoje. Jo visas kūrybinis nusiteikimas yra aiškiai lyrinis, jis nuoširdus ir asmeniškas, jo vaizdai neįvairūs, nenauji, nereljefingi ir praplaukiantys. Tačiau jo kalba, deja, labai sunki, neritmiška ir nesavita. Labai dažnai jo eilėraštį tarsi suplėšo banalus, kasdieniškiausios kalbos posakis, neturįs nieko bendro su poetine visuma ir nieko eilėraščiui nereiškiantis. Nenoriu pasakyti, kad lyrikos kalba negali būti natūrali arba net drastiška, bet ji turi visuomet įgauti gyvybės ir sodrumo, kiekvienas žodis turi būti čia reikalingas ir pateisintas. Jis turi įsilieti į eilėraščio nuotaikos ir muzikos visumą, nes eilėrašty ir mintis virsta nuotaika. — — Tuo tarpu:

Kai sukursiu aš ugnį krosnelėj
Nebebus jau taip baisiai tylu.
Negi niekad sušilti negali
Pasilikęs žmogus be namų?

— vienas atsitiktinis pavyzdis, bet jis labai charakteringas visai Bavarsko poezijai. Ką gi pasako paskutinės dvi eilutės, ką turi bendro šitas prozaiškas peties gūžtelėjimas su eilėraščio nuotaika?

Kas gi mus užburia grynųjų mūsų lyrikų Miškinio ir Aisčio žodyje, jei ne tai, kad jis visas virpa melodija, kad jų sakinius neša ir jungia ne prozaiškas minties dėstymas, o nesugaunama nuotaikinė gaida, ir per tai visa tampa nauja ir nepakartojama. Tyrosios lyrikos žodis turi dainuoti, ne todėl, kad tai mums suteiktų daugiau estetinio pasigėrėjimo, ne, bet todėl, kad tik tokiu budu jis išreiškia žmo-

gaus sielą, tik tokiu būdu jis perduoda betarpiškai ir tai, kas vaizdu ir sąvoka tiesiogiai nesugaunama — nuotaiką ir jausmą.

Medardo Bavarsko prozos knygos mus atbaidydavo savo personažų psichologišku nepagrindimu, savo tiesiog vaizduojamos aplinkos prievartavimu — visus paversti nuovargio ir nusivylimo persisunkusiais pavidalais. Lyrikos kelyje šitas pavojus savaime išnyksta. Tik gaila, nors ir pirmajai eilėraščių knygai, mes turime čia statyti tikrosios poezijos reikalavimus: ji nėra pradedančiojo knyga, joje aiškiai matome tiesiog skausmingą pastangą save visą iki galo išsakyti, ir todėl su skausmu turime pasakyti, kad „Sunkių valandų" autorius nėra suradęs savitos pajėgios išraiškos ir nejaučia žodžio. Subrendusiam dvasiniam pasauliui reikia ir brandžios išraiškos. Ir labai dažnai, kada mes turime nulenkti galvą prieš tikrą, nemeluotą jo eilėraščių nuoširdumą, mes vis dėlto negalime jų laikyti tikrais poezijos kūriniais.

D. M. Jesaitytė

ATSIŲSTA PAMINĖTI

* KRIVULĖ. Mažosios Lietuvos Tarybos Spaudos Komisijos leidinys lietuvių ir vokiečių kalbomis. Redagavo: Albertas Puskepalaitis. Tai didelio formato, gausiai iliustruotas, 136 psl. leidinys, išsamiai nagrinėjąs praeities ir dabarties Mažosios Lietuvos problemas. Pabrėžtina, kad šio leidinio straipsnių autoriai beveik visi yra patys Mažosios Lietuvos lietuviai, ko buvo pasigesta specialiame Mažiosios Lietuvos „Aidų" numeryje.

* ŠV. PRANCIŠKAUS VARPELIS. Nr. 10. Šiuo numeriu minima žurnalo 25 metų sukaktis. „Varpeliui", įsikūrus Amerikoje, pavyko virsti kultūringu religinės ir patriotinės minties žurnalu, pritraukiant visą eilę bendradarbių. Ir šiame numeryje be kitų rašo: Ark. J. Skvireckas, vysk. P. Būčys, kan. F. Kapočius, Juozas Girnius, Paulius Jurkus, Dr. J. Grinius S. Sužiedėlis, A. Vaičiulaitis ir kit.

DĖMESIO MAŽAJAI LIETUVAI!

LIETUVIAI

Neseniai Mažosios Lietuvos Tarybos prezidiumas vėl paskelbė aukų vajų. Praeitais metais lietuviai tremtiniai labai gausiai ir duosniai rėmė Mažosios Tarybos veiklą, duodami gražų įrodymą, kad Mažosios Lietuvos reikalai tremtinių tarpe labai gyvai ir nuoširdžiai atjaučiami.

Šiais metais kol kas aukos plaukia gana silpnai, ir tas yra suprantama, nes valiutos reforma mus visus padarė ubagais. Bet kaip tik tai yra ir priežastis, kodėl mes vėl kreipiamės į Jus. Mūsų lėšos, kurias labai atsargiai ir taupiai naudojome, per šią reformą yra žiauriai sunykusios, ir jeigu nenorime, kad visas mūsų darbas sustotų, ir jau pradėję nokti darbo vaisiai išeitų niekais, esame kaip tik dabar reikalingi kad ir kuklios paramos.

Esame išspausdinę keletą leidinių — žurnalą „Krivulė", Vydūno „Gyvenimas Prūsų Lietuvoje" ir vieną kitą knygute vokiečių kalba. Ši literatūra, nors ji ir Jums be abejonės bus įdomi ir naudinga, pirmoje eilėje buvo manyta paskleisti tų mūsų tautiečių tarpe, kurie yra kiek atitolę nuo mūsų bendruomenės ir kuriuos norime atlaimėti ir išlaikyti mūsų tautai. Lietuvių tauta nėra perdaug gausi žmonėmis ir yra ypač per paskutinį karą turėjusi tiek nuostolių, kad mes turime branginti kiekvieną mūsų kraujo lašą ir kad turime kovoti dėl paskutinio pabėgėlio iš Mažiosios Lietuvos, kuris savyje neša mūsų brangų lietuvišką kraują.

Šiems nelaimingiems pabėgėliams, kurių dauguma nerado šilto prieglobsčio IRO stovyklose, o yra priversti stumdytis pavieniai tarp nepalankių jiems svetimų žmonių, mes norime kiek galėdami padėti, materialiai ir moraliai. Minėtą literatūrą turėsim jiems dalinti dažniausia nemokamai. Todėl mes prašome dar kartą Jūsų paramos. Jos laukiame iš paskirų asmenų ir iš lietuviškų organizacijų.

Buvo kadaise laikai, kada Mažoji Lietuva pagelbėjo Didžiajai Lietuvai, spausdindama brangų lietuvišką žodį ir skleisdama jį žmonių tarpe. Tas darbas nebūtų pasisekęs be žymių materialių aukų iš to laiko Mažosios Lietuvos veikėjų pusės. Dabar atėjo laikas Jums, Didžiosios Lietuvos broliams, prisidėti savo aukomis prie lietuviško žodžio skleidimo Mažozios Lietuvos lietuvių tarpe.

Padėkite mums apmokėti spaustuvėms sąskaitas, kad galėtume jau atspaustintus leidinius atsiimti ir paskleisti.

Būtų gerai, jeigu atskirose stovyklose susiburtų mūsų bičiuliai ir imtųsi iniciatyvos aukas surinkti ir mums padėti.

Pinigus prašome siųsti šiuo adresu: Albertas Puskepalaitis. (16) Wiesbaden, Koernerstr. 3.

Erdmonas Simonaitis

Mažosios Lietuvos Tarybos prez.

Pirmininkas

VISUOMENINIS GYVENIMAS

LIBERALIZMO TEISINIMAS

Atsakymas JULIUI KAUPUI

Mielas Bičiuli,

Teisinti liberalizmą pasišovėte ne tik Jūs vienas. Antai „Mintis" skyrė šiam reikalui net penketą ilgų straipsnių (plg. 86—90 nr.). Tačiau negirdomis praleidęs V. Trumpos skeptiška šypsena lydimus ir nekultūringa bei viešoms diskusijoms neverta forma parašytus „pamokymus", mielai sėduos atsakyti į Jūsų laišką, išspausdintą „Aidų" 19 nr. ir pavadintą „Kryžkelėje tarp Romos ir Kremliaus". Pačioje pradžioje Jūs darote man tris pagrindinius priekaištus: 1. esą aš gana smarkiai sumaišąs įvairiopas plotmes, ypač individualinę ir valstybinę; 2. manasis liberalizmo supratimas esąs gana netikslus; 3. aš netiksliai tapatinąs Kristaus Žodį ir Bažnyčios, kaip žemiškosios institucijos, politiką. Kadangi tolimesnis Jūsų laiškas yra šių priekaištų išskleidimas, leiskite tad man į juos iš eilės ir atsakyti, paliekant šalia smulkią polemiką, kurios nemėgstu ir nevartoju, o iškeliant pagrindines mintis, jas palyginant ir nušviečiant, nes man atrodo, kad tarp Jūsų laiško ir mano priekaištų liberalizmui nėra esminio skirtumo, bet tiktai nominalinis nesutarimas.

1. Pirmas priekaištas, kurį Jūs man darote savo laiške, remiasi, Jūsų nuomone, įvairiopų plotmių sąmaiša. Paryškindami savo mintį, Jūs teigiate, kad esanti „klaida priešpastatymas liberalizmo ir Krikščionybės", nes, Jūsų pažiūra, „abu dalykai nestovį vienoje plotmėje: Krikščiony-

bė yra religija, gi liberalizmas valstybinė teorija". Jūs net manote, kad „mes galime būti geri krikščionys, o kartu būti liberalistinės ar socialistinės valstybės formos šalininkai". Tačiau Jums, kaip kultūros filosofui, yra žinoma, kad *kiekviena valstybės santvarka yra vienos kurios valstybės teorijos įkūnijimas, o kiekviena valstybės teorija yra kurios nors pasaulėžiūros dalis.* Kurti valstybės teoriją ir pagal ją tvarkyti valstybę iš tikro reiškia stengtis parodyti, kaip tam tikros pažiūros į žmogų, į visuomenę, į turtą, į darbą, į kultūrą, galop net į religiją turėtų būti vykdomos valstybės sąrangoje ir valstybinėmis priemonėmis. Valstybė nėra gamtinis dalykas. Ji nėra gamtos duota ta prasme, kaip mus supanti aplinka. Valstybė yra žmogaus padaras. Net istoriškai valstybė yra vėlyvas dalykas, nes pradinėje kultūroje jos nerandame. Bet jeigu ji yra žmogaus sukurta, tai ji ir neša kurią nors žmogaus turėtą idėją, nes kiekviename kultūriniame veikime ir jo vaisiuje glūdi žmogaus įsitikinimai, jo pergyvenimai, jo pasaulėjauta ir pasaulėžiūra. Nuosekliai tad ir *kiekvienoje valstybės sąrangoje glūdi kuri nors pasaulėžiūra.* Be abejo, aš jaučiu, kaip šioje vietoje Jūs prisimenate mano skelbiamą *nepasaulėžiūrinę* politiką. Tačiau aš sau neprieštarauju. Jeigu aš reikalauju pasaulėžiūrinius klausimus išjungti iš politinių organų kompetencijos ir jų sprendimą atiduoti kultūriniams organams, tai šis reikalavimas *taip pat* yra pasaulėžiūrinis: jis kyla iš gilaus mano įsitikinimo, kad pasaulėžiūra yra laisvas dalykas ne tik žmogaus vidiniame, bet ir viršiniame gyvenime; kad ji turi teisės laisvai reikštis ne tik mintimis ar pergyvenimais, bet ir objektyvinėmis institucijomis. *Nepasaulėžiūrinės politikos teorija taip pat yra pasaulėžiūrinė.* Tai formulė, kurią neišmanėliai laiko sofizmu, kuri tačiau išreiškia iš vienos pusės valstybės kilmę iš pasaulėžiūros, iš kitos — personalistines pažiūras į valstybę ir į politines jos funkcijas.

Todėl sakydami, kad „liberalizmas yra valstybinė teorija", Jūs imate liberalizmą *jau virtusį* kūriniu — valstybe. Tačiau kuo gi yra būdingas šis kūrinys, ši liberalistinė valstybė? Jūs patys pastebite, kad liberalizmas yra „valstybinė teorija, pastačiusi centre laisvą ir neapspręstą žmogų". Bet juk laikyti žmogų laisvu ir neapspręstu, daryti iš to toli siekiančias išvadas jo santykiams su visuomene, su valdžia, su kultūra ir su religija — ar tai nėra *antropologija*, vadinasi, viena iš pagrindinių pasaulėžiūros dalių? Todėl ir Jūs patys neiškenčiate nepastebėję, sakysime atpasakodami Brockhaus duotą liberalizmo sampratą, kad „liberalizmas esąs laisvės sąjūdis ir moderninės buržuazijos valstybinė ideologija, ekonominė doktrina bei pasaulėžiūra, pagrįstos individualistiniu principu". Arba apie anglų liberalizmą sakote, kad jis „nebuvo vien grynai ekonominis, tačiau turėjo ir gana stiprius ideologinius pradus, būtent, individualizmą". Taigi Jūs patys linkstate liberalizmą laikyti *pasaulėžiūra.* Be abejo, Jūs teisingai atkreipiate dėmesį, kad „liberalizmo ideologija... nėra jokia religija". Kitaip sakant, liberalizmas nėra išsivystęs į apeigas, dogmas, šventes, organizaciją turinčią konfesiją, kuo Comte norėjo paversti pozityvizmą ir kuo bolševikai pavertė marksizmą. Tačiau šis „trūkumas" anaiptol nepaneigia liberalizmui pasaulėžiūros bruožo ir net sistemos. *Liberalizmas visų pirma yra pasaulėžiūra, o tik antroje vietoje jis yra valstybės teorija ekonominė doktrina.* Politiniai bei ekonominiai jo reikalavimai yra tik konkretūs pasaulėžiūrinių jo principų pritaikymai politikos ir ūkio gyvenime. Liberalas tik todėl kuria *šitokią* valstybę ir *šitokį* ūkį, kad jis *šitaip*, o ne kitaip *tiki* — tegul ir ne visados į Dievą.

Tačiau jeigu liberalizmas yra vis dėlto *ir* pasaulėžiūra, tai jo priešpastatymas Krikščionybei nėra plotmių sumaišymas, kaip Jūs norėtumėte man prikišti, nes Krikščionybė taip pat yra pasaulėžiūra. Be abejo, ji turi ir praktinę pusę, einančią į religines bei dorines sritis, kaip liberalizmas į politines ir ekonomines. Tačiau be šios praktinės pusės Krikščionybė yra ir ideologija — pasaulėžiūra. Dar daugiau, *krikščioniškoji praktika yra ne kas kita, kaip krikščioniškosios pasaulėžiūros įkūnijimas*[1]. Todėl yra visiškai galima ir net reikalinga palyginti liberalizmą, *kaip pasaulėžiūrą*, su Krikščionybe, *kaip pasaulėžiūra*, kas mano straipsnyje ir buvo daryta. Plotmių sumaišymo priekaištas Jums išspruko tik todėl, kad Jūs ėmėte liberalizmą kaip politinę bei ekonominę sistemą, kaip išviršinį fasadą, neatkreipdami dėmesio į pačią šventovę, kurioje rūksta filosofiniai ir religiniai aukurai. Tuo tarpu man šie aukurai labiausiai rūpėjo, ką esu savo straipsnyje net pabrėžęs (plg. „Aidai" 13 nr. 157 p.).

2. Jūs sakote, kad manasis „liberalizmo apibrėžimas yra gana netikslus". Bet ar Jūs atkreipėte pakankamo dėmesio į šiuos mano sakinius: „Devynioliktojo šimtmečio liberalizmas nebuvo vienalypė apraiška. Jis išsivystė įvairiomis linkmėmis. Ir štai, viena iš jų kaip tik ir pasirinko pozityvizmą savo pagrindu bei šaltiniu... šitas tad *pozityvistinis liberalizmas* kaip tik ir yra toji ideologija, kuri per socializmą žygiuoja bolševizmo linkui" („Aidai" 13 nr. 157 p.). Vadinasi, aš pats mėginau šitą pozityvistinį liberalizmą atsieti nuo kitų srovių ir srovelių, nes liberalizmo terminas, kaip ir anksčiau sakiau, yra daugiaprasmis. Atrodo, kad Jūs lyg ir nepastebėjote šio atsiejimo, nes ginate nuo priekaištų tokį liberalizmą, kurio aš anaiptol nekaltinu.

Sakysime: Jūs ilgai ir gražiai rašote apie garbingą ir simpatingą anglų džentelmeną J. Locke, kuris mokęs, kad žmonės, susijungdami į valstybę, neperdavė visų savo teisių visuomenei, ką vėliau teigė Rousseau, bet eilę pagrindinių pasiliko sau; kad jie nėra kolektyvo nariai, bet išmintingos ir laisvos asmenybės; kad yra žmogiškų teisių, kurių jokia dauguma negali nubalsuoti ir joks parlamentas pažeisti; kad valstybės galia turi būti minimalinė; kad valdžia negali versti žmogų tikėti ir Dievą garbinti tokiu būdu, kuris nesutinka su žmogaus sąžine ir tt. Visa tai yra gražu ir teisinga. Aš pats pirmasis pasirašau po *šiomis* J. Locke mintimis. Bet ar Jūs nepastebite, kad *ne Locke vadovavo liberalizmui jo žygiavime per europinį kontinentą.* Jūs patys rašote, kaip Locke teorijos iš Anglijos persimetė į kolonijas, pirmoje eilėje į Ameriką; kaip Locke parašė Carolinos valstybei konstituciją; kaip Th. Payne išvystė Locke idėjas savo veikale „Common Sense", kuris Amerikoje buvęs toks įtakingas, kaip Prancūzijoje Rousseau „Contrat social"; kaip Jeffersonas, Amerikos konstitucijos autorius, buvo karštas Locke idėjų šalininkas . . . Ką gi visi šie faktai rodo? Ne ką kitą, kaip tai, kad Locke sukurtos liberalinės idėjos nužygiavo per Atlantą į Vakarus ir ten įsikūnijo simpatiškomis, laisvę mylinčiomis ir ją gerbiančiomis valstybėmis.

O Europos kontinente? Deja, čia Locke minčių randame tik pėdsakus. *Kontinento liberalizmas buvo vedamas ne Locke, bet Rousseau.* Jūs minite tris šaknis, kurias turėjo Prancūzų Revoliucija, būtent: Rousseau, Montesquieu ir Ameriką. Deja, pastarosios dvi paliko tik neryškių žymių. Montesquieu yra žinomas trijų valstybės galių išskyrimu, kas šiandien beveik niekur Europos kontinente *nėra* vykdoma, ypatingai Prancūzijoje, tame kontinentinio liberalizmo lopšyje, kur parlamentas yra visagalis, o parlamente visagalė yra dauguma. Amerikos pavyzdys žavėjo Europą savo laisvės nuotaika, savo pa-

[1] Sąmoningai sakau „*krikščioniškoji praktika*", nes *krikščionių* praktika labai dažnai esti tik krikšč. pasaulėžiūros paneigimas.

siryžimu gintis nuo priespaudos ir įkvėpė nevieną revoliucionierių. Bet tai buvo psichologinis akstinas, bet ne valstybinės teorijos bei praktikos šaltinis. Svarbiausia tad šaknis, iš kurios tekėjo europinio kontinento liberalizmą gaivinantieji syvai, buvo J. J. Rousseau. Jo „Contrat social" buvo valstybinė evangelija, jo kiti raštai — antropologinė, skelbianti prigimtą žmogaus gerumą ir smerkianti visuomenę bei kultūrą. Rousseau pasaulėžiūra rado atgarsio ne tik Prancūzijoje. Ji buvo savo metu vyraujanti ir Vokietijoje, ir Italijoje, ir Ispanijoje, kur „volonté générale", tasai demokratiškai išrinktas parlamentas, slėgė mažumą, manydamas, kad jam visuomenės yra pavestos v i s o s teisės. Todėl nenuostabu, kad popiežiai Pijus IX ir Leonas XIII kaip tik kovojo su Rousseau, ne su Locke, visuomeninėse savo enciklikose. Jūs patys sakote, kad Rousseau demokratija vedanti į daugumos diktatūrą ir pripažįstate, kad „Robespierro diktatūrą, konventą ir terorą, besivadovaujantį daugumos despotizmu, daug kas riša su Rousseau". Todėl aš jį savo straipsnyje ir iškėliau, nes jis, ne Locke, yra kontinentinio liberalizmo tėvas. Locke, kaip Jūs pastebite, buvo „karštas krikščionis". Jo teorijos yra iš esmės krikščioniškos. Todėl jį galima būtų vadinti „krikščioniškuoju liberalu". Čia turbūt bus priežastis, kodėl jis turėjo tokio didelio pasisekimo Amerikoje, kur juk keliavo nevienas griežtas krikščionis, net puritonas. Tuo tarpu Rousseau pažiūrose liberalizmas praranda krikščioniškąją dvasią. Čia jis virsta stabmeldišku. Iš vienos pusės jis atitveria žmogų nuo visuomenės, kad jo negadintų, iš kitos valstybine sutartimi paskandina jį visiškai kolektyve. Rousseau žmogus jau nebėra krikščioniškasis žmogus. Tai gamtažmogis, kuris bėga nuo kultūros, bet, negalėdamas iš jos ištrūkti, pasiduoda daugumos apsprendžiamas. Aš mielai sutikčiau su Jumis nelaikyti Rousseau liberalu. Iš tikro, Locke prasme jis nėra liberalas. Bet jis yra t i k r a s liberalas kontinentinio liberalizmo prasme. Lockiškasis liberalizmas Europos kontinento gyvenime apsireiškė tik nuotrupomis, tik humanistiniuose rateliuose, tik tuose, kurie savo dvasia dar buvo pasilikę krikščionys. Tuo tarpu viešasis gyvenimas, teisė, sociologija, politikos teorija buvo apvaldytos Rousseau dvasios. Rousseau teorijų ryšys su pozityvizmu ir posityvizmo su marksizmu yra aiškus. Jo neneigiate nė Jūs. Vadinkite šią liberalizmo srovę „kairiuoju liberalizmu", ar „tik viena liberazmo apraiška", ar dar kaip kitaip, dalyko esmė pasiliks ta pati: š i t a s r o v ė y r a š a l t i n i s, i š k u r i o i š r i e d ė j o b o l š e v i s t i n ė d v a s i a. Kad šalia šios srovės esama pasaulyje ir įvairių kitų liberalinių srovių (krikščioniškasis, humanistinis, anglosaksiškasis ir tt), savaime aišku. Jų niekas neneigia. Tačiau jos Europos kontinento neformavo ir jam didesnės įtakos neturėjo. Taip pat mūsų k a i r i e j i liberalai, apie kuriuos savo straipsnyje tekalbėjau, yra, deja, ne Locke, bet Rousseau ir Comte pasekėjai. Todėl, manau, nebūsiu padaręs didelės klaidos, pavadindamas juos p o z i t y v i s t i n i a i s liberalais ir visą šią srovę p o z i t y v i s t i n i u l i b e r a l i z m u, nes pozityvistinė-materialistinė filosofija čia yra gaivinanti ir apsprendžianti jėga.

3. Trečiasis priekaištas, esą aš netiksliai tapatinąs Kristaus Žodį ir Bažnyčios, kaip žemiškosios institucijos, politiką, yra susijęs su Jūsų laiško pirmąją dalimi ir todėl tėra ryšium su ja atsakomas. Aš visiškai pritarčiau Jūsų „Romos keliui per tūkstantį metų", jeigu Jūs būtumėte tiksliau atskyrę Bažnyčią, kaip Kristaus mokslo ir Jo gyvenimo buvimą istorijoje, nuo bažnytinės organizacijos su jos atstovais bei reiškėjais. Kad vidurinių amžių bažnytiniai atstovai bei reiškėjai buvo nesykį fanatikai; kad jie nedavė laisvės kitokioms pažiūroms, negu jų; kad jie naudojo prievartą pasaulėžiūros dalykuose, yra savaime aišku ir šiandien niekas dėl to nesiginčija, išskyrus gal tik tuos, kurie šių atstovų „žygius" norėtų ir dabar pakartoti. Viduriniųjų amžių santvarką esu kritikavęs praėjusiame „Aidų" numeryje (plg. str. „Politika ir pasaulėžiūra"), ir ten buvo galima aiškiai matyti, ar aš tapatinu Kristaus Žodį su žemiškąja Bažnyčios politika. N i e k a s m a n n ė r a t a i p s v e t i m a, k a i p š i t a s t a p a t i n i m a s. Priešingai, man šis skirtumas yra visiškai aiškus. Tačiau kaip tik dėl to viduriniųjų amžių blogybes, šalia kurių būta ir puikių dalykų, aš kildinu ne iš krikščioniškosios pasaulėžiūros, bet iš šios pasaulėžiūros n e s u p r a t i m o ir nevykdymo. Leiskite man Jus šioje vietoje paklausti: kada Petras buvo krikščioniškesnis — nukirsdamas Malkui ausį Getsemani sode ar sakydamas Kristui „Tu žinai, Viešpatie, kad aš Tave myliu"? Taip yra ir su viduriniais amžiais. Jeigu Jūs linktumėte manyti, kad viduramžių pasaulėžiūrinė prievarta, išsiveržusi inkvizicija, yra susijusi su krikščioniškąja pasaulėžiūra, o ne su gundymu gauti žemiškąsias karalystes, aš Jums drįsčiau nurodyti šv. Pranciškų Asyžietį, šv. Bonaventūrą, šv. Bernardą, šv. Domininką ir daugybę kitų vyrų bei moterų, kurie taip pat buvo viduramžių sūnūs, tačiau kurie šiam gundymui atsispyrė ir tuo pačiu savimi išreiškė t i k r ą j ą Krikščionybę. Kas tad stovi arčiau Kristaus Evangelijos: šalmais šarvuoti popiežiai ar šventieji? Bažnyčia yra daugialapė knyga, kurion rašo ne tik Kristus ir Šventoji Dvasia, bet ir žmogus savo sugedusia plunksna. Todėl kalbant apie šią knygą reikia atidžiai stebėti, kokį lapą atsiversime. Man atrodo, kad Jums šio atidumo truputį trūko, kai kalbėjote apie Romos kelią per tūkstantį metų.

Priešais šitą kelią Jūs statote naujus individualistinius sąjūdžius: humanizmą, tolerancijos idėją, renesansą, mistiką, prigimtinės teisės doktriną, apšvietą, pastebėdami, kad „žmogaus prigimtis sukilo prieš Bažnyčios siaurumą". Taip, iš tikro tai buvo sukilimas, tačiau ne prieš B a ž n y č i ą, kaip Kristaus mokslo nešėją, bet prieš tą v i e n a š a l i š k ą Krikščionybės interpretaciją — ne tik teorinę, bet ir praktinę, — kuri platonizmo ir barbariškumo įtakoje buvo perdaug paniekinusi žemiškąją-žmogiškąją tikrovę ir kuri perdaug įsižiūrėjo į gimtąją nuodėmę, o permaža į malonę. Todėl naujuosius sąjūdžius aš laikyčiau ne Krikščionybės priešginybe ar jos neigimu, bet antrosios jos pusės išsiveržimu. Čia aš pritarčiau Fr. Hermans teorijai, pagal kurią penkioliktojo šimtmečio humanizmas buvo „džiaugsmingas pakrikštytosios sielos išsiskleidimas"[2]). Kad šio išsiveržimo atstovai nekartą priešinosi ano meto bažnytiniams vadams, kad jie šių vadų buvo persekiojami visomis anuo metu naudojamomis priemonėmis, yra visai nenuostabu, nes bažnytiniame gyvenime šalia katalikiškosios (visuotinės!) dvasios esama ir klerikališkosios (kastinės!), kuri nepakenčia visumos ir kuri garbina ne Petrą prie Tiberijados jūros (plg: Jon. 21,), bet Petrą Getsemani sode (plg. Mat. 26, 40 ir 51). Taip yra buvę ne tik senlau. Taip yra ir šiandien. Tačiau niekas nė nemėgina šią klerikališkąją dvasią kildinti iš Evangelijos. Priešingai, k l e r i k a l i š k o j i d v a s i a y r a E v a n g e l i j o s i š d a v i m a s. Todėl visi tie pasaulio istorijos tarpsniai, kuriuose klerikališkoji dvasia paima viršų, o b j e k t y v i a i nutolsta nuo Kristaus, nors s u b j e k t y v i a i jie gali būti ir labai religingi. Kur yra paminama sąžinė, ten yra paminama ir Krikščionybė, nes katališkosios etikos skelbimu sąžinė visur ir visados yra a r t i m i a u s i o j i dorinių veiksmų norma.

Šiomis pastabomis turbūt būsiu atsakęs į trečiąjį Jūsų priekaištą, kuris atsirado tik dėl to, kad Jūs perdaug įsižiūrėjote į krikščionybės b l o g ų j ų atstovų darbus, o pamiršote g e r u o s i u s. Krikščionybėje lemia ne vardas, titulas, mitra ar tijara, bet t u r i n y s; kitaip sakant, ne formalinis, bet m a t e r i a l i n i s autoritetas. Kas krikščioniškojo turinio neturi ir jo nevykdo, tas nėra Kristaus Evangelijos reiškėjas, nors jis nešiotų ir aukščiausius ženklus. Tikiuos, kad

[2]) Histoire doctrinale de l' Humanisme chrétien I, 43 p. Paris 1948.

Jūsų pažiūros šiuo atžvilgiu sutinka su manosiomis. Bet tuomet nereiktų Jums kreipti tiek daug dėmesio į tuos, kurie visose kryžkelėse šaukia „Viešpatie, Viešpatie", o daugiau į tuos, kurie vykdo Valią Tėvo, esančio danguje. Tokių tačiau buvo ir viduriniais amžiais, ir renesanso metu; tokių yra ir dabar.[3])

4. Jūsų laiško dalis, kurioje kalbate apie socializmą, visiškai sutinka su mano pažiūromis. Joje Jūs teisingai iškeliate Rousseau minčių ryšį su Leninu, pastebėdami, kad „Rousseau skelbia daugumos diktatūrą, o kadangi ši, anot Lenino, yra proletariatas, tai yra neišvengiamai proletariato diktatūra". Taip pat teisingai pastebite, kad „Marksas ir pasišovė žmogų išvaduoti iš religijos bei moralės, idant revoliucija neturėtų varžtų ir būtų sėkmingesnė. Tas, reikia pripažinti, labai sėkmingai įvykdyta Sovietų Sąjungoje". Vadinasi, *kolektyvizmo ir antireligiškumo pradų, išsivysčiusių į valstybinę sistemą, bolševizme, socializmui Jūs neneigiate.* Šiuo atžvilgiu mes visiškai sutinkame. Jūs tik norėtumėte socializmo sąvoką praplėsti, sakydami, kad „socialistas nėra tolygi sąvoka marksistui". Be abejo, socializmas yra buvęs dar prieš Marksą ir pasiliks, marksizmui žlugus. Pop. Leonas XIII nevieno taip pat buvo vadinamas socialistu. Anglijos socializmas irgi neturi bendro su Markso skelbiamu dialektiniu materializmu. Bet argi šis *nemarksistinis* socializmas lėmė socializmo kelią Europos kontinente? Argi ne Marksas yra kontinentinio socializmo tėvas, vadas ir atrama ligi pat šių dienų? Tiesa, šiandien dedama pastangų išsivaduoti iš marksizmo pinklių, ypač iš dialektinio materializmo. Apie tai aš esu savo straipsniuose nevieną sykį kalbėjęs. Tačiau pastangos nėra perdaug sėkmingos. Nei Italijoje, nei Prancūzijoje, nei Belgijoje, nei Vokietijoje, nei Austrijoje socialistai nėra aiškiai ir atvirai nusigrįžę nuo marksizmo. O mūsų socialdemokratai tiesiog prie jo prisipažįsta ir jį gina. Tuo tarpu argi ne šis marksistinis socializmas yra tiesioginis bolševizmo šaltinis, tikrasis jo tėvas? To neneigiate nė Jūs. Jūs tik norėtumėte kad nebūtų kaltinamas *bet koks* socializmas. Man atrodo, kad šį Jūsų norą esu patenkinęs, nes savo straipsnyje kalbėjau tik apie Marksą ir iš jo kilusį sąjūdį, visiškai neliesdamas nei vad. utopinio socializmo nei krikščionių socialų sąjūdžio. Galimas daiktas, kad ateityje socializmas pakeis savo pasaulėžiūrinius pagrindus ir prisiims naują formą. Tačiau tuo atveju jo pasiliks tik vardas, nes esmė jau bus nauja. Bet ligi šiol šis vardas tebėra apsunkintas marksistiniu-materialistiniu palikimu. Todėl kitokio ideologinio nusistatymo žmonės vengia paprastai vadintis socialistais (plg. Austrijos „krikščionys socialai", Anglijos „darbo partija" ir tt.).

Jūsų dėmesiui norėčiau šia proga pacituoti Henri Vergnolle žodžius, kuriais jis pagrindžia savo išstojimą iš prancūzų socialistų partijos (SFIO). Šis žmogus, buvęs Paryžiaus miesto tarybos pirmininkas ir dvidešimtį metų dirbęs partijoje, dabar viešai skelbia savo išstojimą. Kodėl? Pastebėjęs, kad jis visados kovojo su komunistų partijos politika, jis sako: „Tačiau socialistų partija niekados nesugebėjo visiškai atsipalaiduoti nuo šio jausminio ir ideologinio ryšio (sū komunistais A. M.), kuris galbūt buvo suprantamas tam tikru metu, bet kuris nėra suprantamas šiandien. Nuolatos galima jos vadų raštuose skaityti, išskyrus keletą retų aštrios polemikos tarpsnių, kad abiejų partijų ideologija turi tuos pačius doktrininius ir filosofinius pagrindus ir kad tikslai, kurių jos siekia, yra panašūs („Mano draugai komunistai" prieš keletą savaičių rašė Leonas Bliumas). Tačiau ar tuo nepaskatinama darbininkų klasė eiti į tą partiją, kuri savo kovose už medžiaginius reikalavimus pasireiškia kaip uoliausia, galingiausia ir ryškiausia?" (Carrefour 1948 m. spalio 20 d. nr. 214). Ir Vergnolle prikiša socialistams, kad jų neapsisprendimas ir nuolatinis idėjinio ryšio pabrėžimas yra kaltas dėl komunistų partijos sustiprėjimo ir įtakos visuomenei. Ar šis priekaištas nėra teisingas? Ar tos nuolatinės sąjungos su komunistais (Vokietijoje SED, Italijoje Nenni) nėra šio svyravimo ženklas? Ar tad nepagrįstai visuomenė socialistais nepasitiki jų kovose su bolševizmu? *Taktiniai* šių dviejų srovių skirtumai yra per menki, kad jie socialistams įkvėptų drąsos grumtis su bolševikais net ir nevilties valandą. Taktika yra praeinantis ir kintantis dalykas. Argi dėl jos verta lieti kraują?

5. Taigi atrodo, mielas Bičiuli, kad savo minčių pagrindinėmis linijomis mes nesiskiriame. Jūs neneigiate Rousseau ryšio su Leninu. Jūs neneigiate marksizmo ryšio su bolševizmu. Bet apie šituos ryšius aš ir esu kalbėjęs. Nei lockiškasis liberalizmas nei utopinis ar krikščioniškasis socializmas mano nebuvo liesti, nes jie, nors ir vadinasi liberalizmo ir socializmo vardais, savo esmėse slepia *krikščioniškąją* ideologiją. Jų svetimumas bolševizmui iš tikro yra *Krikščionybės* svetimumas. Todėl Jūs teisingai šias sroves ginate, nors ir be reikalo, nes aš nesu jų puolęs.

Tačiau žymiai svarbesnis yra dalykas, kurį Jūs iškeliate klausimu: „Kodėl mes norime visus kelius užgriauti ir palikti laisvą tik vieną kelią — kelią į Romą?". Juk, Jūsų nuomone, „Dievas yra begalinis" ir „visi keliai į Jį geri". Mielas Bičiuli, nesupraskite Romos per siaurai: geografine ar organizacine prasme. *Man Roma yra anos „animae naturaliter christianae" simbolis.* Žmogaus prigimtis yra viena ir jo tikslas taip pat yra vienas. Gali šita prigimtis išsiskleisti labai įvairiais būdais; gali šitas tikslas būti siekiamas labai įvairiais keliais. Bet kiekvienu atveju ji turi pasilikti *žmogaus* prigimtis ir tasai tikslas turi būti *žmogaus* tikslas. O žmogaus prigimties autorius yra *Dievas* ir žmogaus tikslas yra tas pat *Dievas,* kuris apsireiškė Jėzuje Kristuje, o šis įkūrė žemėje Krikščionybę. Roma yra pirmasis Krikščionybės lopšys ir jos židinys. Nekreipkime dėmesio, kad šis lopšys nesykį istorijoje buvo suterštas ir kad šis židinys nevisados yra švietęs ir šildęs Dievo pasiilgusias sielas. *Kaip simbolis* Roma yra amžina. Ji reiškia *dvasinį* Krikščionybės centrą. Kelias į Romą reiškia kelią į Krikščionybę. Bet juk Krikščionybė yra tik viena. Kaip viena yra žmogaus prigimtis, kaip vienas yra Dievas, taip viena yra Krikščionybė, nes ji yra ne kas kita, kaip žmogaus sudievinimas, jo prigimties perkeitimas malone arba, Solovjovo terminu kalbant, *dievažmogiškumas.*

Ir priešingai, *Kremlius šiandien yra simbolis viso, kas yra antidieviška ir antižmogiška.* Kremliaus karalystė jau nebėra Kristaus, bet (pasekime čia Dostojevskiu!) *inkvizitoriaus* karalystė. Ji yra *panaši* į Kristaus Karalystę, nes inkvizitorius kopijuoja išviršines Kristaus žygio apraiškas, tačiau duoda joms visai kitą prasmę. Antikristinis pradas renkasi Kremliaus priedangoje ir išeina kovon su Kristumi. Kaip tad tarp šių dviejų polių, kurie išreiškia pačios tikrovės sąrangą, galėtų būti dar trečias kelias, *esmingai* skirtingas nuo abiejų? Argi gali būti vidurys tarp gėrio ir blogio? Tarp tiesos ir melo? Čia gali būti tik nepilnas gėris arba nepilnas blogis; nepilna tiesa arba nepilnas melas. Tačiau kiekvenu atveju šitas „vidurinis" kelias priklausys vienam kuriam iš anų kraštutinių pagal gėrio laipsnį, pagal tikslą, pagal pergyvenimą. Kiekvienu atveju jis bus už Kristų

[3]) Šia proga norėčiau pataisyti Jūsų neteisingai daromą priekaištą J. Maritainui, esą jis tolsta nuo demokratijos, reikalaudamas, kad „tikroji religija, kai ji yra mums žinoma, turi būti propaguojama savo dvasinėje misijoje daugiau, negu religijos, kurių skelbiamos tiesos yra daugiau ar mažiau nevykusios ir kur klaida yra sumišusi su tiesa". Šį priekaištą Jūs padarote tik todėl, kad nepacituojate tolimesnės to paties sakinio tąsos, kuri šitaip skamba: „Tačiau būtų didelė klaida daryti išvadą, kad šis principas gali būti taikomas, reikalaujant tikrajai religijai absoliutistinės valdžios privilegijų ir kareivių paramos arba kad Kat. Bažnyčia moderninėse valstybėse atgautų privilegijas, kuriomis ji naudojosi sakralinio tipo civilizacijoje, buvusioje viduramžiais. *Dvasinė* Bažnyčios misija turi būti pagelbstima, bet ne politinė galia..." (Les droits de l'homme et la loi naturelle, 38 p., 1942.)

arba už inkvizitorių. Kiekvienu atveju jis bus esmingai kelias arba į Romą arba į Kremlių.

Štai kodėl savo straipsniuose aš šiuos du kelius ir tematau. Trečiasis, Jūsų ir kitų vadin. liberališkasis kelias, nėra skirtingas nuo vieno kurio iš anų dviejų. Jeigu liberališkasis kelias yra suprantamas bei vykdomas 15—16 š. humanistų ar Locko linkme, jis iš esmės yra krikščioniškasis kelias: kelias į Romą. Jeigu liberališkasis kelias yra suprantamas ir vykdomas Rousseau-Comte prasme, jis yra iš esmės inkvizitoriškasis kelias: kelias į Maskvą. Kitokio pasirinkimo nėra ir negali būti. Ši dilema yra įausta į pačią mūsų prigimtį, ir jos pakeisti mes negalime. Tai nėra nei fanatizmas nei „nuoseklumų jieškantis sistemingumas". Tai yra pati mūsoji tikrovė. Bolševizmas yra didžiulis perversmas Krikščionybės arba, jeigu norite, „krikščioniškojo liberalizmo" atžvilgiu. Tačiau jis yra nuoseklus išsivystymas rousseauiškojo ir comteiškojo liberalizmo atžvilgiu. Todėl šitas liberalizmas ir negali būti bolševizmo užtvara: nei kaip ideologija nei kaip valstybinė sistema, nes ši sistema juk ir yra anos ideologijos įsikūnijimas visuomeniniame gyvenime.

Štai mano atsakymas Jūsų laiškui. Atkreipdami dėmesio į anglosaksiškąjį, nuo krikščioniškosios dvasios ligi šiol neatitrūkusį liberalizmą, Jūs davėte progos dar sykį paryškinti kontinentinio liberalizmo sampratą ir dar arčiau paregėti jo glaudų ryšį su pozityvizmu ir su materializmu, o per juos ir su bolševizmu. Už tai dėkingas esu Jums ir aš ir, manau, tie, kurie mūsų laiškus bus skaitę.

Su bičiuliška pagarba

A. Maceina

MENAS

FREIBURGO „ECOLE DES ARTS ET METIERS" MOKINIŲ DARBŲ PARODA

1948 mt. liepos 18—24 dienomis Freiburge įvyko Ecolos des Arts et Métiers mokinių darbų metinė paroda. Jau daug kartų spaudoje teisingai buvo iškelti dideli šios mokyklos vadovaujančiųjų asmenų nuopelnai, tačiau beveik niekas neužsiminė apie šios Mokyklos auklėtinių darbus, kurie yra verti ne mažesnio dėmesio ir įvertinimo.

Lietuviškajai visuomenei su darbais būtų įdomu susipažinti jau vien dėl to, kad apie 80 % mokinių yra lietuviai. Mokomąjį personalą irgi sudaro beveik išimtinai lietuviai — geriausios tremtyje esančių menininkų pajėgos. Atvykęs į Mokyklą gali kartais pamanyti, kad čia kuri nors Kauno ar Vilniaus meno Akademija, nes jos studijose sutiksi ir flegmatiškąjį Vizgirdą ir judrųjį Jonyną, grafiką Valių ir tapytoją Valeškà. Mokykla įsikūrusi vaizdingoje vietoje, prie pat Freiburgo, pažaliavusiam name, vadinamam Rebhaus. Tvirtos direktoriaus dailininko V. K. Jonyno rankos vadovaujama, ši Mokykla, kaip jau minėjau, daug ko pasiekė.

Bet grįžkime prie parodos. Pirmoje salėje išstatyti grafikos studijos, vadovaujamos Telesforo Valiaus, darbai. Paskutiniais metais mūsų grafikams išsimušus į pirmąsias eiles, įsigijus originalų veidą ir tradicijas, grafikos menas patraukė nemaža jaunų žmonių. Iš grafikos studijos didžiausią dėmesį atkreipia Simankevičiaus, Kurausko ir Veselausko darbai. Simankevičius, gerai jausdamas medžiagą, turėdamas daug ekspresijos ir be jokių sunkumų valdydamas piešinį, jau dabar duoda visai įdomių darbų. Kurausko darbuose matyt daug kruopštumo ir grafiko atkaklumo. Tačiau V. Krėvės „Gilšės" iliustracijose yra dar perdaug literatūrinio elemento. Jis čia dar piešia įvykius, o ne grafikos priemonėmis reiškia savo autentišką šio Krėvės veikalo išgyvenimą. Veselausko darbuose irgi dar per didelį vaidmenį vaidina siužetinė pusė ir dėl to nukenčia grafikos, kaip juoda ir balta meno, esmė. Apskritai, grafikos studija duoda vilčių. Daug nuopelnų čia tenka Telesforui Valiui, duodančiam mokiniams tinkamus medžiagos bei faktūrų supratimo pagrindus ir išaiškinančiam tikrosios grafikos esmę. Turinio persvara prieš grynąją formą, ypač mokyklos metais, aiškiai kenkia.

Tapybos studijos, vadovaujamos Adolfo Valeškos, mokiniai stebina žiūrovą jau nebe mokykliniu subrendimu. Jeigu prisiminsim Lietuvos mokyklų panašių studijų parodas, tai ši ne tik kad nuo anų neatsilieka, bet dargi toli pralenkia. Daugumas iš mokinių yra jau atsikratę sentimentalaus realizmo, amatininkiško tikrovės kopijavimo ir atvirutinio meno supratimo. O tai jau labai daug. Tiesa, pas kai kuriuos mokinius iškyla nauja blogybė — kiek perdidelis naujesniųjų prancūzų dailininkų pamėgdžiojimas. Bet tai yra šiuo atveju visai natūralus dalykas. Jaunystė jieško pavyzdžių. Su pasitenkinimu reikia pažymėti, kad tapybos studijos mokiniai ne tik žino, kas yra spalva, bet žino kam ji yra, t. y., supranta jos esmę ir vaidmenį. Racionalus ir neatsitiktinis jos vartojimas, pajungimas grynai tapybinėms problemoms spręsti — yra didžioji gabesniųjų mokinių savybė. Valeška mokinius veda jieškojimo kryptim, laikydamasis dėsnio, kad mokyklos darbai nėra meno kūriniai, bet bandymų laukas.

Iš atskirų mokinių pirmoje eilėje minėtini tapybos studijos absolventai: Aldona Veščiūnaitė ir Vytautas Ignatavičius. Vilniaus Meno Akademijoje pradėję studijas ir baigę Freiburgo Ecole des Arts et Métiers, jaunieji absolventai neapvilia žiūrovo. Veščiūnaitės diplominis darbas, figūrinė kompozicija „Pavasaris" yra jau subrendusio ir tapytojo uždavinius supratusio dailininko darbas. Savaime suprantama, kad Mokyklos statomos diplominiam darbui sąlygos dar gerokai varžė ir neleido atskleisti savosios meninės individualybės integrališkiausioje jos formoje. Ir kiti jos darbai rodo, kad ji galės tvirtai žengti pirmyn, jei tik turės pakankamai meninio veržlumo ir energijos. Ignatavičiaus diplominis darbas „Sekminės" yra mažiau atbaigtas ir išstudijuotas. Gerai pajutęs temos nuotaiką ir suvokęs spalvinę bei kompozicinę dabo schemą, Ignatavičius savo darbą paliko eskizinėje stadijoje. Sakysim, žydintis medis savo neatbaigtumu ardo meninę visumą. Apskritai, Ignatavičius turi duomenų išaugti į rimtus dailininkus.

Be diplomantų yra visas būrys mokinių, savo darbais atkreipiančių nemažą dėmesį. Visi jie turi daug trūkumų: vieni — spalvose, kiti — piešiny, bet kone pusė iš jų turi savo individualinę liniją. Iš jų minėtini Urbaitytė, Repšys, Laucevičiūtė, Akstinas ir kt.

Keramikos studijos, vadovaujamos ponios Marčiulionienės darbai šį kartą mažai imponuoja savo meniškais užsimojimais. Gabiausias keramikos sudijos mokinys Bakis, stovėdamas pusiaukelyje tarp skulptūros ir keramikos, grynai pritaikomos keramikos srityje pasirodo silpniau. Apskritai, ši studija dar daug turi dirbti, kol nugalės medžiagos primetamą sunkumą ir pasieks aukštesnį lygį.

Aleksandro Marčiulionio skulptūros studija šiais metais išėjo gausi darbais ir dalyvių skaičium. Du skulptoriai šįmet baigė ir išstato savo diplominius darbus. Milaknio diplomonė kompozicija yra ekspresinga, tačiau perdaug joje „plakatiško" elemento. Gerai išstudijuoti

kūnai, Milaknio kompozicinėje mizanscenoje, nesudaro pakankamai organiškos visumos: jos dirbtinokai sulygiuotos. Šiaip gi Milaknis yra neabejotinų gabumų skulptorius.

Raulinaičio diplominiame darbe, kuris, jei neklystu, vaizduoja žveją, yra daugiau skulptūrai būdingo monumentalumo ir minties, bet užtai mažai stilistinio vieningumo. Atskiri komponentai, šiuo atveju kūno dalys, išpildyti ne viename stiliuje ir dėl to savotiškai pjaunasi.

Turime dar pebrėžti, kad studijos darbuose yra nemaža pavojingo „literatūriškumo" bei sentimentalaus realizmo. Tas, „literatūriškumas" sugadina Dragunevičiaus kompoziciją, vaizduojančią vyrą su ūsais, ir moterį. Studijos vadovybė turėtų į tai atkreipti dėmesį. Prie įdomiausių darbų priklauso Mončio reljetas, vaizduojantis du žmones. Audimo studija, vadovaujama Antano Tamošaičio, išstato daug darbų, tačiau iš jų dėmesį teatkreipia vienas mokinys — Daugviia. Šis mokinys visa galva prašoka savo kolegas. Jo kilimų projektai imponuoja ne tik splavomis bei kompoziciniu solidumu, bet ir originalumu.

Kiti mokiniai yra arba tik pradedantieji, arba neturi jokių meninių pretenzijų. Čia, žinoma, nulemia faktas, kad į šią studiją stoja žmonės daugumoje praktiniais išskaičiavimais. Tačiau reikia tikėtis, kad puikaus šios srities specialisto A. Tamošaičio tvirtoje rankoje iš jų išaugs geri amatininkai.

Visų studijų mokiniai yra išstatę savo paišybos darbus. Jonyno ir Kasiulio vadovaujamieji aukštesnieji kursai pasirodo įtikinančiai stipriai. Visur čia jaučiama įgudusi mokytojų ranka. Pradedantiems vadovauja Zikaras.

Peržiūrėjus parodą pagalvoji, kad šioje Mokykloje tikrai dirbama. Dirba ir mokinai ir profesoriai. O darbas visuomet neša vaisių. **Alg. Vambra**

MOKSLAS

MONOGRAFIJA APIE LIETUVIŠKĄJĮ STOGĄ

Dr.-Ing. Jurgis Gimbutas. DAS DACH DES LITAUISCHEN BAUERNHAUSES aus dem 19. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Geschichte des Holzbaues. Stuttgart 1948.

Skaitydami palyginamąsias studijas ar vienoj ar kitoj srity, dažnai pasigendame palyginamosios medžiagos iš Lietuvos, lyg arba to krašto nebūtų arba nagrinėjamų apraiškų ten nepasitaikytų. O būna visai priešingai — tų apraiškų, daug ryškesnių ir savotiškesnių Lietuvoje galima užtikti daugiau ir tai ne literatūrinių, o gyvų. Jei koks užsienietis mokslininkas ryžosi kokį lietuviškosios liaudies kultūros klausimą iškelti ir savo rezultatus paskelbti kuria nors visiems suprantamesne kalba, tai tie rezultatai paskui kaip tikras pinigas ir keliauja po literatūrą, o svetimšaliui, kad ir kaip jis objektyvus bebūtų, nevisada pasiseka sučiupti sprendžiamosios apraiškos esmę ir iš to tada, nors ir visai be blogos valios, daromos pergreitos ir dažnai klaidingos išvados.

Garbinga ir sena toji mūsų kalba, kalbininkas lenkia jai galvą ir iš gyvo šaltinio savo studijoms stiprybės semiasi. Tik ot gaila, kad tiek lietuvių, tiek kitomis „nepalaimintomis" kalbomis literatūra neprieinama platesniems mokslo sluogsniams be kitų talkos, o toks literatūra pasinaudojimo būdas šių dienų taip skubančiam mokslininkui nėra jau taip patogus. Jei kas apie mus buvo parašyta kokia nors vakarų Europos kalba, tai ta literatūra, atitinkamą klausimą gvildeant, buvo pasinaudota, čia mokslininkų kaltinti nereikia.

Jeigu mums reikia palyginamosios medžiagos apie Estijos, Latvijos, Rusijos, Suomijos kokią nors liaudies kultūros apraišką, tuoj pirmon eilėn griebiamės Manninen, I., Die Sachkultur Estlands, Bielenstein, A., Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten, Zelenin, D., Russische (ostslawische Volkskunde ir tt. Šie veikalai kiekvienam žinomi dėl to, kad jie parašyti prieinama kalba. Bet kiek įvairių problemų paliesta gimtomis tų tautų kalbomis! Paskutiniu laiku, skaitydami įvairias liaudies kultūros apraiškų studijas skandinavų kalbomis, kurias taip pat reikia prie „nepalaimintųjų" priskirti, sutinkame dažnai cituojant Moszynski, K., Kultura ludowa Slovian. Tik negalvokite, kad skandinavai taip greit išmoko lenkiškai. Ne, švedų etnologų iniciatyva Moszynskio veikalas buvo išverstas į švedų kalbą ir išleistas rotatorium. Tekstas paskui naudojamas iš vertimo, o iliustracijos iš originalo. Ir tokios kombinacijos reikia griebtis.

Apie lietuvių liaudies kultūrą, ypač medžiaginę, neturime apžvalginio veikalo nei savo, nei svetimomis kalbomis, neturime nė atskirų pavienių studijų bei monografijų, išskyrus jau pasenusias vokiečių dažnai lokalinio pobūdžio studijėles vienu ar kitu klausimu. Todėl kiekviena studija apie mūsų liaudies kultūros apraiškas džiugina kiekvieną šia sritimi susidomėjusį, o ypač jei ji prieinama platesniam susidomėjusių rateliui.

Su didžiausiu džiaugsmu sutiks namotyros specialistai neseniai pasirodžiusią inž. dr. Jurgio Gimbuto monografiją apie lietuviškąjį stogą. Džiaugsmas dar didesnis darosi sulaukus tokį veikalą moksliniam darbui taip nepalankiose tremties sąlygose.

Stogo pirmasis uždavinys yra apsaugoti šeimyną ir židinio ugnį nuo įvairių kritulių. Kad stogas sudarė pačią centrinę problemą žmogaus gyvenime, rodo ta daugybė gana painių stogo konstrukcijų, sutinkamų įvairiose tautose. O apie tai, kokia plati buvo paraštė tam žmogaus išmislingumui, rodo kad ir tie du kraštutiniai eksponentai — lapių palapinė ir gotiško stiliaus katedra. Kad lapių palapinė (kata) yra namas be stogo, pastebės visi, bet ji nėra jau toks visai be meno įrengimas, kaip kad daugelis linkę manyti. Ją galima laikyti stogu, kurs savo konstrukcija yra labai giminingas lietuviškam kabintiniam stogui. O kai dėl gotiškos katedros, tai konstruktyviniais klausimais užsiimąs lengvai įžiūrės, kad katedros taip meniška spyrių sistema, ypač stogo, nėra organinė akmens statybos meno pasėka, o tik per ilgą laiką statiškai betobulinant iš medžio statyto stogo konstrukcijas rezultato vertimas į akmenį.

Turint galvoje, kokią centrinę problemą užima stogas pačioje namotyroje, nesunku bus pasidaryti išvadą, koks sunkus ir kokio kantrumo, kruopštumo ir pastabumo reikalaująs uždavinys yra imtis detalios monografijos apie stogą. O minint Jurgio Gimbuto monografiją apie lietuviškąjį stogą, reikia su džiaugsmu konstatuoti, kad vargiai ar begalima krupščiau surinkti medžiagą, suregistruoti ir suklasifikuoti visas kons-

truktyvines detales, kurių stogo konstrukcijose mirga. Patyrus inžinieriaus architekto ranka žymu kiekviename kad ir smulkiausiame brėžinyje, kiekvienoje figūrėlėje, kurių knygoje yra 440. Nė mažiausia smulkmena nepraleista, jos visos ryškios ir jų konstruktyvinės funkcijos aiškios ir be aprašymo. Brėžinius papildo tipingos, sumaniai parinktos fotografijos, kurių knygoje 137.

Autorius savo veikalą suskirsto į penkias dalis; įžangą, stogo konstrukcijas, stogo dengimą, stogo formas ir lietuviškojo stogo vietą visoje Pabaltijo erdvėje. Plačiausias skyrius yra apie stogo konstrukcijas, visiems kitiems skirta maždaug po lygiai vietos.

Autorius, žinodamas, kad bet kuri lietuvių liaudies kultūros apraiška atskirta nuo visumos svetimšaliui tyrinėtojui nėra taip gerai suprantama, nepradėjo savo studijos tiesiog nuo stogo konstrukcijos ar panašiai, bet įžangoje mėgina savo pasirinkto uždavinio neizoliuoti, o įvesti į gyvos aplinkos visumą — netskirti stogo nuo pastato, pastato nuo sodybos, o sodybos nuo sodybinio vieneto, kaimo ar vienkiemio. Tas knygos vertę dar labiau padidina, nors autorius tas problemas ir labai paviršutiniškai tepaliečia, bet pagrindinei temai gvildenti jų pilnai pakanka.

Mesdamas žvilgsnį į liaudies statybos istorinę raidą, autorius pamini ir labai didelį faktorių mūsų ekonominio bei socialinio gyvenimo raidai, kurs tarptautinėje literatūroje beveik kaip ir nežinomas — 1557 m. valakų reformą, kuri iš pagrindų pakeitė mūsų tiek agrarinę, tiek socialinę struktūrą. Liaudies statyboje, kaip autorius pažymi, šis faktorius esminės įtakos nepadarė, autorius konstatuoja tik statybinės kultūros nusmukimą. Valakų reforma statybinės technikos taip labai gal ir nepakeitė, bet šiaip pastatų raidai ji vistik turėjo įtakos — įvedus pastovų žemės matą, kurio ligi šiol nebuvo, labiau paryškinus socialinę diferenciaciją, iš aukšto nuostatais pradėjus tvarkyti kasdieninį gyvenimo ritmą, turėjo pasikeisti ir kai kurių pastatų funkcijos, tų pastatų išdėstymas bei išplanavimas.

Savo uždaviniui gvildenti autorius pasirenka 19 š. medžiagą, t. y. gyvas šių dienų tradicijas, ir tik būtinam reikalui priėjus, grįžta toliau į praeitį. Užtat ir įžangos sodybinis fonas yra taip pat 19 š., kuriame autorius konstatuoja tris sodybines formas: vienkiemį, taisyklingą gatvinį kaimą ir kupetinį kaimą. Regionalinis jų paskirstymas yra visai teisingas. Tik gal prie vienkiemių praplitimo reikėtų padaryti maža pastabėlė. Autorius pažymi, kad jie daugiausia paplitę vakarų Lietuvoje, ypač Užnemunėje (Suvalkijoje). Visai teisinga. 3 p. 14 išnašoje autorius sako, kad vienkiemiai Suvalkijoje jau buvo prieš valakų reformą nuo pat tos srities kolonizacijos. Bet kaip Essen, (Essen, Werner, Die ländlichen Siedlungen in Litauen, Leipzig 1931), palygindamas senuosius žemėlapius su šių dienų, visai teisingai pastebėjo, kad tie vienkiemiai yra 19 š. separacijos išdava. Visai kitaip yra su Žemaitijos vienkiemiais. Ten be ryškiausiai reprezentuojamo kupetinio kaimo, kurs turi savo istorines susidarymo priežastis, yra ir vienkiemių, bet jie nėra taip taisyklingai išdėstyti, kaip Suvalkijoje, o labiau išbarstyti. Šie vienkiemiai tai tikrai galėtų būti nuo senovės užsilikę, bet ir čia kiekvienu atveju reikia patikrinti, ar tai nėra Stolypino reformos išdava.

Užsimindamas apie sodybų formas, autorius visai teisingai pastebi, kad lietuviškoji sodyba neapsiribojo kuria nors šablonine schema. Tam pavaizduoti jis duoda atskirų sodybų planelius. Tik gal taisyklingo gatvinio kaimo sodybai parinktas — planelis nėra tipingas tos rūšies kai mui. Nors „ustava na voloki" apie sodybos išdėstymą kaip ir apie patį valako dydį nieko nesako, bet jos numatytas maždaug tokio tipo kaimas: kaimo žemė taisyklingas keturkampis, susidedąs iš trijų laukų, kurių viduriniame turėjo būti kaimo sodybos, kurių vienoje tiesios gatvės pusėje turėjo stovėti gyvenamas namas, klėtys, tvartai, o antroje — daržinės, jaujos ir klojimai. Toks bent vaizdas gaunasi skaitant tuoj povalakinius inventorius, ypač daug tokių kaimų sutinkama Gardino ekonomijoje. Tokių kaimų buvo dar gana gražių užsilikę 19 š. Lietuvoje, nors, sekant povalakinio kaimo raidą, jau tuoj nuo pat pradžios matosi, kaip ne prie širdies buvo iš aukšto primestas įsakymas — visur vėl buvo mėginta grįžti prie senesnių formų.

Kalbėdamas apie sodybos trobesius, autorius pastebi, kad daržinės ir jaujos yra toliau nuo sodybos. Gal būtų vertėję keliais žodžiais paminėti ir jų ten atsiradimo priežastį. Nors valakų nuostatai apie kitus trobesius nieko nemini, bet apie jaują 20 „ustavos" paragrafe paminėta, kad jaujos, kur nereikalingos, turi būti visai iš sodybos išmestos, bet kur jos reikalingos, ten turi būti jos statomos atokiau nuo „stirtų ir daržinių mūsų ir mūsų pavaldinių" didesniam gaisrui išvengti. Ant jaujų niršo ir Prūsų kurfiurstas Friedrikas III. Savo 1700 rašte jis sako: „Wir.. an unsere Preusz. Regierung rescribiret, dasz die J a u g e n in unsern Preuszischen Aembten bey Vermeidung gewisser Straffe abgeschaffet werden oder die Auffbauung derselben ausserhalb den Dörffern geschehen sollen; Zumahlen in den Litthauschen Dorffschafften der meiste Brandschaden durch die so genandte schädliche J a u g e n zu entstehen pfleget..." Šis valakų „ustavos" paragrafas ir šis Friedricho aplinkraštis gali nors truputį paaiškinti šio pastato buvimą ir jo vieta sodybos trobesių tarpe.

Žinoma, šios pastabos yra per smulkios visai kitokios paskirties knygai ir iš autoriaus negalima reikalauti, kad jis trumpame orientaciniame skyrelyje būtų giliau į kaimų ir sodybų formas įsileidęs.

Prieš eidamas savo tiesioginio uždavinio dėstyti, autorius sumini ir visus svarbesniuosius 19 š. ūkinės sodybos pastatus, išnašoje primindamas, kad seniau lietuvio ūkininko sodyboje būta ir daugiau specialios paskirties trobesių. Kiekvienas pastatas trumpai aprašytas su jo variantais, paskirtimi, regionaliniu paplitimu, kiekvienam pastato tipui nurodytos knygoje esančios gausios iliustracijos. Tai pirmas po Simano Daukanto sistematingas, moksliškas ūkio pastatų aprašymas.

Po šių įžanginių orientacinių pastabų, kurios buvo būtinos geresniam sprendžiamos temos gvildenimui suprasti, autorius prieina prie savo pagrindinio uždavinio — lietuviškojo stogo nagrinėjimo. Stogo konstrukcijas suskirsto autorius į tris tipus — kabintinį, skliautinį („pavalinį") ir gegninį stogus. Kiekvienas tipas suskirstytas į variantus, kurių kiekvienas detaliai aprašytas ir pailiustruotas tiek paties stogo, tiek atitinkamo pastato skersiniais ir išilginiais pjūviais. Negana to, po kiekvieno stogo tipo duoti visų smulkių detalių aiškūs ir preciziški konstrukciniai brėžiniai, kurie tiek etnologui, tiek specialistui konstruktoriui yra ne menkesnės vertės, kaip ir pačios stogo konstrukcijos.

Baigdamas stogo konstrukcijų skyrių, autorius nepraeina nepaminėjęs ir erdvės, susidariusios tarp stogo ir lubų, kitaip sakant nepamiršta tų visų aukštų, aukštinių, kriaučių, pakriaučių, čiukurų kaip kad jie gražiai lietuviškai vadinasi. Šis skyrelis nors ir trumpas, bet namotyrai itin svarbus: jis paliečia taip pat vieną iš namotyros kardinalinių problemų — ugniavietės vietą name. Patiekta medžiaga duos daug naudos tam, kas imsis šią problemą spręsti. Nepamirštos liko ir visos pastogės, pašiūrės, priestatai, kurių paskirtis ir atsiradimas aprašyti ir brėžiniais pailiustruoti.

Su tokiu pat kruopštumu ir preciziškumu išnagrinėti ir kiti knygos

skyriai — stogo dengimas ir stogo formos. Stogo dengimo skyriuje aprašyti visi stogo dengimo būdai, nuo seniausio ligi jauniausio, dengimo medžiaga, atskiro stogo dalių ir atskirų pastatų specialūs dengimai. Stogo formų skyriuje surinktos ir aprašytos lietuviškojo stogo taip turtingos formos. Šiame skyriuje neužmiršta stogo dekoratyvinė bei stogo visumos architektoninė pusės. Tie mūsų gražieji arkliukai, gaidžiai, ožiai, ragai bei kitokie šelmeninių lentų ornamentai randa tiek savo ornamentinį, tiek religinį išaiškinimą. Čia vietą randa ir gražieji, šelmeniniai langeliai.

Architektoninei stogo visumai pavaizduoti, autorius duoda vaizdžią lentelę įvairių paskirčių pastatų stogo nuožulnumui, pastatų pločiui, konstruktyviniam išoriniam stogo aukščiui pavaizduoti.

Paskutiniame skyriuje autorius įveda lietuvišką stogą į kaimyninių tautų — latvių, slavų, (gudų, mozūrų) ir vokiečių — stogų broliją. Kaip matome palyginamoji medžiaga apima tik pabaltiškąją erdvę, paralelių kitur nejieškoma, nors ir kitur Europoje (ir ne tik Europoje) nuo Italijos ligi Islandijos būtų galima daug giminaičių, ypač kabintiniam stogui, rasti.

Jurgio Gimbuto studija yra sistematingas, kruopštus, meistriškas, gyvos pirminės medžiagos apie lietuviškąjį stogą rinkinys, atliktas su nepaprastu tos medžiagos supratimu ir apvaldymu. Logiškai pradėta nuo pačios seniausios konstrukcijos — kabintinio stogo — ir eita raidos eiga pirmyn.

Autorius niekur nesileidžia į hipotezes bei teoretines spekuliacijas, nejieško įvairių konstrukcijų bei formų atsiradimo vietų, plitimo kelių, įvairių įtakų veikimo, ko pageidautų etnologas iš tos rūšies veikalo. Bet tas jokiu būdu knygos vertės nemažina, pasakysiu priešinagai — etnologas džiaugiasi gavęs taip sistematizuotą ir meistrišku preciziškumu patiektą medžiagą, kurią jis paskui kaipo pirminį šaltinį galės panaudoti savo hipotezinėms teoretinėms išvadoms. Hipotezės ir teoretinės išvados giliau neįžvelgus į etnologijos metodus bei tikslus — nors šiuo konkrečiu atžvilgiu aš nė kiek neabejoju, kad autorius to nebūtų sugebėjęs — gali lengvai nuvesti į klystkelius. Kad, pvz., ir abu didieji stogo konstrukcijų tyrinėtojai — Ostendorf (Die Geschichte des Dachwerks), kurį autorius savo bibliografijoje mini ir Gerda Boethius (Hallar, Tempel och Stavkyrkor, Stockholm 1931). Nė vienas iš jų nekreipė pakankamo dėmėsio į etnografinę medžiagą, o to paseka buvo ta, kad toji visa svita gegnių, kurias Ostendorf pačiame pirmame puslapy išrikiuoja, yra visai priešinga tai raidai, kuri gaunasi išeinant iš etnologinio požvilgio. Ostendorf įkrito į duobę dėl to, kad jis neišsiaiškino, kad gegnės dabartinėse savo konstrukcijose yra, palyginti, vėlyva apraiška, reikalaujanti ir tobulesnės statybinės technikos ir įrankių. Tas pats atsitiko ir su Boethius — Ji priskyrė perdaug didelį primityviškumą romaniškai stogo konstrukcijai Garde bažnyčioje Gotlande ir norvegų į stulpą statytų bažnyčių stogo konstrukcijoms, o tos konstrukcijos to primityviškumo tokio neturi. Bet tiems tyrinėtojams pateisinti reikia pripažinti, kad etnologai nevisada kreipė reikiamą dėmesį į stogo konstrukcijas, visi namotyrininkai pasinerdavo pastatų planų išdėstyme ir vidaus įrengime, o pro konstruktyvines detales labai fragmentariškai praeidavo. Todėl Jurgis Gimbutas, gal sąmoningai nesileisdmas į hipotezes, užsipelnė nė kiek ne mažesnės padėkos patiekęs gražiai aplygintą deimantą, kurį etnologai ir kiti namotyra susiinteresavę gąlės toliau skaldyti ir mažus deimančiukus gaminti.

Metodiškai Gimbuto veikalas labai parankus. Fotografijos gale suskirstytos pastatų paskirtimi. Tiek svetimam skaitančiam lietuviškus žodžius, tiek lietuviui, norint atitinkamus žodžius išversti į svetimą kalbą, labai daug padeda pabaigoje pridėtas etnografinių techninių sąvokų lietuviškai vokiškas žodynėlis, o tokių liaudies technikos žodynėlių mums reikalinga visose srityse. Kaip būtų naudinga, jei ir kiti mūsų liaudies kultūros apraiškų tyrinėtojai pasektų Gimbuto pavyzdžiu ir toliau varytų kadaise a. a. prof. Elisono „Archyvum Philologicum" pradėtą varyti barą. Knygoje, kaip matome, tėra tik viena techninio žodynėlio dalis, o būtų gera turėti ir antrąją dalį — vokiškai lietuvišką, nes skaitant vokišką tekstą, pvz. ir patį Gimbuto veikalą, ne visi techniški terminai iš karto suprantami, o ypač menkiau namotyroje apsiskaičiusiam.

Vienas iš moderniškiausių metodų liaudies kultūros apraiškoms vaizduoti yra atitinkami žemėlapiai. Žemėlapy atitinkamu ženklu atitinkamoje vietoje pavaizdavus norimą apraišką, jau iš karto matosi tos apraiškos paplitimas, paplitimo tankumas, matosi atskiros oazės ir pan. Neapsieina ir Gimbuto veikalas be kartografinio metodo. Knygoje yra keturi žemėlapiai — stogų konstrukcijų (5 pav.), gyvenamojo namo stogų formos (113 pav.), ekonominių pastatų stogų formos (114 pav.) ir stogo dalių pavadinimo žemėlapis (131 pav.). Gaila tik, kad tie žemėlapiukai yra pedagoginio pobūdžio ir nevisai tinka apraiškų paplitimui ryškiau pavaizduoti. Brūkšninės linijos atskirame plote neduoda to vaizdo, kuris gautųsi pažymėjus kiekvieną apraišką atskiru ženklu. Ypač izoliuotos apraiškos, o jos labai dažnai yra gana svarbios, tokiame žemėlapyje neiškyla. Visai neabejoju, kad autorius nežinotų tos kartografinio metodo detalės, bet, atrodo, sąlygos jam to neleido — tokiems žemėlapiams sudaryti reikalingi tinkamo mastelio kontūriniai žemėlapiai ir kiekvienos vietovės koordinačių tinklo lentelės, o tokių gėrybių mes dar nespėjome laisvėje gyvendami pasigaminti, tremties gi sąlygose tas neįmanoma.

Už paskutinįjį žemėlapį kaip ir už technikos terminų žodynėlį autoriui nemažiau dėkingi bus ir kalbininkai. Tai komplimentas kalbininkams kad jie savo specialiose studijose pagalvotų apie talką ir kitiems mokslams, nes kalbotyra yra vienas iš pagelbinių mokslų ne tik namotyrai, kaip šiuo atžvilgiu, bet ir iš viso visam etnologijos mokslui. Šveicaras Hoffman-Krayer pasakė protingus žodžius rašydamas savo „Die Ethymologie' im Dienste der Hausbauforschung".

Norinčiam plačiau pabaltiškosios erdvės namotyrą pastudijuoti, autorius bibliografiniame sąraše nurodo 178 didesnius ar mažesnius veikalus įvairiomis kalbomis.

Jurgio Gimbuto lietuviškojo stogo studija yra didelė dovana etnologijos mokslui. Visai nesuklysiu pasakęs, kad tai ne tik pirmoji speciali studija lietuviškosios namotyros srity, bet ir iš viso, bent kiek man žinoma, pati išsamiausia, sistematiškiausia ir problemos gvildenimu pati vispusiškiausia stogo studija visoje namotyros literatūroje.

Juozas Lingis

Stockholmas, 1948. IX. 20.

PRANEŠIMAS SKAITYTOJAMS

Gerb. „A i d ų" skaitytojams pranešame, kad, po valiutos reformos žurnalo spausdinimo išlaidoms nė kiek nepasikeitus, o pajamoms gerokai sumažėjus, norėdami ir toliau nelikti be kultūrinio žurnalo, esame priversti atskiro numerio kainą pakelti ligi 3 DM. Tačiau užsisakantieji trims mėnesiams iš karto moka tik 7,50 DM. Ne Vokietijoje atskiras numeris — 4 DM., trims mėnesiams — 10 DM. Tikimės, kad visi „Aidų" bičiuliai supras žurnalo sunkumus, likdami ir toliau jo skaitytojai.

„A i d ų" administracija

LIETUVI!

Jeigu Tau rūpi kultūrinė mūsų tautos misija, jeigu Tu nori kūrybiškai bręsti būsimam Lietuvos prisikėlimui — skaityk laisvųjų pasaulio lietuvių žurnalą „AIDUS".

Šių dienų religiniai, filosofiniai, literatūriniai, meniniai, socialiniai ir kiti kultūriniai klausimai išsamiausiai keliami ir sprendžiami „AIDUOSE".

Pačių aktyviųjų mūsų rašytojų, mokslininkų ir menininkų naujausius darbus rasi „AIDŲ" puslapiuose.

Lietuvi, tau neturi pakakti tik laikraštinės įvykių informacijos. Tu ir tremty privalai likti pilnutiniu žmogum. Todėl „AIDAI" turi būti nuolatinė Tavo lektūra.

Skaityk Pats, užprenumeruok giminėms ir pažįstamiems Europoje ir užjūriuos.

Reikalauk „AIDŲ" stovyklų kioskuos, pas spaudos platintojus arba užsisakyk administracijoje, pasiųsdamas atskiram numeriui 3 DM., o prenumeruodamas trims mėnesiams iš karto — tik 7,50 DM. Ne Vokietijoje atskiras numeris kainuoja 4 DM., trims mėmesiams — 10 DM. Pavieniai užsisakę žurnalą gaus paštu. Rašyk „AIDŲ" administracijai: (13 b) Augsburg, Hochfeld, DP. Baltic Camp. Germany, US.-Zone.

AIDAI - Lithuanian Monthly Cultural Magazine - ECHOES

Published under EUCOM
Civil Affairs Division Authorisation for United Nations
Displaced Persons Publication
No. UN DP 204, 11 March, 48
Editor and publisher — Jonas Sakevičius
München 27, Rauchstraße 1/II
Printed by Haas & Cie., Augsburg
Circulation: 2000

Red. — leidėjas — Jonas Sakevičius.
Redaktorius — Kazys Bradūnas.
Redakcijos narys Jungt. Amer. Valst.
Juozas B. Laučka.
Redakcijos adresas: München 27, Lamontstr. 21,
Administr. — Augsburg, Hochfeld, D.P. Baltic Camp.
Atskiras numeris — 3 DM. Trims
mėnesiams — 7,50 DM.

